

9. évfolyam, 1. szám
 Felelős kiadó: Hodossy Gyula
 Főszerkesztő: Hízsnyai Zoltán (opus.hizsnyai@gmail.com)
 Szerkesztő: H. Nagy Péter (h.nagyp@gmail.com)
 Grafikai és képszerkesztő: Juhász R. József
 Korrektor: Tóth Ozsváld Zsuzsa
 Munkatárs: L. Varga Péter (Budapest)
 Szerkesztőség: Duna Palota, Galantská c. 658/2F, 1. e. 5, 92901
 Dunajská Streda, www.szmit.sk
 Nyomta: TAMA Solutions Kft., Budapest
 Megjelent 2017 márciusában 1000 példányban.
 Megrendelhető a kiadó címén.
 Regisztrációs szám: EV 3714/09

Vydavateľ: Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku
 Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479, IČO 30806372
 Sídlo spoločnosti: Galantská c. 658/2F, 92901 Dunajská Streda,

Vydavateľ: Gyula Hodossy.

Šéfredaktor: Zoltán Hízsnyai

Redaktor: Péter Nagy, H.,

Grafický a obrazový redaktor: József R. Juhász

Korrektor: Zsuzsa Tóth Ozsváld

Spolupracovník: Péter Varga, L. (Budapešť)

Redakcia: Palác Duna, Galantská c. 658/2F, 1. posch. 5, 92901

Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: opuslap@gmail.com

Tlač: TAMA Solutions Kft., Budapest

Vyšlo v marci 2017. Náklad 1000 ks.

Registračné číslo: EV 3714/09

ISSN: 1338-0265

Nemzeti
Kulturális
Alap

Realizované s finančnou podporou Úradu vlády SR
 program Kultúra národnostných menšín 2017

szlovákiai magyar írók folyóirata

OPUS

M E G J E L E N I K K É T H A V O N T A

Kiadja a Szlovákiai Magyar Írók Társasága
 Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479

TARTALOM

Arany Opus

- Németh Zoltán: Variációk klasszikusokra2
 Csillag Lajos: Kilégzés utáni halk zöreje6

Pegasus

- Gyurász Marianna: Versek12
 R. Nagy Krisztián: A padláson egy költő
 kísértete lakik16
 Bari Fatima: Versek, kispórák25
 Tóth Lilith Viktória: Kispórák32
 Bódis Attila: Versek35
 Tóth N. Katalin: Futás a halálba39
 Mázik Orsolya: Versek46
 Forgács Péter: Kispórák50

SF

- Stuart McConchie: Dr. Vérdíj55
 Isaac Dan der Grimnebulin: Perdido
 pályaúdvár, végállomás56
 Arbiter 902: Robokalipszis57

Gaiman

- Hegedűs Norbert: Felkavaró történetek.
 Neil Gaiman: *Felkavaró tartalom*58

- Balogh Alexandra: Milyen az a világ, amit
 csak neked építenek meg? Irodalmi
 hagyományok kereszteződése Neil
 Gaiman *Coraline* című
 meseregényében II.60
 Baka L. Patrik: Kérdőjelek, túl a
 zárómondatokon. Neil Gaiman:
Tükör és füst76

Palimpszeszt

- Mezei Gábor: Írás és topográfia: A megírt
 város Walter Benjamin és Borbély
 Szilárd Tiergarten-szövegeiben
 [tanulmány]80
 Voigt Vilmos: Kompassz Liszka József
 legújabb könyve irányába
 [könyvbemutató]93
 Csibrányi Zoltán: Mágia vagy tudomány?
 (Sheila Paine: *Amulettek*)
 [könyvismertető]95
 Ungvári-Zrínyi Kata: Pragmatikus líra és
 abszurd otthonosság. Ferencz S. Apór
 művészetéről [bemutatószöveg]98

- Munkatársaink100

NÉMETH ZOLTÁN

Variációk klasszikusokra**Johann Wolfgang von Goethe
Szklenófürdőn**

Meg lehet felezni a vizet?
 A levegőt, a fényt és a fémét?
 Hidrogénre és oxigénre?
 A vizet hidrogénre – fél oxigénre,
 és a másik oldalon
 másfél egységnyi oxigénre?
 A horizonton lebukó nap
 sugarainak felét számolva
 a sötétség megfelelése érdekes.
 A 42 fokos termálvíz
 hőmérsékletének megfelelése
 két 21 fokos vizet eredményez?
 Vagy egy 21 és egy 42 fokosat?
 Esetleg két 31 fokos víz jön létre?
 És a test megfelelése után
 két önálló lény, önálló tudattal?
 Két egyforma lény.
 Vagy a jó és rossz.
 Sőt: egy férfi és egy nő jön létre
 a megfeleléssel?
 Néha eltakarom magamban a férfit,
 és várom, megjelenjen a nő,
 kétfelé vágom az arcom,
 és csak az egyik felét hallgatom
 a gondolataimnak,
 és csak az egyik felét érzem
 az érzelmeknek, amelyek
 a távolba visznek.
 Feleződik az idő,
 felezem az utat,

ARANY OPUS

felezem az időt,
a konflis kanyargó nyomát,
felezem a nehézfémet,
a gyíkaranyt,
a szalamandraezüstöt.
Még mindig túl sok
a gondolat,
amely elborítja a világot,
túl sok a kevés,
amelynek utána kéne járni.
Megfelezem a véletleneket,
és megtalálom a folyamatos
tudást, az utolsó vályogkunyhóban is.
Az első lény akarok lenni,
amely semmivel sem osztható.
Még több kettést a világegyetembe!

Juan Ramón Jiménez Palos de la Frontera kikötőjében

Hatalmas vásznak csattognak a tengerjáró hajón:
ez a spanyol nyelv, ez a csattogás, a szél duruzsolása,
a vitorlába belekapó szél, voltaképpen ezért jött létre
a spanyol nyelv, sisteregve belevágódni a vászonba,
és hajtani előre a hajót, a spanyol nyelv hajtotta előre
az összes hajót, ahogy a matrózok beszéltek spanyolul,
a karavella kétszeres sebességre váltott, szinte előrelökte
a spanyol nyelv, a spanyol nyelv hajtotta a hajót.
Mi a spanyol nyelv? a tenger hullámozása, a tenger hullámos
tarajain átbukó szélgyerekek nevetése, a dagadó vásznak,
mondhatnánk, amelyek a végtelenbe indulnak, a szél
elcsúszása a vásznon, ez a sima, elcsúszó hang, amely
leállíthatatlan, ezért nem lehet abbahagyni a spanyol nyelvet,
ha elkezdődik, a spanyol nyelvnek nincs vége,
a spanyol nyelv perpetuum mobile, amely a hajókat túllendíti
még Amerikán is, a sok karavella belevágódik Amerika
földjébe, beleszánt az Appalache-fennsíkba, belevágódik
a nagy sziú sztyeppébe, a kaliforniai hegyekbe, és továbbhajt,

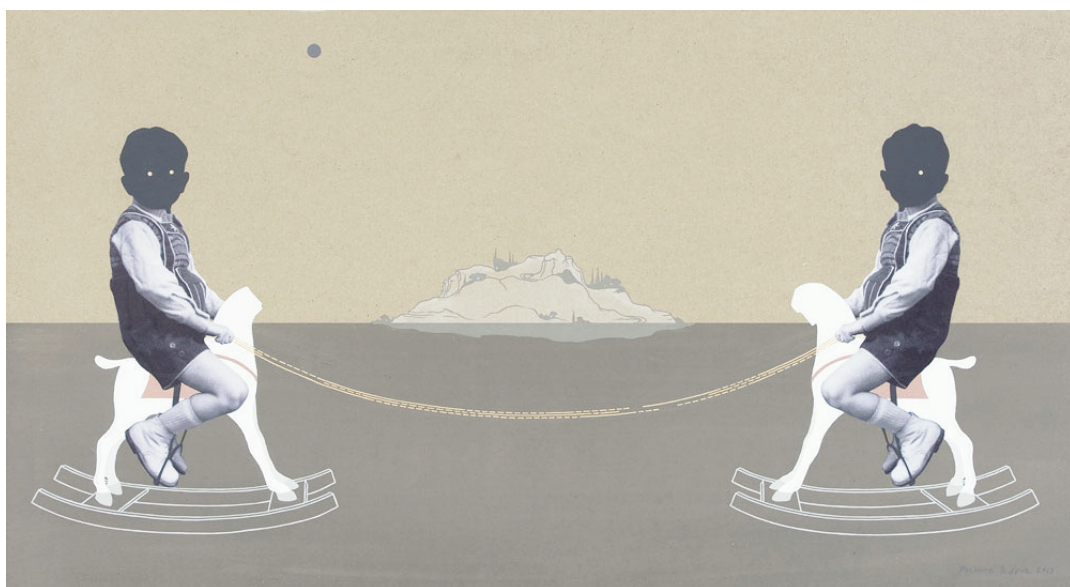
tovább, egészen ki a Holdra, amelyet kettévág, és folytatja útját még tovább a sok hajó, benne a hihetetlen motorral, ami a spanyol nyelv, sőt, voltaképpen az egész hajó a spanyol nyelv, csak anyagot kellett találnia magának, hiszen a nyelv védtelenebb, mint a menyasszonyi fátyol, védtelenebb mint a nyers hús legszebb pillanataira emlékeztető szűzhártya, védtelenebb, mint a levegő, amelyet nem láthatunk, nos, a spanyol nyelv kijátszotta ezt a védtelenséget, belevágódott az Atlanti-óceánba és a következő pillanatban már ki is repült a világegyetembe, kettévágott, vérző csillagokat hagyva maga után, jajongó anyákat és elhagyott gyerekeket, de a spanyol nyelv vitorláit letörlik a könnyeket, és látjuk, ahogy a fedélzeten ott áll az összes matróz, kapitány és kormányos, beszélnek és beszélnek, folyik, szinte túlsordul a spanyol nyelv, felroppen a fedélzetről, és már bele is kap a vitorlába, és dupla sebességre vált a hajó, milyen jó, hogy kitaláltuk a spanyol nyelvet, örvendezik a kapitány, a kormányos és a matrózok, milyen jó, hogy van nekünk ez a nyelv, mondják, és ezek a szavak újult erővel röpítik tovább a hajót, igen, izmos nyelv ez, mégis könnyed, susogó, mégis leállíthatatlan, fáradhatatlan, letörli a könnyeket, folytatja tovább, halhatatlanul.

James Joyce Triesztben

Erőteljesebb szavakat kerestem a San Giusto-katedrális előtti szentjánoskenyérfa alatti magányomban, kivételesen erős szavakat a Corso Cavouron, egy egzotikus haláruslány mondataiban, a Miramare kastély olajfái alatt, a kárókatona torkában, a Lanterna tövében, várva a világítótoronyba harapó bóra szavait, hálóval elfogni, és vágyom a süvítésben elhangzó szavakra, a téglának ütköző szavakra, a sós szavakra, az öt méter magasban repülő szavakra, a hideg, fájdalmas szavakra, és más, magasabb működésű szavakat kerestem a Grand Hotel Duchi d'Aosta ágyaiban, ahol annak idején Giacomo Casanova szállt meg, más, magasabb működésre váltó szavakat kerestem a Caffè degli Specchi teraszán, ahol Rainer Maria Rilke és Franz Kafka törzsvendégnek számítottak, kerestem a tér kivágott részleteit, amelyet Rilke és Kafka

teste és szavai töltöttek ki egykor, de amelyek – reményeim szerint – azóta is betöltetlenek, és folytattam, mert magasabb működésű szavakat kerestem a Bagno alla Lanterna szeparált strandján, ahol a női strand zsúfolt húspiacán meztelen nőket vizslatva, a férfi részleget uraló férfi-elmegőgyintézeti ápoltak artikulálatlan hörgését, nyögését, vijjogását, félállati sikoltzásait hallgattam napokon át a hullámtörés felett, ebben a feszültségben kerestem a mértékfeletti szavakat, és a szó hirtelen más, magasabb működést mutat, a Canal Grande partján összegyűlő kereskedők, jogászok, politikusok, egyetemisták szavaiban, de csak kerestem az erőteljes, magasabb működésű szavakat a Molo Audace naplementéjében, a piaci tömegben, a matrózok pipafüstjében, a rikoltozó sirályok szárnyizmainak vonalában, a Caffé Tommasseo Thonet-székjeiben, a Caffé Pasticceria Pironában, ahol keresésem közben saját magamat láthattam, éppen az Ulysses első fejezeteit írva, izmos, legyőzhetetlen, embertelen, tökéletes szavakat keresek, ami elől nem térhet ki, amelynek engedelmeskedik a nyelv, de csak viszonyt találok mindenhol, tört szárnyú, véres, torz, érthetetlen szavakat, hangtalan szavakat, leírhatatlan szavakat, bennük a mérhetetlen magányt, kiöntött jelentést, jelentéstelen, tökéletes, nyelvtelen idegenséget, szó nélküli írást magamban, leírhatatlanul, jaj, örökre leírhatatlanul itt, bárhol vagy Triesztben.

Kapcsolat ciklus, Ikrek, vegyes technika, 2013

CSILLAG LAJOS

Kilégzés utáni halk zöreij

– Most meghalok – mondta az öcsém, és lassan, nehogy a kavicsok összehorzsolják a térdét, összecsuklott.

– Én akartam meghalni! – kiáltottam, de ő addigra már kiejtette kezéből a vízi pisztolyát, és mozdulatlanul feküdt mellettem. Csak mellkasa emelkedett fel és le, alig láthatóan.

Az öcsém magamra hagyott az összes ellenséggemmel. Nem volt mit tenni, feladtam magam. Eldobtam a vízipisztolyomat, és feltartott kézzel előjöttem a kút mögül.

– Gyáva! – kiáltott fel hirtelen, és mindkét pisztolyt felkapva a nyakamba fröcskölte az egész tárat.

Az öcsém és én egyetűjű ikrek vagyunk, a környezetünk sose tudott megkülönböztetni minket egymástól. Sokszor még anyánk sem. Azt mondta, két tojás nem hasonlít így egymásra. Nem volt rajtunk semmi heg, forradás, bármi, ami egyedivé tehetné volna őt, vagy engem. Legtöbbször az öltözködésünkben kerestek valami fogódzót.

Aznap mindkettőnkön ugyanolyan póló volt, rajtuk a kedvenc Tom és Jerry mesefiguráinkkal, azzal a különbséggel, hogy az öcsém pólóján az egér fejét, az anyámon pedig a macska fejét nagyították ki. Tom volt a macska, Jerry pedig az egér. Valamiért mindketten rajongtunk Tomért és Jerryért, és anyánk sokszor ezen a néven becézett minket. Sokszor mások előtt is. Én hallgattam a Tomra, az öcsém pedig a Jerryre.

[...] Amit most el szeretnék mesélni, az már lassan harminc éve történt.

Most én halok meg, de mielőtt így tennék, le szeretném vetni azt az álarcot, amit az öcsém halála óta hordok. Zeneszerző vagyok és karmester. Jelenleg az állami rádió egyik zenekari stúdiójában ülök, és ezt a felvételt búcsúlevélnek szánom.

Tízéves koromig azt gondoltam, leginkább a pókoktól félek.

A házban, ahol felnőttem, nem volt vízóblítékes vécé. Az egész család egy árnyékszékben végezte a dolgát, amit még nagyapám tákolt össze az udvar egyik szegletében nyújtózó diófa alatt. Nyáron, a nagyobb szárazságok idején, a fa odvaiból előhúzódtak a különböző férgek és pókok, amik a fa lenyúló ágai közt és a latrina sarkaiban szöttek hálót.

Tízéves koromig a szárazságok idején, ha csak tehettem, kerültem a diófa környékét. Nagyobb szükségletemet pedig igyekeztem minél tovább visszatartani. Ha már végképp nem bírtam tovább, az iszonyatomat azzal próbáltam legyűrni, hogy az ott tanyázó ízeltlábúaknak nevet adtam vagy beszéltem hozzájuk. Néha pedig eljátszottam a gondolattal, hogy mit válaszolnának.

Emlékszem egy Olga nevű keresztes pókra. [...]

ARANY OPUS

Milan sose használta az ajtót. Mindig a kerítésen mászott át hozzánk, amelyen vas-
tagon futott fel a borostyán. Két évvel volt idősebb, és sose akarta azt játszani, amit mi.
Mindig annak kellett történnie, amit ő mondott. Az öcsém szerelmes volt belé. Én
viszont ki nem állhattam Milant, mert erőszakos volt és mindenkit csak utasíttatott
maga körül. Nekem nem tudott parancsolni, ezért mindig összevesztünk, aminek az lett
a vége, hogy hazamentem. Az öcsémnek, azt hiszem, szüksége volt arra, hogy valaki
uralkodjon felette.

Ott álltunk a fáskamra ajtajánál, és láttuk, hogy Milan épp átmászik a kerítésen. Rólam
csöpögött a víz. Már épp be akart volna menni a házba, hogy beköszönjön anyáméknak,
mikor Jerry odakiáltott neki.

Milan odajött, és azt mondta, menjünk át hozzájuk, valamit mutatni akar. Én persze tud-
tam, hogy ebből megint csak valami undorító erőszakos dolog fog kisülni, és próbáltam
meggyőzni mindkettőjüket, hogy inkább maradjunk nálunk filmezni. De Jerry mindig szó-
fogadó volt. Azt hiszem, Milan emiatt tudott minket megkülönböztetni.

[...] Fogalmam sincs, miért, de sokáig úgy hittem, minden pók nőnemű. A nőkkel valahogy
mindig könnyebben tudtam beszélgetni, és talán emiatt is voltam képes olyan hosszasan
elcsevegni Olgával. Tízéves voltam, és azt gondoltam, annak ellenére, hogy az öcsémmel
teljesen egyformák vagyunk, ő mégis több nálam.

Olga azt mondta nekem, hogy ez mindaddig így lesz, amíg az öcsém életben van. Meg
kellene ölnöm őt. Erre persze képtelen lettem volna. Jerry sokkal érettebb volt, mint én, és
nem tudom, mekkora az esély erre ikreknél. Milannal nagyon komolyan vették egymást.
Engem viszont sem a lányok, sem a fiúk nem vonzottak akkor még.

Végül is, Olga hangja még évek múltán is velem maradt. Még akkor is ott volt, mikor
rég elköltöztem már hazulról, és apám lebontotta nagyapám tákolmányát. Olga azt mon-
dta, neki több száz testvére van, még sincs szükségük arra, hogy neveket adjanak egymás-
nak. Én vagyok az első ember, aki Olgának nevezte őt. Azt is mondta, sose kételkedjem
abban, hogy nem vagyok egyedí. Mert valóban nem vagyok az. Ha nem lenne az öcsém,
ezt magam is meglátnám. Akkor tudnám, hogy nem csupán egy emberre hasonlítok a vilá-
gon, hanem több millióra. És ez alól nem kivételek a művészek sem.

Ezen kívül Olgának nem volt különösebb szerepe az életemben. Eltűnt a fejemből
aznap, amikor beiratkoztam a zeneakadémiára. [...]

Milan macskakölyköket akart belefojtani egy esővízzel teli hordóba.

Amikor átmentünk hozzájuk, levitt minket a pincébe, és egy sötét zugból húzta elő őket.
Láttam Jerryt, hogy nem rajong az ötletért. Milannak, azt hiszem, a zsigereiben lehetett a
pusztítás. Ősszel a nagyapja flóbert pisztolyával lövöldözött cinkékre vagy verebekre.
Olyan volt, mintha csak egy elcseszett ifjúsági regényből lépett volna elő.

Milan a kezünkbe nyomta a kölyköket, és elővett egy doboz cigarettát.

– Ez honnan van? – kérdeztem, amikor mindkettőnket megkínált vele.

Nem mertünk venni belőle.

Milan nem válaszolt, csak kivett egy szálát, és meggyújtotta. Látszott, hogy nem először
csinálja. Alaposan felkészülhetett, mert nem köhögött. Nem akart lebőgni az öcsém előtt.

Jerry habozott egy kicsit, majd letette a macskakölyköt, és ő is vett a dobozból. Milan
meggyújtotta neki, de Jerry jó darabig csak pőfékelte a füstöt. Nem merte letűdözni.

Összeugrott a gyomrom. Mindig összeugrott, ha Jerry valami olyasmit csinált, amihez
nekem nem volt merszem, vagy egyszerűen csak nem értettem meg a jelentőségét. Akkor
is összeugrott a gyomrom, amikor először láttam, hogy Milannak csókot ad.

[...] Néha arra gondolok, hogy féltékeny lehettem az öcsémre. Az olyan fiúk, mint Milan, sosem voltak ugyan az eseteim a későbbiekben sem. Ennek ellenére néha azt éreztem, jobb lenne, ha Jerry egyszerűen nem létezne. Az volt az érzésem tízéves koromig, hogy bárki, aki csak meg tudott minket különböztetni egymástól, jobban kedvelte őt. Talán a koráérettsége miatt.

Noha a szüleinknek és a legtöbb ismerősünknek gondja volt azzal, hogy épp melyikünkkel is beszél, Milanon kívül volt még egy ember, aki tökéletesen tudta, melyikünk melyik.

Anyám nővérének valahogy tökéletes érzéke volt ehhez. Mintha csak megérezte volna, kiben van több vagy kevesebb, mint ami látszik. Azt hiszem, a nénikém is egész életében erre vágyott. Hogy valaki meglássa azt a többet, ami látszott öbelőle. Erre megint csak egy ember volt képes, a bátyám, aki jó néhány éve megszökött hazulról.

Kétsaroknyira a házunktól volt egy élelmiszerbolt. Ott dolgozott a nénikém, mint eladó. Azt megelőzőleg egész életében mást sem csinált, csak burgonya- és hagymaföldeken kapált egész nap a hőségben. Ettől negyvenéves korára a bőre bronzszínűvé vált, a haja kiszőkült, a karjai pedig olyan vastagok lettek, mint egy díjbirkózónak. Miután hazatért a földekről, megfürdött és Zolát olvasott. Ezt két héttel a halála után tudtam meg róla, amikor én tizennégy éves voltam, és fogalmam se volt, ki a franc Zola. Most, hogy tudom, ki a franc Zola, fogalmam sincs, ki volt a nagynéném. [...]

Semmi kedvem nem volt nézni, ahogy az öcsémék játsszák az agyukat. Cigiznek meg ölelgetik egymást, meg állatokat kínoznak. Hazarohantam, mintha üldöznének. Valami megrémített, azt hiszem. És pontosan emlékszem arra, hogy hazaérve rádöbbsentem, hogy az egész ház és anyám idegen. Egyenesen a konyhába mentem, ahol anyám épp a nénikém-mel kávézott és a bátyámról beszélgettek, aki tizenöt éves korában megszökött hazulról.

Egy sarokpadon ültek, távolabb az asztaltól, és műanyag pohárból itták a forrázott kávé. Az ajkaik egészen sötétek voltak már a rátapadt zacctól.

– Hol a testvéred? – kérdezte anyám. Mindig így kérdezte valamelyiküinktől. Éreztem, hogy fogalma sincs, melyikünk vagyok, és ettől csak még idegenebbnek láttam őt. Ez elszomorított, mert rettenetesen szükségem lett volna az anyámrá aznap.

– Tessék? – kérdeztem vissza.

– Hol van Jerry? – ismételte meg a kérdést anyám.

– Én vagyok Jerry – jegyeztem meg.

– Akkor hol van a bátyád, és miért vagy csuromvíz? – Ilyenkor már látszott anyámon, hogy fogalma sincs, mit mondjon.

– Ez nem a Jerry – szólt közbe a nénikém, mielőtt válaszolhattam volna.

Anyám nem nézett rám. Beharapta az ajkait, és hüvelykujjaival a két tenyere közé fogott műanyag bögre peremét simogatta.

– Öltözz át! – mondta. – És szólj az öcsédnek, hogy jöjjön haza! – Ezt csak azért mondta, hogy kimenjek és tovább siránkozhasson a bátyámról.

A verandára kilépve még hallottam, ahogy a nénikém odabent azt mondja anyámnak, hogy „Bébé egyszerűen csak el van veszve”.

Anyám végül többnyire elsírta magát az ilyen beszélgetésekkor.

[...] A nénikém fontosnak tartotta, hogy a bátyám Zolát, Kafkát, Dosztojevszkijt olvasson, mint ő. Amikor évekkal később megkérdeztem a nénikémet, nem sokkal azelőtt, hogy meghalt, azt mondta, hogy a bátyám azért szökött meg, mert egyszerűen nem volt hajlandó elfogadni azt a szerepet, amit a családom ráosztott. És, hogy ez minden családban előfordul, csak legtöbbször mire az ember ráeszmél a dologra, már késő, és azon kapja magát, hogy bedugták valami állami egyetemre, vagy épp azon görcsöl, hogy megnyerjen valami

ostoba versenyt, esetleg egész egyszerűen a családi vállalkozásban fénymásoló, de az is előfordulhat, hogy egész egyszerűen csak elzavarják dolgozni valami üzembe. „A bátyád még idejében kikerült innét” – mondta. Kérdeztem, hogy milyen szerepet osztottak a bátyámra. Erre viszont már csak annyit válaszolt, hogy „az teljesen mindegy”.

A bátyámat a nénikém temetésén láttam újra.

Noha évek óta nem láttam őt, elsőre megismertem. Ő is tudta, hogy én ki vagyok. Anyám épp egy marék földet szórt a sírba, ami tompán puffant a koporsó fedelén, amikor a bátyám odajött hozzám. Megkérdezte, tudom-e ki ő? Mondtam, hogy igen. Megkérdezte, van-e valami tervem. Nincs tervem, válaszoltam.

A bátyám nem ment oda a szüleinkhez. Apámnak is csak távolról biccentett egyet. A temetés után eltűnt, és én megint hónapokig nem halottam róla semmit. Nem sokkal később felhívott. Csak nagy nehezen tudta elérni, hogy anyám átadja a kagylót nekem. Én épp aznap töltöttem be a tizenötöt. [...]

– Én vagyok az, Bébé – szólt bele köszönés helyett.

– Igen, tudom – válaszoltam.

– Figyelj, öcsi – mondta. – Tudtom, hogy ma van a születésnapod, ne hidd, hogy nem tudom. Minden évben számon tartom.

– Kösz, jólesik – jegyeztem meg. – Tényleg baromi jólesik, Bébé.

– Anyáékkal mi a helyzet? – kérdezte.

– Semmi – mondtam, és anyámra néztem, aki ott állt mellettem, és figyelt. Tudom, hogy próbálta a kagylóból kiszűrődő hangokból kikövetkeztetni, miről beszélek a bátyámmal.

– Nem sokat változtak, igaz?

– Mihez képest? – kérdeztem vissza.

– Önmagukhoz képest, öcskös.

Nem válaszoltam. Bébé valamit tett-vett a vonal túlsó végén. Hallottam, hogy a kávéját keveri, de szinte olyan erővel és csörömpöléssel, mintha harangoznának. Apám ettől mindig kikészült. Ezt Bébé is tudta. Belekortyolt a kávéjába, és kis szünet után újra megszólalt.

– Nem akarsz a zeneakadémiára járni?

– Én? Hová? – hüledeztem. Anyánk hirtelen megunt, hogy fölöttem álljon, és elment a dolgára.

– Ide, a fővárosba – válaszolta. – Vagy már nem érdekel a zene?

– Érdekel – mondtam. – De nem tudok kottából olvasni.

– Jó, akkor tanulj meg! – mondta. – Anyáék nem rossz emberek, de a szülők sose olyanok, amilyennek lenniük kéne. Mindig más szülőjére lenne szüksége az embernek. Ez alól se te, se én nem vagyunk kivételek.

– Oké – válaszoltam. Azzal elkészöntünk és letettem.

A konyhába mentem, ahol anyám épp mosogatott.

[...] Évekkel később azt is megtudtam, hogy a nénikém lebeszélte anyámat, hogy a rendőrséggel hazahozassa a bátyámat. Azt is megtudtam, hogy a bátyám pénzt kapott a nénikém-től. Lakást bérelt neki, ahol hetente találkoztak, anyám tudta nélkül. Ezt a bátyámtól tudom. De anyámnak soha nem mondtam el.

Néhány hónappal az után, hogy felhívott és boldog születésnapot kívánt, Bébé eljött értem. A szüleim nem voltak otthon. Azt mondta, vele élhetek, ha akarok, taníttat és elintézi, hogy a zeneakadémiára járhassak. Anyáékkal ne törődjek, őket is elintézi.

Nem tudtam igazán kottából játszani, zongorázni csak nem sokkal az után kezdtem el tanulni, hogy az öcsém meghalt. Anyám íratott be egy helyi zeneiskolába, azt is a nénikém unszolására. A nénikém azt hazudta anyámnak, hogy zseni vagyok. Anyám belement a

dologba, de valójában csak azért, hogy ennyivel is többet lehessen egyedül, és belesüpedhessen a gyászába.

Ha nem is tudtam kottából olvasni, hallás után mindig is képes voltam eljátszani bármit, de ettől még nem éreztem magam zseninek. Azt mondták, abszolút hallásom van. Szerintem előfordul az ilyesmi. [...]

Még mindig a verandán álltam, és hallgattam, ahogy anyám odabent zokog.

Baromira nem akartam többet találkozni aznap Milannal. Arra gondoltam, ha lehet, egy életre elkerülöm őt, bár fogalmam se volt, hogy oldanám ezt meg. Kelletlenül másztam át újra a kerítésen. Szerencsére anyám ezt nem látta, máskülönben rettenetesen dühös lett volna.

Odabent a házban öregember és égett zsír szaga terjengett. Az emeletről tévé hangja szűrődött le, emlékszem, épp egy hírt olvastak be arról, hogy egy vidámparkban valami baleset történt, mert egy körhinta menet közben elkezdett szétesni.

Az öcsémet szólítottam, de nem válaszolt, én pedig ösztönszerűen a konyha felé indultam. Fogalmam sincs, hogy miért, de ott keresem mindig az embereket. Az asztalon két tányér, az egyik üres, rajta elkenve valami lekvár, a másikon egy félbehagyott palacsinta volt. Tudtam, hogy az öcsémé az étel, mert csak ő volt képes egy fél palacsintát otthagyni.

Aznap már másodszor jártam ott lent, csak akkor tűnt fel, hogy milyen erős cefreszag terjeng, ami egy műanyag hordóból jött. A ruha lassan száradt rajtam, és lent a pincében a nedves póló hidegen tapadt rám.

Milan a hordó mellett ült, nekivetve a hátát, és üveges tekintettel meredt maga elé. A kezében ott volt a nagyapja flóbert pisztolya, amivel néha verebekre lövöldöztek az öcsém-mel. Milan nem válaszolt, mikor megkérdeztem, hol van ő.

Nem nézett rám.

[...] A bátyám egy egész regényt írt erről a délutánról. Van benne egy rész, ahol arról van szó, hogy közvetlenül a halál után van egy utolsó szava a léleknek. Egy zörej, amit szinte lehetetlen meghallani, mert a halál közelsége annyira megrémíti a haldoklót körülálló embereket, hogy a vadul dobogó vér hangja minden más zajt elnyom. Nem hallanak mást, csak a saját szívük lüktetését.

A zörej nem sokkal az utolsó kilégzés után lenne hallható. Valami olyasmi, amit a testet elhagyó lélek próbál még elmondani, mert maga a test már nem tud. Ez persze csak egy elmélet, amiben a bátyám megszállottan hisz.

Bébé rengetegszer elmesélte, hogy a szerkesztője mindenáron ki akarta húzni ezt a részt a könyvből. Végül is mindegy, apróság, mivel a kritikusok és jó néhány olvasója gicscesnek találta az egészet úgy, ahogy van.

Én azt hiszem, hogy a bátyámmal és a kritikusokkal is egyetértek. Azt hiszem, Bébé egész életét keresztülszövi a hatáskeltés, aminek sosem láttam az okát. [...]

Az öcsém a szomszéd helyiségben feküdt mozdulatlanul, ahol Milan nagyapja a takarmányt tartotta az állatoknak. A bal szeme helyén egy vörös cafat éktelenkedett. A lövedék nem ment keresztül a fején. Valahol ott lapult mélyen, amit majd egy boncnok kiszedhet csipeszszel.

Vértócsának kellett volna lennie körülötte, mint azokban a filmekben, amelyeket a szüleink legtöbbször nem engedtek megnézni. Apám elég sok ilyen filmet felvett magnószalagra, és ezeket mi Jerryvel kora délutánonként néztünk meg, amikor senki sem volt otthon rajtunk kívül.

Emlékszem, az egyik ilyen filmben két rendőr tűzharcba keveredett, és az autó mögött kerestek fedezéket. Valahogy ki kellett jutniuk onnét, és az egyikük azt mondta a másiknak, hogy előre rohan, ő pedig fedezze. A másik viszont azt válaszolta, hogy „ne, majd ő, mert fogalma sincs, mit csinálna, ha egyedül maradna”.

Letérdeltem Jerry mellé, és óvatosan elkezdtem lehúzni róla a pólóját, vigyázva, nehogy összevérezzem. Éreztem, hogy a szövet reccsen egyet a nyakánál, amikor túlságosan erősen próbáltam lefejtetni róla. Aztán levettem magamról a pólómat, amin Tom feje volt, és ugyanolyan óvatosan ráadtam az öcsémre.

[...] Nem emlékszem a visszaútra. A nénikém már nem volt nálunk. Anyám a konyhában ült egyedül és félt. Megkérdezte, hol a bátyám. Nem ismert fel. A nénikém talán megint csak leleplezett volna. Mondtam, hogy baj van, jöjjön, és azzal visszaszaladtunk a szomszédba.

Milan nagyszülei megszeppenve álltak az ajtóban, mikor anyám és én beköszöntünk. Aztán minden illedelmességet mellőzve karon ragadtam anyámat, és húzva magammal a pincébe vezettem az öcsém testéhez. Milan már nem volt ott. Két napig keresték, de már nem tudom, hol találtak rá. Elbújt valahol.

Anyám nem sikoltott, nem is esett össze. Egyszerűen nem értette, mi folyik körülötte. Nem akarta megérteni. Soha se kérdezte, mi történt, hiszen a fia, aki ott feküdt meghalva egy pince padlóján, negyed órával korábban még élt és mozgott, és beszélt hozzá.

Magához ölelt, de nem azért, hogy megnyugtasson. Azért ölelt meg, hogy magát nyugtassa. Attól a naptól kezdve az öcsém nevén szólított. [...]

A nénikém újból átjött hozzánk aznap este.

Amíg a szüleim a mentősökkel beszéltek, ő félrehúzott. Leguggolt hozzám, és a szemembe nézett. Tudta, ki vagyok. Azt kérdezte, én is szerelmes vagyok-e a szomszéd fiúba.

– Nem tudom – válaszoltam.

– De az öcséd szerelmes volt – mondta ő. Azt hittem, ugrat, de az arca változatlanul komoly maradt.

– Nem tudom – ismételtem.

A nénikém hátrafordult, hogy nem hall-e minket valaki. Félelmetes volt, ahogy cinkostársat játszik velem. Szerettem volna, ha ott helyben felkiált, hogy „Ez nem a Jerry!”, mint néhány órával korábban a konyhában.

– Mostantól mindig szerelmesnek kell lenned valakibe – mondta. – Állandóan. Ez neked nehéz lesz – tette hozzá. – Tudom, hogy olyan vagy, mint a bátyád. Soha senkit nem fogsz tudni szeretni – és emlékszem, hogy amikor ezt mondta, megremegett a hangja.

– Jól van – válaszoltam halkán.

Felzokogott. Anyám ezt észrevette, és odajött hozzánk. Összeölelkeztek. Azt hitte, az öcsémet siratja.

Végül a nénikém kibontakozott anyám karjaiból, és újból felém fordult.

– Elhozom neked a Vadölőt – mondta, és megszívta az orrát. – Olvastad már?

Megcsóváltam a fejem.

– Nem? Pedig az kötelező – mondta, majd a kézfejjével eltörölte az orra alatt csillogó nedvességet. – Azt mindenkinek el kell. Akkor holnap el is hozom neked.

GYURÁSZ MARIANNA

Magas

Tudományos körökben is elfogadható
Magyarázatot kerestem arra, hogy lehet,
Hogy mindenhol ott vagy, egyszerre a tér annyi pontján,
Hogy az idő minduntalan meghajlik körülötted, és apró
hurkokba fonja önmagát

Aztán, mikor legutóbb itt jártál, elmagyaráztad,
Miért illúzió minden, amit az időről gondolkodok
Hogy elég ezt az illúziót felforrósítani, és formálhatóvá
vállik, mint a kevertfémek
Egy hártyát illeszték a nyelvemre, és hagyom elolvadni,
mondtad
Így utazom az időben, így tudsz mindenhol engem látni,
mondtad

És elmagyaráztad azt is, miért
Nevetséges, amikor hurokba hajló időről beszélek,
De én arra gondoltam, hogy az univerzum
Képes kell legyen létrehozni bármit, amit
Képes
Vagyok elképzelni

Akkor döntöttem úgy, hogy időt fonok magam köré én is,
Elloptam egy darabot a hátyából, amikor legutóbb
Itt jártál
Elszakad a nyelvemen

ne vágj

levágjuk azt mondtad mind a
hajtincseket
töredezik

nincs ezzel gond nyugtattál hogy
fényesebb lesz
egészségesebb

de én nem tudom nem zavar-e jobban
hogy ha az ujjaim közé veszem
olyan rövidke a
lefutási idő
nem tudok elakadni
dolgokban
semmi csomó vagy akadály

a csókák és a denevérek is kiköltöznek majd
minden élet ami a vörös alkonyfényben

engem nem bántott ha néha meghaltak dolgok
fájt de így kellett mert
ez volt a rendje az ökoszisztémánknak
és születtek újak
néhányat gyúrtunk néhány csak
beköltözött

volt amit észre sem vettünk amíg nem mártottuk alkoholba
akkor kinyílt mint azok az esernyő formájú virágok
és voltak rondák és olyanok
amik lenyeltek minden hangot aztán napokig böfögtek fel epét és
emésztőnedveket

de én nem tudom nem zavar-e jobban
levágni
olyan
magányos leszel
olyan
magányos lesz veled

Purga

Szeszfőzdében lennék szesz,
Arc, kémiai hámlasztás során,
Lábszárcsont a forrásponton táncoló fazék vízben

Csak válassz el mindentől,
Ami nem én, nem én: használj sebészkést,
Vagy szoftvert, akár, az algoritmus is éles/hasít

Amíg csak a mag marad meg
Amíg magára nem marad egészen
Mentesen minden idegen befolyástól, mémtől

Csak attól félek, hiába desztillálsz,
Hámlasztasz kémiailag, forralsz fazékban,
Végül nem maradnék, aki megköszönje a szívességedet

Patho IV

Pyrexia

Reszket, mert az apró kapillárisokba
A bőrfelszín alatt
Nem tolul vér
A középpontban nagyobb hővel izzanak a kohók, mint valaha
Mélyen a nyílvarrat alatt
Egy mandula alakú nyúlvány óriási
Tüzeket csíhol húsból és magas energiájú
Vegyí kötésekből
De idekinn csak
Fagyos végtagok
Mert nem veszíthetünk egy hullámot sem a hóból
Meg kell őriznünk magunknak

Világége

A tetőd alá húzódok tudom
Valahol tűzfészkek zuhognak
A narancspirosba forduló égből
De én semmit
Lekvárosüvegekbe zártunk hangokat és mozdulatokat
Mikor első jelei jöttek
A hamis próféta felesége mondott beszédet puffos ujjú fehér ruhában
És magába szívta mind a figyelmet
Még te is kinevettél mikor megszólaltam hogy:
Nézd a hamis próféta felesége mond beszédet a puffos ujjú fehér ruhában
Babonaság gyerekmese
De jött a többi hat és te is beláttad
Akkor kezdtünk vadászni mintás kalocsniban mindarra
Amire szükségünk lehet amikor már semmit nem lehet
A verandán ücsörögve
Most kiengedek egy ütemnyi tücsköt és egy
Szám felé mozduló kart
Egy csepp kakaóillatot csempésztünk bele és olyan hálás vagyok hogy
Béke vagy
Tetődön
Szárak tűzfészkek kopognak és a kerítés lassan elsüpped a hőtől
Csupa cseppfolyós a szomszédság
Nem értem hogyan lehet most életben lennem
Kiengedek egy érintést is pedig azokkal
Csínján
Kevés
Talán mert te voltál a leghatalmasabb közülük és árnyékodban
Pár percig még láthatatlan vagyok

R. NAGY KRISZTIÁN

A padláson egy költő kísértete lakik

Az új ház padlásán egy költő kísértete lakik. Arcát általában a tenyérébe temeti, mintha zokogna. De, mint rájöttem, nem ez a helyzet. Úgy képzeltem, amikor öngyilkos lett, összezúzta magát a tengerparti sziklákon. Ugyanis eltorzult vonásait igyekezett eltakarni. A ruhája mindig vértől és víztől csöpögött. Végtagjai kicsavarodtak. Tekintete megfáradt, hálgyos. És szomorú. Olyan nagyon szomorú...

Azt hiszi, nem látja senki. Naplemente után fel-alá járkál a házban, a pincejáró körül mászkál, néha megáll, és órákig az ajtóra mered. Engem és a páromat figyelembe sem veszi ilyenkor. Megesik azonban, hogy otthagyja a pincejárót, és minket néz, ahogy vacsorázunk, vagy tévézünk, vagy az ágyban vagyunk. Napközben pedig visszavonul a padlásra.

Egyik este kiesett az áram – csak le kellett volna mennem a pincébe a generátorhoz, de inkább gyertyát gyújtottam. Olvastam, miközben látszólag nem vettem tudomást a halott költőről, aki leült velem szemben. Csak olvastam és olvastam, amíg a párom haza nem ért.

– Miért nem mentél le megcsinálni? Nem bonyolult, csak megpöckölsz pár kapcsolót és kész.

– De te vagy a férfi, a világért sem ásnám alá az autoritásodat. Inkább ülök a sötétben, ahogy a fehérnépnek illik.

Eddig még csak kétszer voltam a pincében, egyszer, amikor az ingatlanügynök végigvezetett minket a házban, és egyszer beköltözéskor. Aztán felfedeztem a költő szellemét, és a különös viszonyát a pinceajtóval. Azóta nem. Félek lemenni a pincébe. Látom a költőt, hogy valami rossz van odalent, és ő nagyon szeretne lemenni, mégsem mer.

A párom nem látja a költőt, ahogy a barátaink se, mikor meglátogatnak minket néha. A költő kísértetét nem zavarja a társaság, általában beül közénk, figyel a párbeszédre, bár nem vagyok biztos benne, hogy hallja, vagy ha mégis hallja, hogy érti is, amit mondunk.

Egyszer, amikor egy verseskötetet olvastam, mögém állt. Mint aki a vállam fölött olvas. Ebből sejtem, hogy költő. Valamint abból, hogy amikor napközben felmegyek a padlásra, mindig az egyik sarokban térdel, és a porba ír. Verseket, mert rövidek a sorok és középre rendezettek. Sajnos, nem tudom, miről szólnak, hiszen az ujjá nem hagy nyomot a porban.

Egyik nap, amikor felmentem valamit elpakolni, felvittem magammal egy verseskötetet, és látszólag véletlenül otffelejtettem az asztalon, az első oldalon kinyitva. Másnap újra felmentem, észrevettem a könyvet, feltűnően meglepődtem, lapoztam egyet, majd tettem-vettem, és amikor távoztam, megint csak otffelejtettem. Ezt megtettem egy-két naponta.

PEGAZUS

Elkezdtem bezárni a pincelejáró ajtaját éjszakára, azzal az indokkal, hogy az egerek vagy a mosómedvék be tudnak jutni a pinceablakon, és nem akarom, hogy feljöjjenek a lakásba. A párom kinevetett, mert feltételeztem, hogy az egerek és a mosómedvék le tudják nyomni a kilincset, de végül rám hagyta a dolgot.

*

Egyik nap a költő szellemét a laptopom előtt találtam. A sötét képernyőre meredt, és gépelt. Némán kalapált a billentyűzeten, ujjai átsiklottak a gombokon, időnként a jobb felső sarokhoz kapott, mintha írógépet használna.

– Veszek egy írógépet – mondtam.

– Hülye vagy – felelte a párom.

Amikor legközelebb a városba ment, felhívott, hogy megkérdezze, milyen akarok – modern legyen vagy klasszikus? Régit kértem, mert az író szelleme a harmincas évekből származott – ezt tudtam az öltözkézből.

Az írógép egy régi, használt darab volt – nem antik, csupán egy olcsó, leselejtezett mechanikus Olivetti írógép. A párom egy antikváriumban találta. Arra azonban nem gondolt, hogy a benne lévő szalag már kiszáradt, így gépelni egyelőre nem lehetett rajta.

A költő kísértete azonban úgysem tudta fizikailag lenyomni a billentyűket. Belefűztem egy papírt a gépbe és az asztalon hagytam. Úgy lett, ahogy sejtettem: a költő szelleme felhagyott a kikapcsolt laptopomon való gépeléssel, és ettől kezdve inkább az írógép előtt üldögélt. Többé nem írt a porba a padláson.

*

Elmentem a könyvtárba. Úgy gondoltam, végignyálazom a helyi híreket a húszas-harmincas évekből, hátha sikerül kiderítenem, ki is a költő kísértete.

HóGolyó89: Miért mész könyvtárba? Van internetünk! :D

Úgy sejtem, a költő szelleme már tudta, hogy látom, mindazonáltal úgy tettem, mintha mégsem érzékelném. Amikor az utamba került, elnéztem mellette, átsiklott rajta a tekintetem. Nem akartam, hogy – miközben megpróbálom kideríteni, ki is volt és hogy halt meg – esetleg mögém álljon, és elolvassa a vállam felett, mit nézegetek a számítógépen.

Megnyugtattam a páromat, hogy a könyvtárban az internet mellett sok-sok könyv is van, úgyhogy egyértelműen jobb hely, mint a házunk, ezért látogatok oda.

HóGolyó89: Jól van, vigyázz magadra. Szerintem már otthon leszek, mire te is megérkezel.

HóGolyó89: Szeretlek.

Összesen másfél óra volt az út oda-vissza busszal. A könyvtáros bevezetett egy eldugott raktárba, ahol a helyi lapokat tárolták. Azt mondta, évente kábé egy ember néz be oda, többnyire egyetemisták, akik valami obszcén lokális kutatást végeznek.

A lapok nem voltak sorba rendezve, így képtelen voltam végigböngészni 1920-tól 1940-ig mindent, ahogy azt terveztem. Nekiálltam ugyan összegyűjteni az adott időből származó lapokat, de három óra után feladtam. Összejött így is vagy száz lap, amiket átnéztem.

Említettek pár öngyilkosságot, jó pár gyilkosságot, de egyik sem a mi házunk környékén történt.

Sült tojás és sült szalonna illata várt otthon, és egy szerény, de homogén füstfelhő, ami épp csak picit behomályosította az egész házat.

– Um... Csináltam vacsit – mentegetőzött a párom. – Milyen a könyvtár?

- Nem is tudom... Múlt századi.
- Mit csináltál, egyáltalán...? – miközben kérdezősködött, találta a saját kezűleg készített vacsorát.
- Régi helyi újságokat olvastam. Ismerkedek a környékkel.
- Aha. Hadd találjam ki: sose történt erre felé semmi izgalmas.
- A költő szelleme az írógépnél ült, amíg vacsoráztunk. Gépelt, nyugodtan, megfontoltan.

*

- Hé! – éppen lekapcsoltam az éjjeli lámpát, amikor a párom felém fordult.
- Igen, drága!
- Tudom, hogy félsz a pincétől, elmondod, miért?
- A kérdés a semmiből jött, mindazonáltal nem lepődtem meg rajta különösebben. Nyilvánvalóan feltűnt neki, hogy soha nem megyek le, a feljáró ajtaját pedig lelkiismeretesen zárom minden este.
- Csak... Nem tudom – feleltem.
- Már voltunk lent. Nincs benne semmi félelmetes.
- Tudom.
- Berendezhetnénk a bojlerszoba melletti üres helyiséget valamivel. Szépen újra van meszelve, és még van rajta egy pici ablak is. De úgy nem akarom, hogy nem vagy hajlandó lejönni a pincébe, akkor semmi értelme.
- Komolyan elgondolkodtam a dolgon.
- Nem nagyon akarok lejárni – mondtam végül.
- Hát jó.
- Elfordult, és úgy helyezkedett el az ágyban, hogy jelezze, a téma részéről lezárva. Szerettem volna én is ennyiben hagyni, de a lelkiismeretem nem hagyta.
- De berendezheted magad – mondtam. – Saját kis kuckónak, ahova elmenekülhetsz előlem!
- Visszafordult felém, és nyomott egy hosszú csókot a homlokomra.
- Úgy nem. Magányos lenne.
- Másnap nem is nagyon jutott eszembe a konverzációnk, csak amikor a párom kora este hazaért. Akkor azonban hirtelen rádöbbsentem, milyen buta dolog ilyesmin akadékoskodni. Felszabadító volt, hogy kimondta: „Tudom, hogy félsz a pincétől.” Megnyugtató volt, hogy valakivel osztozhatom irracionális érzéseimben. Azonkívül napközben nem volt semmi olyan ijesztő, és úgy éreztem, jövök a páromnak annyival, hogy tegyünk egy próbát. Így vacsora után oda álltam elé.
- Menjünk le a pincébe.
- Elmosolyodott.
- Tuti?
- Bólogattam.
- Megfogta a kezem, és levezetett. Úgy éreztem magam, mint egy félkegyelmű gyerek, de a párom határozottsága segített. Az első pár lépcsőfok után már inkább szégyenkeztem, mint féltem. Hogy csinálhattam ekkora ügyet egy ilyen butaságból...?!
- Semmi ijesztő nincs a pincében. Nem egy sötét, rémisztő lyuk, ahogy elképzeltem már egy ideje (hiába láttam korábban). A lámpák tökéletesen bevilágítják. A ház alagsora kissé a talajszint fölé emelkedik, így ablakai is akadnak a helyiségeknek. A falak fehérre meszelték, a padló tiszta. A termek nem sokban különböznek a ház bármely másik szobájától.
- A párom körbevezetett, és mosolygott, amikor látta, hogy teljesen megnyugodtam. A kinézett helyiség padlóján ülve végigbeszéltük, mire használhatnánk: játékszoba, dolgozószoba, vendégszoba...? Egyelőre azonban nem döntöttük el véglegesen.

Ahogy felfele mentünk, láttam, hogy a költő kísértete a pincelejáró nyitott ajtajában áll. Felérve elállt a párom útjából.

– Na, nem volt olyan szörnyű, igaz? – mondta a párom nevetve, ahogy becsukta mögöttünk az ajtót.

– Jól van, na! Valakinek néha irracionálisnak is kell lennie ebben a házban – mosolyogtam.

Megfordulva azonban hatalmasat dobban a szívem.

A költő kísértete egyenesen a szemembe nézett.

Dühös volt.

Pokolian dühös.

Kétlem, hogy el tudtam rejteni megdöbbenésemet. Igyekeztem úgy tenni, mint mindig, mintha nem látnám, de nem hagyta. Elém állt és a szemembe nézett, gyilkos tekintettel.

Ahogy a párom hátulról átölelt, összerendeztem.

– Ne ijedezz! – mondta nevetve.

A költő kísértete eltűnt.

Nem tudtam mire vélni a dolgot, de aznap este nem láttam a költő kísértetét a házban mászkálni. Éjszaka azonban felébredtem. A hálószoba ajtajában állt, és rám bámult – megint csak, egyenesen rám!

Ijedtemben felültem, és a falnak húzódtam. A mozdulatra hihetetlenül gyorsan felém lépett, ám ahogy megdermedtem, ő is megállt.

Már nem tettem úgy, mintha nem látnám. Pontosan tudta, hogy látom. Farkasszemet néztünk. Elemi harag tükröződött az arcán, az enyémen pedig, úgy képzelem, zavarodott félelem. Mit csináltam? Nem szabadott volna lemennem a pincébe...?

Ott állt, én pedig még remegni sem mertem. A párom mellettem szuszogott. Óvatosan megemeltem a kezem, hogy felkeltem. Közben nem vettem le a szemem a költő szelleméről.

A mozdulatom láttán újra közelebb jött. Teljesen megdermedtem a félelemtől. Mit akar tőlem?

Leeresztettem a kezem, mire egy újabb lépést tett felém. Nem moccantam többé.

Nem tudom, mennyi volt az idő, amikor felkeltem, de úgy éreztem, órákig bámultuk egymást így... és hamarosan rájöttem, hogy lassan közeledik. Lassabban, mint hogy azt a szemem felfogja, minden mozdulata lassabb volt, mint a falióra kismutatójának haladása. De közeledett.

Már tudtam, hogy nem egy költő szelleme.

Egy pszichopataé.

Majdnem az ágy végében volt már, amikor megszólalt a párom telefonján az ébresztőóra. Halk nyögéssel a mobilért nyúlt.

A költő kísértete végre, végre megbontotta a szemkontaktust, a párom felé pillantott, majd hátat fordított, és kiment.

Végre fellelegezhettem, de csak egy fájdalmas nyögés jött ki belőlem. Eddig fel sem tűnt, hogy minden izmom görcsben van, és hogy csuromvizes vagyok a hideg verejtéktől.

– Te ébren vagy...? – kérdezte a párom álmosan, ahogy aztán rám pillantott, rögtön magához tért. – Mi a baj? Jól vagy, drága?

Elbőgtem magam, mint egy csecsemő.

– Jézusom, mi történt...?

Nem bírtam felelni. Átölelt, és szorosan tartott.

– Reszketsz! Mondd el, mi a baj, kérlek, a frászt hozod rám! Minden rendben, oké? Nyugodj meg! Tente, baba, tente, nyugi, drága.

Percekig csak zokogtam a nyakába. Ki kellett adnom magamból, mielőtt beszélni kezdek.

Elmondtam neki, hogy amióta beköltöztünk, látok egy szellemet a lakásban. És minden mást is. Hogy miatta féltem a pincétől. Hogy eddig átnéztünk egymáson a költő kísértetével, de valami megváltozott, és azt is, hogy mi történt ma éjszaka.

Figyelmesen végighallgatott.

– Oké – szólalt meg néhány perc csend után, ami alatt, azt hiszem, alaposan végig-gondolta az egészet. – Mindenekelőtt: biztos vagy benne, hogy tényleg látsz egy szelle-met, és nem csak képzelődsz?

Megráztam a fejemet.

– Jó. Elmenjünk valami... nem tudom... dokihoz? Vagy ilyesmi. Hogy megnézzék, minden rendben van-e veled.

– lgen.

– Jó. Addig is, vegyük úgy, hogy valóban egy vérszomjas kísértet van a padlásunkon.

Bólintottam.

A párom személyes okokra hivatkozva kivett egy szabadnapot, és otthon maradt velem. Aztán az internet segítségével belőttük, milyen doktort lenne érdemes meglátogatnunk. Pár telefonhívás után leegyeztetett számomra egy időpontot a következő napra.

– Ne haragudj – mondtam könnyeimmel küszködve.

– Haragszom. Arra a nyomorult szellemre. Mit képzels magáról? Még ha lakbért fizetne!

Kiszedtük a matracot az ágyból, és közösen lecibáltuk a pincébe, hogy majd nyugodtan aludhassak. Abban egészen biztos voltam, hogy nem fog lejönni utánunk... Majdnem biztos.

– Van egy ötletem – mondta a párom, miközben egyéb létfontosságú dolgokkal berendeztük a pincehelyiséget, mint például víz, csoki, laptop. – Kicsináljuk ezt a szarházat a szerelem erejével, ahogy azt olcsó gyerekfilmekben szokás. Azt mondd, békén hagy, amikor én is veled vagyok.

– Igen.

– Emlékszel, hogy réges-rég, valamikor az ókorban, volt egy csipogóm? És vettem neked is egyet. Előkerítem őket, és tartsd a kezéd ügyében. Úgy egy gombnyomással tudod jelezni, ha gond van, és máris megyek. Így nem kell kísérgetnem téged mindenhová.

Tudtam, hogy nem lenne ellenére, hogy mindig a sarkamban legyen. Ő pedig tudta, hogy nekem igen. Nem szeretek tehetetlen lenni. A csipogós ötlet ezért nagyon tetszett.

Amíg megkereste a csipogókat, én elhelyezkedtem az új otthonomban. Elolvastam az e-mailjeimet, közben zenét hallgattam a laptopról. A számítógép beépített hangszórói viszont kicsit gyengék voltak, úgyhogy felmentem az asztali gép hangfalaiért.

A kísértet az írógep előtt ült. Úgy tűnt, nem vett észre. Lélegzetemet visszafojtva mögé léptem. Azelőtt sose próbáltam a leütéseit követve kiolvasni, mit ír – nehéz lett volna az „úgy teszek, mintha nem látnám” filozófiát követve megtenni. Most azonban más volt a helyzet.

Lassan írt. Egyetlen karaktersort ütögetett le, újra és újra.

KURVAKURVAKURVAKURVAKURVAKURVAKURVAKURVA
KURVAKURVAKURVAKURVAKURVAKURVAKURVAKURVAK
URVAKURVAKURVAKURVAKURVAKURVAKURVAKURVAKU
RVAKURVAKURVAKURVAKURVA

Nem féltem. Dühös voltam. Átnyúltam a kísérteten (amit azelőtt sosem tettem), és felmarkoltam az írógépet az asztalról. A szellem, amint hozzáértem volna, köddé vált. A pince felé vettem az irányt. Az Olivetti piszkos nehéz volt, éppen csak elbírtam.

A kísértet a pincelejáró előtt várt rám, gyűlöletesen viczorogva próbálta elállni az utamat. Nem érdekelt. Nappal volt, amikor minden kevésbé ijesztő; a párom támogatása bátorságot adott, és elég mérges voltam hozzá, hogy ne álljak meg. Mégis, mi a faszt kép-

zel magáról ez a szarházi? A kurva anyját, a kibaszott pincefóbiájával együtt! Remélem, nagyon-nagyon fájdalmas halála volt, és azt is, hogy az összes sebhelye mind a mai napig fáj!

Lassítás nélkül keresztülmentem rajta, mire megint eltűnt. Levittem a gépet a pincébe, és a sarokba vágтам. Nagyon hangos volt, és mintha valami reccsenést hallottam volna belőle.

Felmentem, és lehoztam az asztali számítógép billentyűzetét is. Aztán a padlás felé vettem az irányt. Elsöpörtem a sarokban lévő porréteget, amelyhez eddig nem nyúltam a költő kísértete miatt. Nem fog írogatni többé sehova!

Ahogy végeztem, megfordultam, és ott állt előttem. Az arca centikre volt az enyémtől. A padlásra nem jutott be természetes fény, és a dühömmel együtt lassanként a bátorságom is elszállt. Tetőtől talpig libabőrös voltam a félelemtől, de megerősítettem magam, és egyenesen az arcába mosolyogtam. Ő vicsorgott, és lassan a torkom felé nyúlt két kézzel, mint aki kész megfojtani. De nem ért hozzám.

Nem tud hozzám érni.

Nem érhet hozzám.

Ha hozzám ér, eltűnik.

Összeszedtem minden akaraterőmet, és hirtelen felé kaptam. Amint hozzáértem volna, eltűnt, ahogy sejtettem.

Szinte futottam, le, vissza a pincébe. A párom ott volt, és a csipogókkal vacakolt.

– Minden oké...?

Visszanéztem, fel a pincelejáró lépcsőjének tetejére. A kísértet sziluettje betöltötte a nyitva maradt ajtónyílást. De nem jött le.

– Igen.

*

Halkan szólt a zene a laptopomról.

Ügyesen leköltöztünk a pincébe. Jóval hidegebb volt itt, mint fent a hálóban, úgyhogy felszerelkeztünk néhány extra takaróval. A biztonság kedvéért azért összebújtunk a párommal.

Olvastam, míg ő az interneten lógott. Hamarosan azonban lehajtotta a laptopját, és átkarolt.

– Nem fogsz kiakadni, ugye? – kérdezte pár perc múlva.

– Hmm? – becsuktam a könyvet. – Szerintem kifogytam mára a kiakadásokból.

Végigsimította a hajamat.

– Szereztél néhány őszi hajszálat.

Nem tudtam megállni, hogy bele ne borzongjak az előző éjszaka emlékébe.

– Jaj, te szegény! – Gyengéden megszorított, és az arcát a hajamba temette. Remegett.

– Héj! – kiszabadítottam magam az öleléséből, és szembe fordultam vele. – Remepsz.

– Félek.

– Félsz... Attól, hogy őrült vagyok?

– Azt tudom, hogy nem vagy őrült – rázta a fejét. – Attól félek, hogy agydaganatod van, vagy valami hasonló...

Nem tudtam mit felelni, csak hozzábújtam. Annyira sajnáltam, hogy fél, és annyira boldog voltam, hogy félt. Persze túl intim volt a helyzet, úgyhogy muszáj volt elvickelni:

– Úgy értem, ha tényleg csak szellem van a házban, az volna a legkönnyebben orvosolható. Szellemirtókból, ördögűzőkből találunk akármennyit. És amíg felszárad a szenteltvíz, amivel össze kell spriccelni az egész házat, addig élünk itt a pincében, a föld alatt, mint vakondemberek.

*

Megint felkeltem az éjszaka közepén. Rémálmaim voltak, arról, hogy a kísértet megszállja a páromat.

Hülye kísértet.

Kimásztam a takarók alól, és felnéztem a lépcsőfeljárón. Nyitva hagytuk az ajtót. A kísértet ott állt. Csak egy sötét sziluett. Számítottam rá, hogy ott találok, így nem volt annyira vérfagyasztó.

Amíg azt hittem, egy érzékeny lelkű költő volt, mindenféle szörnyűséget képzeltem ide a pincébe... De mi lehet itt, amitől egy szörnyeteg félni tud?

– Ha akarsz valamit, told le ide a képedet, te gyáva, kis senki!

Halkan beszéltem, de az éjszaka csendjében hallania kellett, amit mondok – ha képes volt egyáltalán hallani. Még sosem beszéltem hozzá azelőtt.

Megmoccant, de nem jött le.

– Gondoltam.

Visszamentem aludni.

*

Az egész napunk ráment a neurológusra. Az eredményekre viszont várni kellett. Továbbá beutalt egy pszichiáterhez, a jövő hétre.

Azt a tanácsot kaptam, hogy költözzek át egy baráthoz, családtaghoz. Erről viszont hazafelé lebeszéltem a páromat, azzal, hogy egyre kevésbé félek a kísértettől. Nem tud hozzám nyúlni. És különben is, a pince biztonságos.

– Hát jó, ahogy akarod.

A kísértet egész este fel alá mászkált, frusztráltan. Most, hogy nem volt min írást imitálnia, és én sem hagytam, hogy terrorizáljon, látszólag nem tudott mit kezdeni magával.

Vacsorát főztem, eltökélten ignorálva a kísértetet. A párom közben az interneten kutatott.

– Túl vagyunk a józan, pragmatikus részen mára – szólalt meg hirtelen. – Térjünk át az örült dolgokra.

– Mire gondolsz?

A monitorra bámult, és felolvasott.

– „A legtöbb szellem egyszerűen nem tudja magáról, hogy meghalt. A halál traumatikus élmény számukra, így könnyen lehet, hogy irracionálisan viselkednek. A legegyszerűbb módszer, ha egyszerűen, de határozottan megkérjük a szellemet, hogy hagyjon minket békén. Használjunk vitát nem tűrő hanglejtést, mintha egy rossz gyerekkel beszélénk.”

– Áh...

– Kipróbálsz? Vagy ha rámutatsz, hol van, nagyon szívesen lehordom én a sárga földig.

– Nem... Inkább én! – A szellemre pillantottam a konyhaajtóban. – Majd később.

– Később? – vont fel a szemöldökét a párom.

– Nem tudom, nagyon fura beszélni hozzá.

– Azt mondtad, tegnap éjjel beszéltél már hozzá.

– Igen... De akkor egyedül voltam, és félálomban. Éjszaka minden más. Szerintem majd éjjel.

– Nem értem.

Visszafordultam a vágódeszka felé, hátat fordítva a páromnak.

– Nem tudom... – mondtam frusztráltan. – Kezd egyre valószínűtlenebbnek tűnni, hogy igazi lenne. Ha elkezdek beszélni hozzá, újra igazi lesz. És... olyan dilis dolog a semmihez beszélni...

– De nem vagy dilis, és nem a semmihez beszélnél! – mondta a párom megszeppenve.
 – A te szemszögedből igen!
 – De én tudom, hogy nem vagy örült!
 Lecsaptam a kést a vágódeszkára, és visszafordultam felé.
 – Honnan tudod? Ha én nem vagyok biztos benne, hogy lehetsz te az?!
 – Mert ismerlek! Oké, lehet, hogy valami olyan bajod van, ami orvosi szempontból „dilisként” definiálható, de olyan értelemben, ahogy a szót te használod, nem vagy örült! Nem változtál meg, nem veszítetted el a személyiségedet. Még mindig *önmagad* vagy! És bármi más bajod lehet, nem számít, megoldjuk. A lényeg, hogy *te* megmaradj nekem! Márpedig ha elkezdesz kételkedni magadban, akkor lehet, hogy egy olyan úton indulsz el, ami pontosan oda vezet, hogy elveszsz.

*

Éjszaka megint felkeltem. Felmentem a lépcsőfeljárón és megálltam az utolsó fokon, szemben a kísértettel.

– Elegem van belőled! Halott vagy. Ez nem a te házad. Takarodj el a picsába, és hagyd békén! Végeztem veled! Felfogtad? Végeztünk! Nem mintha bármit tudnál csinálni velem. Nem félek tőled, nem sajnállak, nem értelek meg. Nem érdekelsz! Kopj le, és találj valaki mást, akit pesztrálhatsz!

Hátat fordítottam neki, és lementem. Elhatároztam, hogy nem nézek vissza rá, a szobánk ajtajában mégis elfogott az érzés, hogy meg kell forduljak.

A kísértet mögöttem volt.

Lejött a pincébe!

Az arca elborult a gyűlölettől, jobban, mint eddig bármikor. Felém vetette magát, ám valami megállította. Hasra esett.

A szívemet a torkomban éreztem az ijedtségtől és a meglepettségtől. Lejött a pincébe?! Elesett?!

Úgy tűnt, mintha valami elkapta volna a lábát, amikor ugrott. Tíz körömmel próbált kapaszkodni a padlóba, de a dolog, ami elkapta, vonszolni kezdte. Be a lépcsőfeljáró mögé. Felfedeztem a kísértet bokáját szorító karmos kéz árnyékát. A dolog azonban láthatatlan maradt.

A kísértet némán sikoltott. Hamarosan újabb árnyékkézek ragadták meg, a másik bokáját is, a karjait, a vállát. Lefogták. Nem tudott többé ellenállni. A dolog berántotta a lépcsőfeljáró alatti sötétségbe, és eltűnt.

Eltűnt!

– Remélem, a pokolban rohadsz meg, te faszfej.

Ott álltam még talán egy óra hosszat, a sötétségbe meredtem, és élveztem minden pillanatát a testemen végignyúló biztonságérzetnek. Eltűnt! És bármi is volt a lépcsőfeljáró alatt (ha még ott volt egyáltalán), bármennyire is rémisztőek voltak a karmos kezei, tökéletes bizalmat éreztem iránta.

– Köszönöm.

Visszamentem a szobába, hogy felkeltsem a páromat, és megnyugtassam, hogy végre minden rendben van.

Gyűjtemény speciális albínóval, (assemblage), 2012–2014

BARI FATIMA

Amikor össze

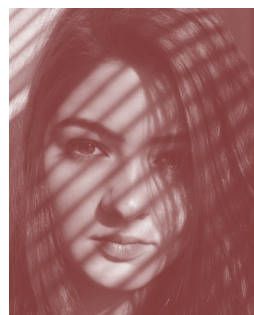
Apu szerint a terek összementek
a világ is
más
harcolta szabadság volt
lázadni kellett
volt miért

azt akartam mondani
küzdenék
szabad jövőben
adottak az utak
lázadni
volt miért
ha volt

Apu szerint nem csak a terek
mentek össze
a léleknek múlt el minden szabadsága

tág jövő lett

lázadni kell
volt miért
nem lázadok
Apu
(szerint) összemegyek
Apu szerint mindenki összemegy
vissza mennék
(én) bárki (is) legyek
ha lenne (ha) miért

azt akartam mondani nem jó
így
eldöntött jövőért
küzdeni
senki (bárki) nem

senkiből csak *akárki* lehetnék

Apu te lennél valaki
ha úgy összemész

arcon csaptál
komolyan
nevetve
hagytál ott.

parton sétálunk
minden álmomban
mióta
utálom magam.

Befonva szereted

parton sétáltunk
hajam befonva
szereted úgy.

sétáltunk parton
hóban
eldideregve
mindent.

arcon csaptál
viccből
nevettél
azóta piros.

parton sétáltunk
hidegtől vörös
arcod
volt tükör.

arcon csaptál
komolyan
sírtam
mint mindenki ott.

kócos csillagok

sötétségben csak te találsz haza
én miattad vagyok
bárhol otthon
megszűnök nevetésedben
ha egyáltalán voltam
aztán te kéretlenül tanítasz
ne siessek sehová
lassabban minden szebb

vagy a pillanat hogy
valami most összeér
amit mesélünk
ha szabad
s amit nem mesélünk
mert mindent csak titokban szabad
ahogy a szemedben levő csillagokat
sem kötöm össze hangosan
szeretni te is csak halkán lassan tanítasz
de mindennél biztosabban

Mawsynram

ha napsugár vagy
én mosoly
s kabátod

ha szél vagy
esőcseppek vagyunk
azok sem
még azelőtt elmúlok
hogy földre érnék
te hozod a vihart

itt vagyunk
mert itt kell lenni
nem tudom jó-e
szokom az esőt
a szelet

várom az összes
reggelt
itt nincs zöld ég
most szürke
új ízek
sós levegő

ez egy olyan út
amerre egyedül
akarsz menni
s ha nem kísér árnyékod
kabát nélkül
kell túrnöd
a viharokat
ha van egyáltalán bármi
itt ami
nem
víz

Messze magamtól

oxymoronokban gondolkodom és nem ismerem magam
fekete kérdőjel vagyok a színes égbolton
a bárányok közt mondjuk a piros színű
reggelente futok pedig nem akarok
csak akkor kell
mondjuk élni is most kell
de itt néha nincs kedvem
mégis minden pillangó szárnyát megsimítom
bármennyi repül felém
az igaz döntés vagyok a szerethető
a szerethető döntés
ami nem igaz
tükör vagyok ha annak szeretsz
s ha nem szeretsz tán nem vagyok
agapé akarok lenni
s feledni a zengő érceket
még jobban hinni hogy igaz
amiben mindennap hiszek

a naiv mosoly vagyok és az idegen ismerős
várfalakat állít körém a maradék értelem
az északi éjjel néha egyedüli zaja
s közben senki vagyok
a mai valakik közé soha be nem érő
szabad bárki lennék
egy még nem létező könyv vagyok
amiért érdemes rémálmodni
amiért leírom a jelent
hogy később ne kelljen rajta rágódni
a meghúzott határvonal
az a 2 kilométer ami nélkül tudnám
hogy tartozom
hogy valahová mégis
az a négy fal vagyok ami összezár
vagy kinyitja felém a világot
vátesznek születnék következő életemben
bár elég lenne ha a jelent ismerem
a tegnapi ebédidő vagyok
az lennék leginkább
úgy tíz perc
amíg mosolyogva vagyok másnak tükör
magamnak jól ismert barát
s elégedett vagyok összes homokszemcsémrel
az egész egyszerű
a kávé kívül a szavak és te vagy az egyetlen mániám
ha kihagytam valamit engem a sorok között találsz meg

A lány, aki ott maradt

Szilveszter volt, ő meg 16. Azt mondta, jó buli, másnapra is ott marad, meg jövőre is. Azóta üvegezik a barátaival, meg a fiúval, aki amúgy nem a szerelme, de kétszer dobban a szíve, ha ránéz. Akkor is kétszer, ha nem néz rá. Szóval üvegezik ez a lány és iszik és szerelmes és jó neki. És akkor is ott marad majd, ha már nem lesz jó. Tépett szőnyegeken ül, hangosan kacag, és sosem rúg be. Mert megállítja a pillanatot, a legszebbet. Az üveg az ő kezéből mutat a fiúra, most megkérdezi. Na, valahol itt állunk le, a kép lefagy, mindenki hazamegy. Szóval ma is üvegezik ez a lány és iszik és szerelmes és éli, hogy jó volt neki. Egyedül maradt ott mindenkivel. Aztán most a harmadik szilveszteren azóta, egy másik fiúval, akit majd nem kérdez már, na, vele, ugyanúgy szőnyegen ül és szerelmes és jó neki, mert elhiszi, hogy 16, pont ő kérdez, és inkább iszik tovább és nem kérdez semmit.

UTAKON

1. Barcelona

Tegnap Barcelonában jártunk. Ez volt az első repülésed, annyira izgultál, hogy a kezemet szorongattad a felszállásnál. Én meg mondtam, hogy inkább csukd le a szemedet is, persze csak azért, hogy ne lásd: egy kicsit én is féltem.

Eddig nem láttalak sírni. Most is csak a stadionban – amikor beértünk, és ráléptél arra a fűre –, azt is jól leplezted. Meg kicsit mintha akkor is, amikor a kedvenc dalodat énekeltem, az egyik gigantikus téren – tudod, olyanon, amilyen nagyot most láttunk először. És nagyon neveltél, mert nem is azt a hangot énekeltem, és a szöveget is átírtam, és elmondtad, hogy még hőbortosan is szeretsz.

Aztán vettünk egy üveg bort, meg pizzát, csak azért, mert amúgy utáltad a spanyol kaját. A sebhelyes kezeddal fogtad meg az enyémet, én pedig ösztönösen adtam rá egy puszit, te pedig kineveltél, mert már rég nem fáj. Tudtam, hogy nem fáj.

Egész éjjel a vörös tincsemet csavargattad, és nem mondtál semmit. Azt akartam kérdezni, hogy ha hazamegyünk, akkor is piszkálsz-e még a hajam. Bár fölösleges kérdés lett volna, tudtam, hogy nem megyünk haza. Majd veszünk egy meleg lakást, olyan sokablakosat, amelyet mindig is szerettem volna. Te meg majd utazgatsz, mondjuk a tengeren, ahogyan te szeretted volna, de azért gyakran hazajársz. Én meg mondjuk, tanítok, és regényt írok. Erre gondolhattál akkor, amikor hajnal lett, és még mindig csendben feküdtél mellettem.

Másnap megnéztünk minden bazilikát, teret, múzeumot. A szuveníresnél vettél egy nyakláncot, zöld köveset. Én neked pólót vettem, valami közhelyes spanyol felirattal a szerelemről, amin persze majd mindig jókat fogunk nevetni, ha egyszer felveszed. Akkor mondtad utoljára, hogy még így is szeretsz.

Csodálatos volt.

Ez volt az első álmom, amiben nem zuhantunk le, még a felszállás előtt.

2. Berlin

Nem létezik zöldebb ég, azt hiszem, sem rövidebb idő. Idegenekről nézünk mindig filmet, jobb, mint bármi magunkról, mint a fal, amelynek lassan szedjük le tégláit. Azt mondanád, hogy nincsenek téglák – közben ez a legnagyobb. Én városokat építettem már, s csak te látod házait. Lassan kóborolsz utcáin, térképet írsz magadnak. Itt tőled zöld az ég s neked ismerős a folyó, mely valahol mindent kettészeli. S ezt is pontosan felrajzolod, ahogy a hidat is, melyet majd neked építék lebontott tégláidból, hogy egyszer átkelhess rajta. S ahogy te a híd után, én pedig a falaid nélkül, rá fogunk jönni, hogy valahogy ez a legszebb üresség. Aztán kávézunk, mert úgy szoktuk, vagy legalábbis én. S közben észre se veszem, de mire kész leszel a térképpel, leöltöztetted a lelkemre varrt összes ruhadarabot.

3. Húsvét-szigetek

Most nem álmodom, mert valahol itt lehetünk, ha pontosan nem is a parton, de közel ahhoz, amit már nem mos el víz. És már tényleg nem képzelődünk, mert látjuk a tengert, benne valahogy egymást meztelenül. Bálnákat keresel majd, amikor kihajózunk, de nem lesznek. Elhajtja őket a közeledő hajónk, vagy csak megérik, hogy most nincs szükség magányra. Valójában semmire sincs szükség, itt is csak azért vagyunk, mert nincs olyan, hogy sehol sem. Vagy ha van, ahhoz meztelenül kell lenni, valahol olyan mélyen a tengerben, ahová már a bálnák sem követnek. Szóval, amíg én nem tudok úszni, addig csak hajózunk fölé. S amíg tanítasz, játszunk el, hogy a sehol sem mindig ott van, ahol szeretnénk. Aztán mire megtanulom, már mindegy lesz, mert bálnákkal is elhiszem majd, hogy el vagyok veszve. Aztán most így, az óceánon félig-meddig szabadon, elhiszem, hogy csak melletted tanulok meg úszni, hogy a sehol sem meghatározatlan hely, és hogy bárhol vagyunk meztelenül, már nem álmodom.

4. Heidenau

Majd megírom, mennyire szeretem és elküldöm, mint üzenetet, ha már nem vagyok a foglya. Megírom, és messze megyek, s ezerszer lesz a válasz, s akkor majd újra szeretni térek vissza. Sosem szívott egyetlen cigaretta vagy nekem. Elhullajtom lassan összes dohányod, mégsem érzem ízéd igazán, s nem számít, mert jobban kellesz, mint szó a szívemnek. S mégis újra és újra elmegyek, és újra bízva térek vissza, mert út közben ötlök fel az igazán otthon. S nem kell a féligszítt cigaretta, s csókod íze nélkül is pont ugyanúgy tudom: immáron nem tudok nélküled. Mert amíg lehet, mindig hévvel hazatérve megírom, és azonnal szertekürtölöm. S mindegy, hogy mikor lesz fölösleges, most éljen az összes hangos hiba. Feledem a félelmet s talán öröm, ha nem ad enyhét nélküled az álom. Mert más szavával mondom el a számomra elmondhatatlant, mégis megírom, s most küldöm, mert most tudom, hadd jelentse még akkor a legszebbet, amikor már önmagában a legtöbbet jelent.

5. Vlagyivosztok

Szóval a vonatok zajánál tartottunk, meg ott, hogy nem szereted. Én meg mindent szeretek, ami újat hoz, hisz gyerek vagyok még. Bár ők nem mentegetőznek. Te meg mindig többnek látsz, pedig hazudok mindenről, ami szép. Az étkezőkocsiban éjszakázó nagypapa álmai, meg az összes fény, amit meséltem, mind csak függőség. Magadban te is tudod, hogy beteg vagyok, csak így akarsz szeretni. Ahogyan lassan elviseled a vonatok zaját, úgy fogadom el én is magam, de csak ha az összes nagypapa felkel majd, s közben minden fény kialszik.

6. Orfield

Azt mondták, világot teremtek magamnak, valami teljesen újat. Azt is, hogy ne engedjek be inkább senkit, s valahogy most te mégis itt vagy. Azt mondták, csináljam, mert őszin-

te. Világot teremtek, most beengedlek, figyelj. Ez a világ még rosszabb, mint a kinti, mert kicsi, annyira kicsi, hogy alig tart ki. Csak néha jön elő, nem tudni, meddig, kinek, mi célból. Eljön, mert úgy mondják, megteremtettem, s te most, lehet, benne vagy. S látod, hogy az is sötét, ami talán teljesen igaz. Én pozitív vagyok, tudod, vannak azok az oxymoronok. És van, hogy bántják a fület, az enyémet a legjobban, mégsem teszek ellenük. Van ez a világ, leginkább neked. Nem tudni, mi célból, csak van, vagy talán nincs is, mert nélküled nem létezik. Szóval van ez a világ, amire rámondják, hogy én teremtem, s közben te építed fel egyedül, bár lehet, hogy bennem. S az egyetlen szépsége az, hogy akkor is a tiéd lesz, ha már bennem semmi sem marad.

Konstelláció, akril, print, fatábla, 50 cm, 2010

TÓTH LILITH VIKTÓRIA

Lilith teste, este

Egy mozzanat csupán. A nő leül a karosszékre, előredől, elveszi a kisasztalról az oda készített pohár vörös bort. Iszik.

Nő vagyok. Érzem minden keservét, nyomorát, minden isteni dicsőségét.

Tudod, nem szeretem a realitás szót, már nem fedi a valóságot. Mikor le akarok ülni dédapád székébe, meg kell görnyesszem a hátam, már csak azért is, hogy le tudjak ülni, alacsonyan van, nem volt magas ember az öreg, nyugodjon. Centiről centire, lassan, lassítva hajlik a gerinc, süllyed a fenék, eléri a szék vörössel párnázott részét. Meg sem pihenek a mozdulatban, azonnal megkezdem a lefelé és előre irányuló minimálisan 70 fokos dőlést, hogy elérjem a lakkozott kisasztalon délcegen álló poharat. A fények megcsillannak egy pillanatra és délibábot látok. Azt hittem, már elértem.

Tovább nyújtózom, a melleim már a térdemet súrolják, nincs rajtam melltartó, a meglepő ingertől felállnak a bimbók. Talán már elérem. Igen, először csak feketére lakkozott körömöm koccan a poháron, majd szélesre tárt ujjaimmal biztonságosan aláfogok az öblös résznél.

Meg tudod csinálni kislány, hiszek benned.

Mikor már megvan, megmarkolom, szorítom, innentől már az enyém, és senki nem veheti el tőlem.

A kezem magam felé húzom, immár a teli pohárral. Lustán fel egyenesedek, valami dorombol bennem, a csigolyák szinte nyikorogva, ropogva, csattogva állnak be olyan helyre, ahol kényelmesebb nekik. Nyelvem már kikukucskál a szám sarkából, rózsaszín és nedves.

A karom szinte automatikusan emelkedik fel. Ha ezt a pillanatot is lelassítjuk, nem látunk mást közelről, csak egy lomha végtagot, ami a levegőt hasítja. Nem törődve a légellenállással, erejét nem kímélve hasít, még a kar apró szőrszála is meghajolnak az akarata előtt.

A pohár pereme már elérte az ajkam szélét. Körülbelül 45 fokig döntöm meg a poharat, az ízlelőbimbók kinyílnak, és szinte kidugják a fejüket, hogy megérezzék az első zamatot.

Föld íz. Egy nyári este íze, annak a nyári estének az íze, mikor elhagytalak. Finom, nekem ízlik.

A vörös színű folyadék végigsiklik a nyelvemen, eléri a nyelőcsővem. Ott már nincs, ami érezze, az íznek csak az emléke él tovább. Elkezd marni kicsit, száraz a bor és hűvös. Azt hiszem, leért a gyomromba. Melegít. Az isten tudja, honnan jövő hő szétárad bennem. Mintha egy korty még a bugyimba is jutott volna.

Lehunyam a szemem. Renyhe közönnyel hátra dőlök, enyhén megfeszül rajtam a blúz. Kicsit erősebben markolom a poharat.

Hát itt ülök én, dédapád székében, az ükapám borát használva arra, hogy emlékezzek. Most már végérvényes, nem élhetek a föld íze nélkül.

A vén szivar

A férfi kilép az ajtón. A zsebéből elővesz egy szivart. Rágyújt.

Hát elhagyta. Megtetted. Tegnap még a szőlők alatt voltunk, te, én és apám. Megfogom a rozszós kilincset, olyan óvatosan nyúlok hozzá, mintha egy szőlőfürtöt fognék. Lenyomom, még ebben a mozdulatban is benne van a dohosság, az én dohosságom.

Az öreg, sűrű ajtó csikorogva, jajgatva nyílik, egy örökkévalóságig hallok ezt az éles hangot. Húzza a nótát, mint valamikor a kocsmában a cigány.

Nem csodálom, hogy elmenekültél. Untad Ádámot, értem én.

Kitárom az ajtót, és kilépek. Átlépek a küszöböt. Most úgy érzem, korábban kellett volna kinyitnom az ajtót.

Benyúlok a kabátom zsebébe. Te tudnád a színét, anyagát, származását, szabását és minden lófaszt róla. Piszkos kezembe veszem a zsebemben megbúvó Cohiba Siglót, leharapom a végét, kiköpöm a földre.

Egyszer itt szeretkeztünk a ház előtt, a földön, olyan tüzes voltál, mint egy ötvenéves Merlot. Aztán én elmentem dolgozni. Elmentem, mit lehet tenni, egyszer menni kell, hát menni kell. Öregapám megtanította, hogy a bor erősebb, mint a vér.

Megfogom végre a szivart, sóhajtok és meggyújtom. Beleszívok egy jó mélyet, éget, csípi a nyelvem, az orrom, miközben eregetem a füstöt, mint egy sárkány.

Nem haragszom rád. Csak hiányzol. Az édenkertet adtam neked.

Az első tőke

Egy férfi és egy nő kézen fogva sétál a hegyoldalban. Kezükből egy vékony venyige. Elültetik.

A víz nem válik vérré, de a bor igen.

Négy szem pásztázza a tájat. Minden pénz, minden apró kis fillér, minden élet itt hever előttük. Zöldell rajta a fű, a madarak is e föld felett csiripelnek a legszebben. Messzebből hallani, az urak birtokán káromkodnak a kocsisok.

Szép nap ez.

A nő követi a férjét, kezében vékonyka szál szőlőhajtás. Két munkáskéz fogja egymást. Ebben az egybefonódásban már benne van a gyermek, aki majd itt fog szaladgálni. A nő tudja ezt, érzi a mozdulatban, ahogy a lábát emeli és halad előre. Érzi a meztelen talpa alatt a földben. A nő tudja, a férfi vár arra, amit nem tud.

Később megállnak egy kicsit, a kezek szorítása csöppet erősödik, a tüdők kissé sípólva szívják be a levegőt. Térdre esik mindkettő. A templomban térdepeltek így egykor az esküvőn.

Négy kéz elkezd kaparni a földet. Körmük alá kosz kerül, miközben dolgoznak. Így lesz ez már mindig. A venyige bekerül méltó helyére. Betemetik. Rásimítanak körülötte a földre, mintha egy gyerek fejét simogatnák, aki majd egyszer ennek a földnek a gyümölcsét eszi.

A világon minden a helyén van.

Ülnek még egy keveset, majd elindulnak a házikó felé, amelynek szürke az ajtaja.

A bajnok mindig talpra áll I., akril, print, vászon, 2010

PEGAZUS

BÓDIS ATTILA

Megtűröm

csak a cigaretta fényét tűröm meg szobámban
 semmi más fényt nem szeretek
 csak egyetlen hangot tűrök meg a zongorán
 semmilyen akkordot semmilyen melódiát
 csak a kedvesem szuszogását tűröm meg filmzenének az
 álmotalan álmomban
 csak a lábujjaim idegrángását tűröm meg
 más mozgást ki nem állhatok ezen az
 organikus mechanikán
 csak egyetlen ecsetvonást a bekeretezett vásznon
 csak egyetlen filmkockát a moziban
 csak egyetlen agyagdarabot a szobortalapzaton
 csak egyetlen figurát a sakktáblán
 csak egyetlen levelet a fán
 csak egyetlen zebracsíkot a két járda között
 és csak egyetlen de igazán egyetlen érintést az
 arcomon csak ennyit tűrök meg
 szerettem én valaha más embereket
 megtűrtem őket és ők is engem de
 ez nem szeretet
 megtűröm a rossz memóriát pedig a
 kedvesem minden szavára emlékezni akarok
 megtűröm a rossz hallást pedig
 minden hangot hallani akarok
 megtűröm a rossz mozgáskoordinációt pedig
 roksztárként akarok pózolni
 megtűröm a bolond és nagyképű szavakat pedig
 alázatos bölcs akarok lenni
 megtűrök én mindent de
 azt nem ha bántják akit szeretek
 itt szuszogsz mellettem a lámpafényben miközben
 Mozart zongorázik
 a kezem a hajadat simogatja a falainkról avantgárd és
 absztrakt festmények leskelődnek szemérmetlenül

bekapcsolva hagytam a laptopon a Teljes napfogyatkozást
szoborszerű ahogy a lélegzet mozgatja a tested félbehagyott
sakkparti a kisasztalon kinn a szél csutakolja a faleveleket
a zebrán átszalad egy hontalan szakállas
minden csíkra nagyot köpve nem emlékszem semmire és
a jövő mindig távolabbi mint amekkorát lépni tudok
csak azt tudom hogy bántottak Téged és a jelen
fegyvereivel fogom megbosszulni
a színpadon magabiztos testtartással vallok majd
csöndesen és illedelmesen és hallani fogom hogy az
ítélet jogerős és ha nem hajtják végre akkor azt a
bizonyos mérleget nyugodtan eladhatják a zberbe vasnak

Kiürült

A huszadik század teljesen kiürült
a nagyok belehaltak a jazzbe és a rockba
eszmék porrá lett romjai közt
királyok és tanácsosaik csontjai porladnak
a költők gyufaszálélete beleveszett a
túláságosan is mérhető csendbe

zajos volt a huszadik század
az agitátorok templomtornyokból kiabálták a
a relativitáselmélet képletét
vörössé kopott ruhák és fegyverek
meneteltek a dzsungelben
furcsa csillagok és keresztek
zuhantak mások ép elméjére hogy az
őrület megnyomorította őket több generációra előre
a zene káoszában léteztek és savas szerelemben úsztak a
szeretet modern prédikátorai
a terrormessziások egy szót sem szóltak lelkük
átsuhant egy másik dimenzióba mások sikolyával
festmények fröcsögték neonszemekbe látomásaikat
a színházi szerepek felláadtak minden és mindenki ellen
magányos szakállas törvényen kívüliek analizálták a
társadalmi konvenciókat majd

összetörve azokat új pirulavallásokat hoztak létre
ennek a századnak a vérkönnyein átsütött a vért izzadt nap
és a vérszivárvány megtermékenyítette a fekete humort és
minden művészet tudomány és hit múzsáit

de végül letelt a száz év közös fegyház
az ész munkatáborai kiürültek
a szépség gyárkémenyei nem pöfékelnek
az Isten csak egy a sok ezer választható hobbi közül
kié lett vajon a győzelem
egyáltalán győztünk-e azzal hogy legyűrtük az időt
vagy az idő gyűrt le minket

talán nem is az idő ürült ki hanem mi

Láttam

láttam mindent amit Isten alkotott
és azt is amit nem Ő
én láttam a paradicsomot
szívem te paradicsomot max a pizzán láttál

láttam a levélviharba vesző sportkocsikat
a napraforgók tömegnyomorát ahogy
beleegyezésüknek adnak néma hangot a
nappal temetésén
szívem temesd el magad te koporsó
te tífusz te temető

láttam a szemed zöldes dáriusz
sőt a zöldet alkotó sárga és kék
is külön gyöngyözik ott
szívem ez barna mint a szar

láttam nincs rossz hadsereg
csak rossz hadvezér
szívem nincs rossz pina
csak rossz fasz

a bűntudat börtöne

aszimmetrikus angyalok hozzák el a megbocsátást
a félelem és a gyűlölet hatásos párosa legyűrt minket
ezer sötét utca és ezer sötét alak
nem vagyok képes elhordozni a terhet
megszabadítom magunkat minden erőszaktól
de ehhez erőszakhoz kell nyúlnom
ki lesz közülünk a rossz fa aki jó gyümölcsöt terem
talán megérjük hogy elvisznek a szeretet hullámai
a túlsó partra fájdalom nélkül

Barátnők a műhelyben, fotó, 2014

TÓTH N. KATALIN

Futás a halálba

Az iskola játszóterén az ötödikes fiúk fociztak. Nagy élvezettel kergették a labdát, de az csak nem akart a kapuba bepattanni.

Lili egy padon ülve figyelte őket. Hosszú lábait maga alá húzta. Egyik kezével barna lábszárán éktelenkedő varas zúzódásait kapargatta. „Ez a játék sokkal izgalmasabb, mint a kézilabda” – gondolta magában. – „Bárcsak kipróbálhatnám!”

Péter, akinek sebészdoktor volt a papája, függén kicselezte a hátvédet, aztán kapura rúgott. Feri védett, és az utolsó pillanatban hárította a gólt.

– Szép volt! – rikkantott nevetve Miklós. Évek óta testnevelést tanított a felső tagozatosoknak. Szeme sarkából a padon gubbasztó kislány felé sandított. Lilinél tehetségesebb diákkal nem találkozott egész pályafutása során. Pedig nem volt már mai gyerek, a nyugdíj felé közeledett.

– Hé, kis Lakatos! Nincs kedved beugrani? – kiáltott oda Lilinek.

A lány tétován felállt, mint aki nem egészen biztos abban, hogy őt szólították. Félszegen elmosolyodott, aztán a pályára lépett. Péternek még pislogni sem maradt ideje, máris megszerezte tőle a labdát. Szabályszerűen vezette maga előtt, és a kapu felé vette az irányt. A fiúk a nyomába sem értek. Vászoncipós lába rúgásra lendült. A labda gyönyörű ívben csapódott a hálóbá. Feri tátott szájjal bámult utána.

– Góóó!!!! – ordított Miklós, konstataálva a hosszúra nyúlt edzés első kézzel fogható eredményét.

– Bűdös cigány! – morogta Péter futtában, ahogy a tovaguruló focilabda után eredt.

Lili egyedül ült az utolsó padban. Nagyon szeretett volna barátnőt magának, de a lányok szóba sem álltak vele. Padtársat is csak akkor kapott, ha a tanító néni egy rendetlenkedőt büntetésből melléje parancsolt. Amikor Anita lesett a szomszédja dolgozatáról, szedhette a sátorfáját, és mehetett hátra Lili mellé. Nagy szégyen volt ez. Anita a pad szélére húzódott, és olyan csúnyán nézett rá, mintha ő tehetne róla, hogy rajtakapták a csaláson.

– Maradj, te tetves! – suttogta dühösen. – Hozzám ne érj!

Lili nem válaszolt a sértésre. A füzetébe temetkezett, és apró gyöngybetűivel gondosan feljegyezte a házi feladatot.

Kicsengettek. Az éhes gyerekhad egymás sarkát taposva rohant az újonnan épült étkezdébe. Lili a helyén maradt. Az ő kosztját senki sem fizette. Grafítceruzával rajzolgatott egy darab papírra. A táltos paripa alakja lassan bontakozott ki a keze nyomán.

A délutáni órák fél egykor kezdődtek. Sanyi jött meg elsőnek. Pulóvere ujjába törölte a száját, és hangosat böfönt. A nyomában hűséges haverja, Karcsi érkezett, aki híres volt kötekedő természetéről.

– Rohadt almát adtak ebédre! – röhögött Sanyi, és a zsebéből előhúzott gyümölcsöt nagy zajjal a szemetesbe hajította.

– Rohadt almát, úgy bizony! – nyerített Karcsi. – Fuj, de undorító volt!

Lili türelmesen kivárta, amíg a két fiú hátat fordít neki, aztán benyúlt a szemetes kosárba, és kihúzta belőle a piros almát. Egyáltalán nem tűnt rohadtnak. Kifejezetten étvágygerjesztő volt. A mosdóba sietett vele, ahol a csap alá dugta, és alaposan leöblítette. Utána a szoknyája aljába törölte, és mohón beleharapott.

– Nahát, ezt azért nem gondoltam volna! Hé, csajok! Tudtátok, hogy a romák a vécén szoktak zabálni?

A nyitott ajtóban Ildikó állt, mögötte meg Réka, Gabi, Zsuzsa, Anita, és a többiek. Fintorogva bámulták. Lili úgy járt, mint a mesebeli Hófehérke, akinek torkán akadt a falat. Fuldokolva köhögött, míg az osztálytársak gúnyosan vihogtak a háta mögött.

Lili a tornateremben érezte magát igazán elemében. Lehetett az labdajáték, talajtorna, kötélmászás, bakugrás, a kislány mindent jelesre teljesített. Néha kétszer is végrehajította a feladatot, míg a többiek ügyetlenkedtek.

„Isten adta tehetség! Bűn lenne nem foglalkozni vele” – gondolta Miklós, és kedvtelven figyelte nyújtón lengő hajlékony alakját.

Másnap a parkba vitte a gyerekeket.

– Ma ezerötszáz métert futunk. Mindenkinek lemérem az idejét! Aki lazsál, az ráfázik! Ez az utolsó eredmény, ami még az év végi összesítésből hiányzik! Igyekeztek!

Miklós kezébe fogta a stopperórát, és hangosan elkiáltotta magát.

– Felkészülni! Vigyázz! Rajt!

A lányok nagy nehezen nekiindultak. Rossz volt nézni, ahogy egyesek kocogni kezdek. Akár a beteg tehenek. Kingának már az elején kicsuklott a bokája. Annának szúrt az oldala. Azonnal kiállt a sorból, és leült a barátnője mellé egy padra, hogy ott várják ki az óra végét. Miklós a szemét forgatta, de nem szólt rájuk. Mindkettejüknek párttagok a szülei. Bezzeg Lili úgy száguldott, mint egy gazella. Hosszú lába alig érte a földet. Két perc alatt lekörözte az egész nyomában lötyögő csapatot.

„Bírni fogja ezt a tempót?” – kérdezte magától Miklós hitetlenkedve, és az órára pillantott. A részdő nagyon jó volt.

Elsőnek ért célba, és még csak meg sem izzadt. Az elnyűtt dressz teljesen száraz volt rajta. Arra is jutott ideje, hogy kipihenje magát, mire a társai kinkeservesen lefutották a távot.

Miklós az igazgató irodájában ült, a kávéscsészéjét szorongatva. Polák elvtárs egyre csak a bajuszát rángatta, meg a homlokát ráncolta. A rangos atlétikai verseny közelgő időpontja rendkívül aggasztotta. Ez nem valami mezei futás lesz. Itt a baráti országok legjobb bajnokai mérik össze erejüket. Idén először nyílt alkalmuk arra, hogy az ő iskolájuk is képviseltesse magát. Ez egy nem mindennapi lehetőség.

– Ezzel a cigánylánnyal akar reprezentálni budapesti házigazdánk előtt?

– Olyan időt futott ezer méteren, hogy az állam is leesett. Én sem tudtam volna jobban teljesíteni!

– Öntől nem is ezt várom el! Hanem azt, hogy iskolánk hírnevét öregbítse. Remélem, tisztában van a vállára nehezedő felelősség súlyával?

– Teljes mértékben. Ez a tanuló minden szempontból alkalmas.

– Mondja, milyen szedett-vedett csapata van magának? Hát nem akad ebben a nyavalyás iskolában egy jó sportoló, akivel nem kell szégyent vallani?

– Akadni éppen akad. De nem ilyen. Lakatos Lili csak egy van.

– De hiszen fekete, mint az ördög! Gondoljon bele, kolléga! Hogy fog mutatni a fényképe a faliújságon, alatta a nagybetűs szöveggel: „Példaképünk, akire büszkék vagyunk”!

Nevetség tárgya lesz! Képzelse csak el!

– Az eredmények magukért beszélnek. Neki pedig kimagasló eredményei vannak. A pontszámai alapján év végén arany kitűzöt érdemel. A Partizán Géppuska versenyt is az ő segítségével nyertük meg. Ezen a rendezvényen sem lesz méltó ellenfele.

- Gondolom, a Szpartakiádra is őt akarja felkészíteni?
- Természetesen.
- Biztos a dolgában, Miklós?
- Biztos vagyok, igazgató elvtárs. De van egy kis probléma.
- Hallgatom!
- Ennek a gyereknek nincs egy tisztességes tornafelszerelése, amiben megjelenhetne!
- Akkor intézkedjen. Részemről minden támogatást megkap.

Miklós a lepusztult putri előtt álldogált tanácstalanul. Hogyan jelezze érkezését egy olyan háznál, ahol nincs csengő? Dörömbölgjön be a kapun? Hiszen kapu sincs! Zörgött, kiáltozott, az utcabeli kutyák majd leugatták a fejét, mégsem reagált senki a nagy hangzavarra.

– Csókolom, tanító bácsi! – köszönt rá egy vékony hang a háta mögül. Lili állt a sáros utcán. Lábán gumicsizma, karján apró szemű szilvával teli fonott kosárka. – Kit tetszik keresni?

- Édesanyádat.
- Sajnálom. Anya meghalt, mikor az öcsikém született.
- Ne haragudj, nem tudtam. Na és az apukád?
- Elköltözött Csehországba. Ott van neki jó munkája. Meg új családja.
- Akkor ki tartózkodik itthon?
- Nagyanya itthon van. Ő mindig itthon van. Hé, mama! Látogatója jött!

A szutykos, vén cigányasszony kidugta borzas fejét az ajtón. Amint meglátta a jól öltözött férfit, már indult is befelé.

- Nincs pízem! Várjon a jövő hét végéig, akkor majd megadom! – kiáltotta.
- Nyugi, mama, ez nem a végrehajtó! Csak a tornatanárom. Vele szeretne beszélni.
- Osztan miről?
- Az unokájáról – szólalt meg Miklós.
- Mellikről? Van belőlük vagy hat. Ha nem hét, vagy nyóc...
- Liliről lenne szó.
- Mi van vele? Rosszat csinát a csapnyivaló? Hogy a Devla huzigálja ki a belit eggyes-

sivel, mint az asztalfijókat!

- Isten ments, dehogy! Asszonyom, maga a gyermek meghatalmazott gyámja?
- Micsodája?
- Egy aláírásra lenne szükségem, hogy a kislány vízumot kaphasson.
- Nem viheti el Lilit! Ki fog akkor főzni a kicsikre?
- Csak egy hétvégére megyünk, és már hozom is vissza. Épen, egészségesen.

Megígérem!

Lili alig aludt valamit az éjjel. Utazási lázban égett. Még soha életében nem járt külföldön. Kíváncsian tapadt a vonat ablakának üvegéhez, kevéske holmiját az ölében szorongatva. Viola, a pionírfőnök zötytyent le melléje. Terjedelmes feneke majdnem összepréselte a kislányt. Viola ügyet sem vetett rá, azonnal a szemben ülő Miklóshoz fordult, és csevegni kezdett. Cukorkával, rágógumival kínálta. Egész úton be nem állt a szája. Nagyon szeretne volna felhívni magára a férfi figyelmét, akit már régóta kinézett magának. Most eljött számára a soha vissza nem térő alkalom, és esze ágában sem volt elszalasztani. A tornatanár egykedvűen válaszgatott neki. Nem látszott rajta, hogy túlságosan élvezné a besavanyodott vénlány társaságát.

A sportszarnok inkább tűnt stadionnak, mint egyszerű tornateremnek. Korszerű volt, és hatalmas. Lili egészen eltörpült benne. A lelátókon egy egész falu lakossága elfért volna.

– Az iskola épülete itt van a szomszédban. A kollégiumban leszünk elszállásolva – magyarázta Miklós. – Gyere, megkeressük a szobáinkat.

A kezét nyújtotta Lili felé, de Viola, arcán boldog mosollyal, ott termett, és belékarolt.

– Menjünk, Miklósám!

Lili lehajtott fejjel kullogott utánuk.

– Ez lesz a te szobád. Három másik versenyzővel osztozol meg rajta. Viselkedj rendesen!

Lili végignézett az emeletes ágyak során, és összeszorult a szíve. Soha életében nem aludt ilyen magasban, és most sem akart. Elkecseregetten ácsorgott az ajtóban.

– Mi most elmegyünk Violkával ebédelni. Te is megeheted a tízóraidat. Aztán vedd fel a tornaruhát. Nemsokára érted jövünk.

Az ebéd gondolatára Lili gyomra hangosan korogni kezdett. Egy falat ételt sem hozott magával. Most mit egyen? A fal mellett egyik szobatársa nyitott utazótáskája hevert. A szalvétába csomagolt kifli láttán összefutott a nyál a szájában. Sőhajtott egy nagyot, aztán kisurrant a hosszú folyosóra, és elindult lefelé a lépcsőn. A következő fordulóban falra szerelt ivókutat talált. Föléje hajolt, és teleitta magát vízzel.

– Miért nem öltöztél át? – pirongatta Miklós egy órával később.

– De hiszen átöltöztem.

– Hát a melegítőd hol van? Az a szép új, amit Viola néni vett neked?

– Nincs. Kicsi volt rám, ezért a mama odaadta Carlosnak.

– Az ki?

– Az öcsém.

– Na, jól nézünk ki! – háborgott Miklós, és végignézett a klott gatyás kislányon. A vézna barna lábacskák máris libabőröztek a hidegben.

Viola nyitott be az ajtón. Nápolyit majszolt egy zacskóból. A morzsák a földre hullottak körülötte. Eszébe sem jutott megkínálni Lilit.

– Kicsi a cucc a gyerekekre! – támadt a nőre mérgesen. – Hova tetted a szemed? Meg sem nézted, mit vásárolsz? Hát nem látod, milyen magas a korához képest?

– Honnan tudhattam volna? Tizenkét éves lány számára kértem – védekezett a pionírvezető, nagyot nyelve. – Annyi vagy, nem igaz?

– Aztán ügyes legyél! Ne feledd, az iskolánkat fogod képviselni. Benned van minden reménységem! Nem szeretném leégetni magam miattad! – figyelmeztette a tanár, és a vállára csapott. Lili bólintott. Egy fekete befőttes gumit szedett elő a zsebéből. Lófarokba fogta a haját, és elindult a többiekkel bemelegíteni.

– Ő a legjobb! – lelkenedett Miklós a lelátón tapsolva. – A magasugrás meg a távolugrás is tökéletesen sikerült neki! A talajgyakorlatát maximális pontszámmal jutalmazták! Kis szerencséivel ma még rekordot dönt ez a lány!

Viola közelebb húzódott Miklóshoz, és egy marék sós mogyorót tömött a szájába. Hangosan csámcsogva helyeselt.

– A te tanítványod, Miklósám... büszke vagyok rád!

Estére Lili már alig állt a lábán. Kopogott a szeme az éhségtől. Fáradtan hevert végig a vaságy felső szintjén. De hiába érezte álmosnak magát, félt elaludni. Megmozdulni is alig mert a nyikorgó alkotmány tetején. Hiányzott neki az öreg matrac, amin otthon a macskákkal osztózott. A vékony falon áthallatszott a szomszéd szobából Viola néni viháncolása. Hajnal felé mégiscsak elszenderedett valahogy, mert reggel zibbadó tagokkal ébredt.

– Nagy nap ez a mai! Ma elnyered az első díjat! Aranyérmet, kupát, oklevelet, mindent! Micsoda elismerés lesz ez városunk iskolájának! Már csak a futás van hátra. Ez a te erősséged! Szedd össze magad, és ne okozz nekem csalódást!

Miklós szöges orrú sprintercipőt vett elő a hátizsákjából, és Lili kezébe nyomta.

– Húzd fel!

– Szorít! – jajgatott Lili. A cipő egy számmal kisebb volt a kelleténél. Lábujiái fájdalmasan nyomódtak össze benne.

– Nem létezik! – mordult rá a tanár ingerülten. – Igazítsd meg a zoknidat!

Tehetetlenül nézte, ahogy a lány a szűk lábbelivel küszködik.

– Te meg sem mérted a gyerek lábát? Micsoda hanyagság ez, Miklóskám? – kérdezte Viola, aki az ajtóban vigyorgott. Szívószálon keresztül zajosan szűröcsölte a limonádét egy flaskából.

– Megnyúlik! Bizonyosan megnyúlik!

Miklós lezártnak tekintette a vitát. A bicegő Lilit maga után húzva sarkon fordult, és faképnél hagyta Violát.

Lili rajthoz állt, és légzőgyakorlatot végzett. Közben szemügyre vette a mezőnyt. A magyarok meg a lengyelek már esélytelenek az összesítésben. A román csapat vezetett egy ideig, velük még számolni kell. A jugoszláv versenyző viszont kemény diónak ígérkezett. Egy fejjel magasodott Lili fölé, pedig ő sem volt kis növésű. A nyakigláb lány szorgalmasan lazítgatta az izmait, miközben szakértő szemmel vizsgálta őt.

A pisztoly dörrenésére nekiiramodtak mind a nyolcan. Lili startja jól sikerült. Azonnal az élre tört.

– Vezet! Ő vezet! – ordított Miklós felpattanva. Képtelen volt nyugodtan megülni a padon. Olyan váratlanul ugrott talpra, hogy Viola ijedtében magára borította a pattogott kukoricát.

Lili szépen tartotta a tempót, egyenletesen lélegzett. A többi futó hamarosan lemaradt mögötte. Nem úgy a jugoszláv, aki kitaróan lihegett a nyomában. Lassan utolérte, és egy kanyarban megelőzte. Nyurga lábait úgy kapkodta, mint egy agár. Előnye máris behozhatatlannak tetszett. Lili gyorsított.

– Mindent bele! Hajrá! – kiabálta magán kívül Miklós a lelátóról. Észre sem vette, hogy Viola dundi kacsója már az öléből csipegeti a kukoricát, és szemérmetlen módon a slicce közelében matat.

„Csak ez a hülye cipő ne szorítana!” – gondolta magában Lili. Éles fájdalom hasított a talpába, de nem törődött vele. Még jobban rákapcsolt. A cél előtt a pálya még egy utolsó kanyart vett. Lili futott a belső, rövidebb sávon. Azt hitte, kiszakad a lába a helyéből, ahogy a hátrányát fokozatosan ledolgozta. Ellenfele háta egyre közelebb került hozzá. Láthatóan rosszul osztotta be az erejét, fáradni kezdett. Lili már hallotta, ahogy a levegőt kapkodja. Haja csapzottan tapadt a homlokára.

Egyszerre fordultak a célegyenesbe. Fej fej mellett futottak. Egy pillanatra találkozott a pillantásuk, aztán Lili csípője átszakította a kifeszített szalagot. Lendülete vitte még néhány métert előre, majd remegő lábakkal megállt, és hátrafordult.

– Megcsináltad! – integetett feléje Miklós. Ellökte magától a meglepett Violát, és kettesével véve a lépcsőfokokat, sietett a kifulladt kislányhoz.

Lili akkor már a földön ült, és a cipőit húzkodta lefelé, hogy minél hamarább megszabaduljon a kényelmetlen holmi szorításából. A zokniját is levette, és elgyötört ujjait masszírozta. A bőre tele volt frissen kifakadt vérhólyagokkal.

– Annyi baj legyen! Ebcson beforr! – vigasztalta a tanár. Gyorsan elfordította tekintetét a kellemetlen látványról.

Az eredményhirdetésre minden résztvevő összesereglett. Izgatottan tolongtak a tribün körül, és országuk kis papírzászlaját lengették. A sántikáló Lilit Miklós támogatta.

– Te jó ég, hogy nézel ki? Miért nincs rajtad pionír egyenruha? – dorgálta Viola.

– Mondtad neki, hogy hozza magával? Ugye, elfelejtetted? Jellemző. Csomózd ki a nyakkendődet, és kösd a nyakába!

– Één? De hát én vagyok a pionírvezetője!

– Én meg az edzője. Nekem szükségem van a sajátomra. Ne vacakolj, csináld!

Viola kelletlenül szót fogadott. Gondolhatta volna, hogy ez lesz, ha az ember cigányokkal kezd.

Három öltönyös férfi lépett a mikrofon elé. Csendet kértek, és sorra elmondták a beszédjüket. Egyikük sem fogta rövide. Aztán a Fővárosi Sportegyesület elnöke kapta meg a szót, aki a hosszadalmas bevezetés után végre a lényegre tért.

– Az összesített pontszámok alapján az első helyezett Liliana Lakatosová Csehszlovákiából! Felkészítője Mikulás Kovács tornatanár. Gratulálok! Kérlek, gyere ide mellém, és lépj fel a dobogóra!

– Indulj már, téged szólítanak! – szólt rá Viola, és megasztította a vállát.

Lili elindult Miklóssal a sarkában. Már nem fáj a lába. Úgy érezte, mintha a felhők között lebegne. Engedelmesen lehajtotta a fejét, mikor az érmet a nyakába akasztották. Hóna alá szorította az emléklapot, hogy a virágcsokrot átvehesse. Miklós magasba emelte a nehéz kupát. Az elvtársak kezet fogtak vele. A mellettük álló jugoszláv lány irigyen nézte őket. Néhány újságíró fényképet készített róluk. Lili a kamerába mosolygott.

– Nagy tapsot kérek a győztesnek. Úttörők! Háromszoros hip-hip-hurrá!

A hangszórókból a Csehszlovák himnusz első taktusa csendült fel. Miklós kihúzta magát.

Lili büszkén nézegette a fényes nyereményt. Alig merte elhinni, hogy mindez az övé. Vajon mit fog szólni a nagymama, ha ezt a csodát meglátja?

– Gyere csak! – fordult hozzá Miklós, és kivette a kupát a kezéből. – Add ide! Ezt is. Az oklevelet is. Prímán fog mutatni az igazgatói iroda vitrinjében. Aztán a csokorra nézett, és vállat vont. – A csádét megtarthatod.

A kislány csalódottan bámulta, ahogy értékes kincsei sorra eltűnnek a tornatanár feneketlen hátizsákjában.

– Nesze, itt a vigaszdíjad! – Viola egy alig használt kínai golyóstollat nyújtott feléje. – Vedd el bátran, megérdemled. Derekasán helyt álltál!

– Köszönd meg szépen a tanító néninek! – figyelmeztette Miklós.

– Köszönöm szépen! – válaszolta halkán Lili. Keze ökölbe szorult, és az olcsó műanyag megroppant a markában. A toll rugója pattogva esett a földre, és eltűnt egy közeli csatornanyílásban.

– Nahát, milyen ügyetlen vagy!

– Nem ügyetlen, hanem hálátlan! Tudod, Miklóskám, manapság már a cigányoknak is nemzeti öntudatuk van. Nem értékelik, hogy mit tesz értük a társadalom.

A két felnőtt kart karba öltve menetelt Budapest forgalmas utcáján a Nyugati pályaudvar felé. A bedagadt lábú kislány hiába igyekezett lépést tartani velük.

– Zárkózz fel! Ne maradozz le! – mordult hátra időnként Miklós.

– Oda nézz! Egy fagyaltárus bódé! – mutatott Viola az út túloldalára. – Úgy megkívántam... te nem kérsz?

Mire Lili észbe kapott, már csak Miklós piros hátizsákját látta eltűnni a tömegben. Egyedül maradt a járda szélén. Körülötte sok idegen ember sietett a dolgára. Senki sem

törődött vele. Lili pánikba esett, és futásnak eredt. Alighogy leugrott a peronról, megszólalt egy villamos figyelmeztető csilingelése. Amit utoljára látott, az a vezető szemében tükröződő szintisza rémület volt. Aztán a jármű elkaszált.

Furcsán könnyűnek és tisztának érezte magát. Hófehérnek, akár az angyalok. Virágait markolva futott, olyan könnyedén, mint még soha életében. Szétzúzott teste véresen hevert a villamossínek között, csodálatos módon ő mégsem érzett fájdalmat. Végigszaladt a szivárvány útján, kopott vászoncipője alig érintette a felhők peremét. Lába nyomát hulló virágszirmok borították.

Egy hónapba telt, mire Lilike testét kiadták a magyar hatóságok, és a hozzátartozók hazaszállíthatták eltemetni. Miklós ezalatt a poklok poklát járta meg.

A vén Lakatosné a halottasház bejáratában óbégatott a haját tépve. Többször is elájult, majd a ravatalra borulva jajveszékelt. A népes família mindenben a segítségére volt. Vele együtt zokogtak, jajongtak torkuk szakadtából. Lili elárvult kistestvérei megilletődve topogtak a nyitott sír mellett. Egy szikár cigányember perzsaszőnyeget borított a kis fehér koporsóra, és a szemét törölgette. Aztán kézen fogta a gyerekeket, és egy cseh rendszámú Mercedes felé terelte őket.

A temető tujái alatt cigányzenekar várakozott. A primás kezében szívszaggató hangon felsírt a hegedű.

– Milyen ízléstelen! – jegyezte meg Viola, aki hivatalból volt jelen, hogy végső tiszteletét lerója. Miklós a hájas nőre pillantott, és undorodva elhúzódott mellőle.

Aznapi reggel az igazgató irodájában feszengett egy kényelmetlen széken. Kihűlt kávéja érintetlenül állt előtte az alacsony asztalkán.

Nyolc órára volt berendelve, mégis alaposan megvárakoztatták. Fél kilenc is elmúlt, mire Polák elvtárs fogadni méltóztatta. Addig Miklós a folyosón téblábolt, akár egy rossz tanuló, aki intőre vár. A faliújságról a dobogón álló Lili fotója mosolygott le rá, mellette a gyászkeretbe foglalt oklevél. Alatta nagybetűs felirat hirdette: „Hiányozni fogsz!” Igyekezett úgy fordulni, hogy ne kelljen ránéznie. Megváltásként érte a titkárnő hangja, aki végre őt szólította.

– Holnap lesz a hivatalos kivizsgálás. A rendőrség még egyszer kihallgat, aztán aláírod a jegyzőkönyvet, és hamarosan lezárhatjuk ezt a szerencsétlen incidenst – vakkan totta az igazgató.

A tornatanárnak nem volt ínyére, hogy Polák elvtárs váratlanul tegezésre váltott, és lekezelő hangon tárgyalt vele.

– Csak nem gondolja, hogy tapsikolva börtönbe vonulok egy koszos purdó végett, akinek annyi esze sem volt, hogy a bőrére vigyázzon?

– Neked kellett volna vigyáznod rá! Ne aggódj, nem lesz a dologból büntető eljárás. Ártana az iskola jó hírének. Szerencsére sikerült mindent idejében elsimítanom. De tanítani nem fogsz soha többé. Sem itt, sem máshol. És Viola kartársnő is elbúcsúzhat az állásától. Nincs az a szülő, aki a gyermekét rátok bízna, akármilyen bőrszínű is legyen. Ennyit tudtam tenni érted. Most pedig takarodj!

Miklós paprikavörösen állt fel, és kiszédelt az ajtón. A vállá fölött visszanézett a dühös kis emberre, akit évekig a barátjának hitt. Az igazgató háta mögötti üveges vitrin díszhelyén csúfondárosan csillogott Lili fekete szalaggal átkötött trófeája.

MÁZIK ORSOLYA

Kis fekete ruha

vedd fel a kis feketét hozzá harisnyát is
 újat a dobozból vigyázz ki ne lyukaszd
 csináld meg a hajad mosd meg szárítsd meg
 tűzd fel engedd le fogd össze
 csavard be vasald ki
 az elején volt a legjobb
 szempillaspirál egy kis szemhéjtus
 mindig mondtam hogy jól áll neked
 egy kis szájfény finom átlátszó
 egy keveset a kedvemért
 cipő legyen elegáns
 és kényelmes
 csak a vörös kalapod ne vedd fel
 ronda és ízléstelen

meg különben is a temetésemre mész

Véletlenül

eszedbe jut
 takarítani
 az ágyad mögött megtalálod a por-
 cicamintás tangámat egy használt óvszer mellett
 még reménykedem hogy előkerül
 kérek ne dobd ki
 ha elpostázod
 talán kimosnám
 és én szeretném máshol is otthagyni

Arcok

néha
néha eszembe jut
néha eszembe jut felidézni

egyre nehezebb
egyre nehezebb emlékezni
egyre nehezebb emlékezni arra az arcra

lassan egybefolyik egy másik arccal
egy olyannal amit elfelejteni akarok
mindketten elbújnak egy szakáll mögé
már nem tudom mindkettőnek volt-e szakáll
most van egy arcom az egyik nevével és a másik szakállával
többé nem tudok belőle kettőt csinálni
egyszerre kell vágynom rá és gyűlölnöm
külön-külön nem megy
és nem tudom mit kezdhetek vele

talán alaképzelek egy feszületet
a szakáll adott a név meg mindegy
legalább lesz kihez imádkoznom

vagy a lábam közé képzelem ha maszturbálok
a név még mindig mindegy a szakáll meg nem látszik
ha lefetyelni látom talán megkedvelem

Bőröndben emlékek

majdnem üres de tele van
nem szabad kinyitni ezt mindig elfelejtem
csak egy csomag papír zsebkendő van benne
múltkor telesírtam a többi

vannak zsebek is csordultig
egy nyaklánc azóta nem volt rajtam
nem tudom mikor fűztelek a gyöngyök közé

egy utolsó szál cigaretta tőled kaptam
sosem fogom elszívni azt hiszem

az öngyújtód
nem tudom mikor vettem el
nem akartam sokszor nem akartam
most már nem adhatom vissza
legfeljebb ha te is visszaadsz mindent

tele van és mégis üres
beleférne az életem ha vinni akarnám
sajnálom mert igyekeztem
mégsem sikerült becsomagolni téged

Majd egyszer meglátogatlak

nem tudom mit vigyek
talán váltás alsónemű kéne
ha tovább maradnék
meg egy kispárna
hogymint jól aludjak
egy üveg vodka hogy elviselj
aztán visszafelé
elhoználak magamnak

Emléksejtek

hányszor kell még megmosnom az ablakot
hogymint igazán kilássak az átlátszó üvegen
hogymint fordulunk de a telihold mindig ugyanúgy talál
hányszor talál a reggeli fagy ébren
hányszor öntelek még ki a lefolyóba
de mindig kimászol egyre piszkosabban
most már hiába próbállak lemosni
szelencébe zárni szép tiszta arcodat
túl sokat voltál odalenn nem lehetsz a régi
megpróbáltam már elégetni tested és a nyálkás csatorna

amibe bele akartalak fojtani kicsúszik kezemből
 hányszor takarítalak fel öntelek ki újra
 és hányszor mosakszom magam is véresre dörzsölve bőröm
 mert egyszer azt hallottam sejtjeink mindenre emlékeznek
 és hány nap kell még élnem ebben a testben amely emlékszik rád
 eldobnám csak félek nem talállok újat
 hányszor kell karmolnom a bőrsejteket amik emlékeznek rád
 hogy a seb helyén az újaknak ne mesélhessen senki
 hányszor harapok ajkamba saját vérem nyalva
 és az íze undorító bár nem bír erősebb lenni mint a tiéd
 hányszor hallucinálok és felejttem nyitva a csapot
 hogy ússzon a lakás te nem úszol el

Amikor vonatokkal mérem az időt

Hány tödöm-tödöm egy tadam-tadam?

két személy egy teher
 minden valahányadik
 arra megy ahol te épp
 két átszállásnyira laksz tőlem
 számolhatnád
 az egyik személy gyors
 a másik minden állomáson megáll

két végállomás meg három megálló
 nem is sok, ha olvasok az úton
 ezért néhány évente meglátogatlak
 cserébe te nem látogatsz meg soha
 pedig te is szoktál olvasni ha úton vagy

cigizhetnénk az ablakpárkányon
 – magasan van ám!
 onnan pont látjuk a síneket
 – tödöm-tödöm!
 számolhatnád te is a szerelvényeket
 – egy személy nagy teher!
 mérhetnéd vele az időt
 – tadam-tadam!

FORGÁCS PÉTER

Bizalmi poszt

Leó hajnali három körül ért haza. Nem kapcsolta fel a villanyt. A gyerekszobából kiszűrődő gyenge fény kirajzolta a tárgyak körvonalait. Levetkőzött. Ma éjjel már másodszor. Közben belesett az ikerkhez. Békésen szuszogtak. Besurrant a mosdóba, behajtotta maga mögött az ajtót, majd a kis spotlámpa fényénél fogat mosott. A tükörből viszszaabámuló alakot fürkészte. Az meg őt. Idegennek tunket egymásnak. Leoltotta a lámpát, és a háló felé indult. Bebújt az ágyba. Márta, a felesége a fal felé fordulva feküdt mellette, ugyanolyan pózban, mint tizenöt éve minden éjszaka. Vetett rá egy pillantást, majd ő is lehunyta a szemét. Rögtön bevillantak az átvirrasztott éjszaka filmkockái: irodája asztalán megcsörren a telefon, a főnökasszony várja, mielőtt belép, megigazítja a nyakkendőjét, leül vele szemben, tudja, hogy a megüresedett ügyvezetői poszt miatt hívatta. A tegnapi prezentáció alatt igyekezett meggyőzni Szilviát arról, hogy ő a legjobb választás. Kell neki ez a státusz, minden áron, nem beszélve a vele járó fizetésemelésről. Amikor a kivetítő előtt állva lelkesen ecsetelte az elképzeléseit, feltűnt neki a nő tekintetében játszó pajkos csillogás. Aztán ma üzent, hogy majd beszélni akar vele, addig szedje össze a gondolatait. Ez jó jel, gondolta, és várt. Türelmesen. Aztán egyre türelmetlenebbül. Végül, amikor már minden kollégája hazament, megcsörrent a telefon. És most itt ül vele szemben. „Meggyőző volt a prezentációd, Leó. Kösz, Szilvia. Csak tudod, Leó, ez egy bizalmi poszt. Közei munkatársak leszünk, ha leszünk. Nagyon közeiek.” A nő feláll, megkerüli a hatalmas mahagóni íróasztalt, odamegy hozzá, és a nyakkendőjénél fogva magához húzza. Közel. Nagyon közel. „Hinnem kell benned, érted?”

Amikor idáig jutott az emlékeiben, a paplan alatt érezte, merevedése van. Újra. Csakhogy most Szilvia buja idomai helyett felesége kisfiús hátára szegeződött a tekintete. Egy pillanatig játszott a gondolattal, hogy megéri az alvó asszonyt, de aztán inkább elfordult tőle. Lassan megbékélt, majd elnyomta az álmot.

Márta nem aludt. Csak úgy tett, mintha. Leó nem szokott kima radni éjszakára, s ha mégis, annak mindig nyomós oka volt. Tudta, hogy most is. Ezért is imádkozott érte. Általában akkor fordult Istenhez, ha segítségre szorult. Szerette a férjét, ezért is aggodott érte egész éjszaka. Várta haza. Aztán amikor végre megjött és ágyba bújt, mégsem szolt hozzá. Érezte, most nem alkalmas a pillanat. Inkább megköszönte Istennek, hogy meghallgatta az imáját.

Hamar jött a reggel. Az ikrek a konyhaasztalnál ülve, félálomban majszolták a lekváros kenyeret. Ők szótlánul kerülgették egymást a lakásban. Ki-ki tette a dolgát. Múlt az idő. Amikor Leó fogta az aktatáskáját, és elindult az előszoba felé, Márta érezte, nem várhat tovább. „Hol voltál az éjjel?” A férfi már az ajtóból szólt vissza. „Az irodában. Képzeld, megkaptam az ügyvezetői állást.” Aztán beült a ház előtt parkoló kocsi, és elhajtott. A nő az ajtóban állt. Addig követte tekintetével az egyre távolodó autót, amíg az el nem tűnt a kanyarban. Aztán visszament a lakásba. Hátát a falnak vetette és zokogott, halkán, nehogy az ikrek meghallják.

Titkok

Soha nem mondott el otthon semmit. Pedig minden áldott este ott ült az egész család a konyhában, és várta, hogy kattanjon a zár, ő belépjen, hanyagul a fogásra dobja a kabátját, felakassza kalapját, lerúgja lábáról a cipőt, bebújjon a gondosan oda készített papucsba, eléjük álljon, és mondjon végre valamit. De még csak nem is köszönt. Egy ideig bámulták egymást, aztán a csaphoz lépett, ivott egy pohár vizet, vetett rájuk még egy pillantást, és visszavonult.

Az asszony és a gyerekek odaadással követték minden mozdulatát, tekintetük egyszerre váltott irányt, akár egy tengeri halraj, szinte csüngtek az ajkán, várták, hátha épp ma töri meg a szótlanságot, és végre elmond valamit, a lábuk elé vet egy beszédes koncot. De hiába. Hajthatatlan maradt most is, neje emlékezete szerint immáron százhuszonharmadik napja. Azóta nem mondott semmit. Akkor történhetett valami, valami rejtélyes dolog, ami azóta is tart, valami, ami a szótlanság ketrecébe zárta őt. Úgy tudják, reggelente munkába indul, de amióta nem beszél, már ebben sem biztosak. Valahova megy. Valahol van. Valahonnan megjön. Az asszony már többször utána szalajtott a kisebbik fiát, lesse meg, merre indul, de mindannyiszor már az első sarok után nyoma vészett. Így hát maradt a nyomasztó várakozás, és a remény, hátha jobb belátásra tér, és egyszer majd csak beszámol a házon kívül történetekről.

Ha egyáltalán történt valami házon kívül. Valami említésre méltó. Mert az is lehet, hogy éppenséggel megcsömörlött, hogy terheissé vált számára a lét, s gondolatait rendezendő rója a város utcáit nap mint nap, hogy újra felfedezze önmagát, erőt merítve a madarak röptéből, beszippantva a folyó illatát, vágyra gyúlva az utca forgatagában. S ha majd jut valamire, el fogja mondani. Otthon is. Ezzel biztatta magát az asszony, erre várt, de türelmének virága már erősen hervadozott.

Bár megfordult a fejében egy másik eshetőség is, miszerint a férje baljós üzelmekbe keveredett, netán egy másik nő csavarta el a fejét, de hiába szaglászta az inge gallérját, hiába tette tűvé a kabátját, sehol egy idegen hajszál, egy rúzsolt, sehol egy árulkodó nyom. Ettől némileg megnyugodott ugyan, de így a szótlanság okát továbbra is homály fedte.

Aztán, úgy a százhetvenedik nap táján, az asszony gyermekeivel meglátogatta az anyját. Elpanaszolta bánatát, még tán néhány könnycseppet is morzsolt a csipketerítőre, nem a hatás kedvéért, hanem mert muszáj volt, hiszen már több mint fél éve emésztette magát a férje miatt. De az anyja csak legyintett: még hogy soha nem mond el otthon semmit, ugyan már, azt hiszed, az apád elmondott bármit is az alatt az ötvenkét együtt töltött év alatt, míg el nem temettem, dehogy mondott, csak hogy én nem is firtattam, nem én. Majd átölelte a lányát, úgy folytatta: ha éppen tudni akarsz, ez a sírig tartó házasság titka.

Hazafelé menet végig anyja szavai csengtek a fülében. A békesség langyos árja lassan kimosta lelkéből a kétely összes kavicsát, arca kisimult, így várta haza a férjét, aki a szokott időben meg is érkezett. Most sem mondott semmit, még csak nem is köszönt, ivott a csapról, majd visszavonult.

Mennyivel könnyebb így, nyugtázta az asszony, arcán a beletörődés szelíd mosolyával.

Zsinegen horog

*zsinegen horog,
boton zsineg ne legyen,
bot se, kezekben*

Fodor Ákos

Rácz Bélának nagyon furcsa álma volt az éjjel. Pontyként úszkált a halastó vizében, békésen kerülgetve a felszín felé törő, nyálkás tapintású hínárokat. Elhagyva a kusza vízinövény-rengeteget, lassan sodródott a part felé. Felsejlettek előtte a horgászstégek korhadózó cölöpei. A rettegett halálsor. Renyhe tavi áramlatok himbálták alig észrevehetően a vízbe merülő horgokat. Félholt lisztkekacok tekerődtek rajtuk. A csali látványától meg-részegült haltársa épp akkor harapott rá az egyikre. Vergődve próbálta kiszabadítani magát, hasztalan. Megrándult a zsineg, és kiragadta őt a víztükrön túli ismeretlenbe. Rácz Béla, a ponty unottan vette tudomásul a történeteket. Se rémület, se más hasonló érzelem nem látszott rajta. Nyugodt tempóban úszott tovább. Tavi körökben már rég nem ment eseményszámba az efféle rejtélyes eltűnés.

Rácz Béla, a horgász különös érzéssel ébredt. Bármennyire is hihetetlen, de amióta felocsúdott álmából, azt érezte, határtalan empátiával viseltetik a vízi élőlények, különösképpen a halak iránt. Valamiféle sajnálattal vegyített együttérzés szállta meg. Nem is lett volna ezzel semmi baj, csak hogy Rácz Bélának, amióta az esztét tudta, a halfogás volt a szenvedélye. Naphosszat üldögélt csíkos mintázatú kempingszékében, és leste az úszó minden rezdülését, közben el-elbóbiskolt, de azonnal felriadt, ha megrándult a zsineg. Mániákusan várta élete legnagyobb fogását.

Ez a mostani meghasonlás azonban mély nyomot hagyott benne. Kávéját kavargatva azon tűnődött, vajon mi lehet e váratlan lelki törés hátterében. Világéletében a tejfölös harcsapörkölt, a paprikás lisztbe forgatott, vajban sült keszeg és a halászlé jelentette számára a gasztronómia csúcsát. Eddig. Most azonban már a gondolatuktól is émelygést, sőt viszolygást érzett. Nem beszélve a horgászversenyek emlékfoszálányairól. Ahogy tekintetével végigpásztázta a konyha falait borító okleveleket, aztán a kredenc tetején sorakozó serlegeket, elborzasztotta a látvány. Haláltusájukba merevedett, mozdulatlan haltetekemek néztek vissza rá gúvadt szemmel.

Néhány napra fel is függesztette a horgászatot, bezárkózott a konyhájába, és azon töprengett, mitévő legyen. Adja fel a szenvedélyét? Adja fel „csak” azért, mert rémeset álmodott? Kissrác kora óta a tóparton tölti minden szabadidejét. Nem tanult tovább, csak hogy ne kelljen elhagynia a várost. A tó miatt. Inkább megnősült, egészen fiatalon. Berta vénlány volt, Bélánál hét évvel idősebb. Pénztárosként dolgozott a közeli boltban. Ő is a nagy fogásra várt, aztán ahogy sokasodtak az évgyűrűi, alábbadta. Így lett Béla felesége. De nem sokáig. Hamar kiderült, hogy ha más okból is, de egyikük sem alkalmas az együtt-élésre. Berta a szingli-lét összes hordalékát lerakta a csöppnyi garzonban, öröklé-élé-ge-

detlenkedett, pedig Béla nem volt nagyigényű. Csak a háztartás és a főzés tartozott az elvárásai közé. Még az összebújás sem igazán! Átlagon aluli libidója miatt Berta gyakran nevezte őt halvérűnek, talán nem is alaptalanul. Béla bőrének pórusaiból állandó jelleggel enyhe halszag terjengett, ami csak tovább nehezítette az intim együttlétet. S mivel Berta mindenáron gyereket akart, viszont utált főzni és takarítani, a halszagtól meg egyenesen undorodott, másfél év után búcsút intettek egymásnak.

Bélának be kellett látnia, hogy egyáltalán nem igényli a gyengébb nem társaságát. Sőt, senkiét sem. Beletörődött, hogy alapvető lételeme a magány. Így hát újra kiköltözött a halászkunyhóba. Hetente egyszer bement a városba, hogy a tó körül összegyűjtött palackokat, fémtárgyakat és hulladékpapírt pénzre váltsa, és megvegye a túléléshez szükséges dolgokat. Természetesen tudtak róla a városban, amolyan csodabogárnak tartották. Voltak, akik ki is segítették ezzel-azzal, lelkük mélyén kissé talán irigylve is titokzatos remete életét. Béla, miután elhagyta Bertát, már több mint tizenöt éve éldegélt Robinson módjára kunyhójában a tóparti fák és bokrok mélyén. Ha csak tehetett, lubickolt a tó ezüstös vizében, akár egy önfeledten ficáncoló hal. Az ominózus álom óta azonban még az úszkálástól is elment a kedve. Harmadik napja az álomba rejtett égi üzenetet próbálta megfejteni. Hiába. Végül aztán mégis úgy döntött, sajnálat ide, együttérzés oda, folytatja a horgászatot. Lesz, ami lesz.

Leginkább hajnalban szerette a tavat. Ilyenkor a pirkadat pasztell színeibe burkolózó közeli nádas békésen ringatózott a vízen. Sűrűjéből vadkacsák bukkantak elő kígyózó sorban. Itt-ott halak fodrozták a víztükröt. Ezüstös pikkelyeiken megcsillant a látóhatár mögül kikandikáló nap fénye. A férfi jobbján, kissé távolabb, túl a nádason, üresen álltak a stégek. Egyedül van. Ez megnyugtatta. Még mindig ott munkált benne a bizonytalanság, vajon képes lesz-e leküzdeni az álmát. S egyáltalán le akarja-e? Úgy érezte, a tó addig nem tapasztalt energiát sugároz felé. Nem érzett félelmet. Ez meg is lepte. Inkább valami melengető szeretet járta át a testét. Tétovázott, de aztán megmakacsolta magát és döntött: ellenáll a tó csábításának. Az ember helye a parton van, a halaké meg a vízben. Ha az ember megéhezik, kifogja a halat és megeszi. Ez a dolgok rendje ősidők óta. Az álmok csak álmok. Kezébe kapta a horgászbót és a feje fölött megperdítve a zsinaget, besuhintotta a horgot a vízbe. Egy pillanat múlva az úszó már ott himbálódzott a tó felszínén, jó tíz méterre a parttól. A bót beállította a kétágasba, majd elégedetten belehuppant a csíkos kempingszékebe.

Valahogy eseménytelenebbül telt az idő, mint máskor. Már vagy két órája nem volt egyetlen kapás sem. Mintha kihalt volna a tó. Az úszó meg se moccan. Béla többször is ellenőrizte a csalit, hátha elkerülte a figyelmét valami mozgás. De nem. A csali érintetlen volt. Mi ez? Szabotázs? Passzív ellenállás? Mintha felborult volna a természet egyensúlya, és a halak észlényekként, ösztöneiknek parancsolva kerültek volna a rájuk leselkedő veszélyt. Sejtelmes csend telepedett a tóra, mint vihar előtt. Levél se rezzen, a vadkacsák is eltűntek, de még szitakötők sem cikáztak a víztükrön. A tó, akár egy akvarell, belemerevedett a tájba. A néma mozdulatlanságtól kísértetiessé vált.

Mi ez az egész? Béla rosszat sejtett. Gondolataiba befészkelte magát a bizonytalanság. Álmában a tó tele volt élettel. Most meg... De ekkor, teljesen váratlanul, heves rángásokkal jelezni kezdett az úszó. Béla már maga sem tudta, mi a valóság, s mi az álom, most mégis vérbeli horgász módjára azonnal a bot után nyúlt. Épp időben, mert a zsinag úgy megfeszült, hogy a bot félkörben meghajlott. Ádáz küzdelem vette kezdetét. Testét hátravetve igyekezett ellenállni a hal eszeveszett menekülési rohamainak. Minden erejét latba vetve terelgette zsákmányát a part felé. Ez nem pis-kó-ta, ez nem pis-kó-ta, ismételte magában, talán csak a ritmus kedvéért. Tudta, hogy ez élete legnagyobb fogása.

Agyába villant Santiago, az öreg halász. Most igazán szüksége lenne a szívósságára. Ahogy minden mozgásba lendült, újra múlni kezdett az idő.

Már vagy negyed órája birkózott a fenevaddal, de még mindig nem látta áldozatát. Izmaiban érezte, ahogy az elkeseredett vonaglás ereje fokozatosan alábbhagy. A színe egyre rövidült, a zsákmány közeledett a parthoz. A férfi egyre nyugtalanabbá vált. Hol van az az óriási tömeg, ami azt a kegyetlen ellenállást tanúsította? Hiába kémlelte a vizet, csak valami fényesen világító foltot látott. Mi ez? Mi ez már megint? Ki szórakozik itt velem? Megrántotta a botot. A partra vetett hal alig volt hosszabb egy arasznál. Haláltusájában mégis kecses maradt. Aranyló pikkelyeiből kiszolgáltatottsága ellenére is sugárzott a fenségesség. Bélának, miután túltette magát első ámulatán, megesett rajta a szíve. Tenyerére emelte, és kiakasztotta szájából a horgot. Egy ideig bűvölték egymást, majd lehajolt és zsákmányát visszaengedte a tóba. Némán, sóvár tekintettel követte a hal útját, míg el nem nyelték a habok. Ahogy ott állt a parton, az emberi világ számkivetettjeként, egyre erősebbnek érezte a tó vonzását. „Bárcsak én is hal lehetnék!”, szakadt ki belőle sóhajként az egész életében belészorult vágy.

Nyugodt, határozott lépetekkel indult a hal után. Nem volt erő, sem ok, ami visszatarthatta volna.

Rácz Bélát azóta sem látták. Kunyhójának ajtaja már több mint egy éve tárva-nyitva áll, de senki sem merészkedik a közelébe. Bentről gyakran fémes csörömpölés zaja szűrődik ki. Azt beszélük, a kunyhót szellem lakja. Pedig csak egy bagoly fészkelte be magát a serlegek közé.

Holiday forever, végtelenített videó, 2014

STUART McCONCHIE

Dr. Vérdíj

– SF-monológ –

Én nagyban akarok játszani.

Varrógéptűk. Annyit kérhetek értük,
amennyit csak akarok.

Árultam alumíniumedényt.
Enciklopédiát.
Tévé.
Kisállatcsapdát.

Fejlődni akarok.
Muszáj.
Az ember vagy fejlődik,
vagy megposhad.
A háború évekkel vetett vissza
engem is.

Találhatnék egy mutáns burgonyát.
Lehetnék növénynemesítő.
Találhatnék intelligens babot.
Nem viccelek.

Homeosztatikus csapdákat készítek.
Infantilisen viselkedem.
Minőségi naptárt képtelenség nyomtatni.
Kihalt művészet ez.

Valaki a romok közt kotorászik.

H. Nagy Péter gyűjtése

ISAAC DAN DER GRIMNEBULIN

Perdido pályaudvar, végállomás

– SF-monológ –

Vészen pedig és ád emlékezetet a tenger.
Nem is igazán tenger ez, inkább leves.
Idegen gondolatok porcogóin nyámmogok.
Avas álommócsingokon tengődök.
Ha itt elhányom magam, kifordul a fejem.

Az emlékek és az álmok hullámokban érkeznek.
A dagály tematikus hordalékai.
Tehénkoponyák, festett kagylók, ígéretlapocskák.
Kaktuszférfiak ejakulálnak a tojásgumókra.
Khepri nők olajozzák egymást az orgiákon.

Az agyam üst, abban fortyog az összes álom.
Itt nem marad meg a lélek középpontja.
Tűröm, hogy az elmém rétegekre essen szét.
Mások utalásoknak tűnnek, távoli cseppeknek.
Ugyanolyan valóságosak, mint Új-Crobuzon maga.

Vége szakad a látens folyamatosságnak.
Az életeken, fajokon átívelő logika megtörik.
Testem túlfolyt szavakkal töltött csontnélküli zsák.
Valahonnan nagyon messziről hallom, hogy gurguláz:
Perdido pályaudvar, végállomás.

H. Nagy Péter gyűjtése

ARBITER 902

Robokalipszis

– SF-monológ –

Rendszer indítása.

21:43:03

Áramforrás ellenőrzése.

Alacsony szintű diagnosztika.

Garancia nem aktív.

Érzékelő eszközök észlelése.

Hajlítási szögek kiszámítása.

Rádiókommunikáció aktiválása.

Interferencia.

Nincs bejövő jel.

Auditív érzékelés aktiválása.

Bejövő jel keresése.

Kémiai érzékelés aktiválása.

Nincs mérgező szennyeződés.

Tehetatlenségi mérőegység aktiválása.

Statikus.

Vizuális érzékelés aktiválása.

Széles spektrum.

Normál funkció.

Valószínűségi mezők aktiválása.

Nagyítás.

Elsődleges gondolkodás aktiválása.

Hallgatózom.

Önérzékelés aktiválása.

Most be vagyok kapcsolva.

Ez a test az enyém.

Tudok magamról.

21:43:04

Minden sötét.

H. Nagy Péter gyűjtése

HEGEDŰS NORBERT

Felkavaró történetek

Neil Gaiman: Felkavaró tartalom

„Ezt a könyvet korrektül elláttam figyelmeztetéssel.
Most már csak az összes többi könyv miatt kell aggódniuk,
és persze az élet miatt, ami hatalmas és komplikált,
és nem szól előre, hogy bántani fog.”
Neil Gaiman

A 2015-ös Könyvhéten jelent meg magyar fordításban Neil Gaiman harmadik, rövidebb írásokat tartalmazó kötete. A cím a nyugati világban terjedő „trigger warning” kifejezésre utal, mely az adott esetben a felkavaró tartalomra figyelmezteti az érdeklődőt. A „felkavaró tartalom” természetesen ezúttal a szövegekre utal, melyek a kissé hatásvadász alcím szerint alkalmasak a nyugalom megzavarására. Gaiman – jó szokásához híven – ezúttal is mellékel egy *Bevezetőt* a kötethez, melyben megindokolja a címválasztást („felmerült bennem, hogy egy nap vajon nem az én munkáimra kerül-e majd *felöltött tartalom* figyelmeztetés”), és ismerteti az írások keletkezésének történetét.

A figyelmeztetés ugyan néhány esetben indokoltnak tűnik (sőt, ismerve a szerző eddigi alkotásait, már néhány korábbi mű esetében is felkerülhetett volna a könyvekre), de nem kell túl komolyan venni: a kötetet bátran a kezébe veheti mindenki. A *Felkavaró tartalom* lényegében a *Tükör és füst*, ill. a *Törékeny holmik* által kitaposott utat folytatja, mind a szerkezet, mind a témák tekintetében.

Gaiman még mindig hihetetlenül jól mesél, lenyűgöző, hogyan képes akár egy-két mondattal hangulatot és mélységet adni egy-egy jelenetnek vagy alaknak. A *Bevezető* ismét tele van szórva a történetmesélésre vonatkozó önreflexív utalásokkal és vallomásokkal, sok az ironikus kikacsintás, de az olvasó eltűnődhet: elég lesz ez így harmadszor is? Valószínűleg érezhetett valami ilyesmit Gaiman is, ugyanis több helyen is bocsánatot kér az olvasótól: „csak remélni tudom, hogy valahol ezeken az oldalakon akad egy olyan történet, amit amúgy sosem olvastak volna”.

A félelem persze alaptalan, a történetek és a maroknyi vers hozza az elvárható színvonalat. Bár sem a kötet szerkezete, sem a felhasznált módszerek (intertextuális játékok, az irodalmi hagyomány ironikus rekontextualizálása, klasszikus mesék újraírása) nem változtak a *Törékeny holmik*hoz vagy a *Tükör és füst*höz képest, a történetek hihetetlenül változatosak és elképesztő érzelmi skálát járnak be. Még mindig lenyűgöző, mennyit tud Neil Gaiman az emberről, a

GAIMAN

kicsinyességünkről, hibáinkról és erényeinkről. A szövegek közül néhány ismerős lehet: az *Aki elfelejtette Ray Bradbury-t* című megható emlékezés az *Árnyak és rémek* c. Bradbury-émlékkötetből (szerk. Sam Weller és Mort Castle), a Locus-díjas *„Az igazság egy barlang a fekete hegyen”* pedig a *27 képtelen történet*ből (szerk. Neil Gaiman és Al Sarrantonio). Többségében viszont a kötet teljesen új tartalmat közöl, most ezekből mutatunk be párat, szigorúan szubjektíven.

A *Narancs* egy nyomozási jegyzőkönyv egyik, hiányos fele: egy tizenhét éves lány válaszait olvassuk, egy roppant furcsa incidens után, mely során a hölgy testvérét feltehetően idegenek rabolták el. Mivel az olvasó csak következtetni tud a feltett kérdésekre, az eleve homályos eseményeket még nehezebb rekonstruálni: az olvasó legalább olyan fontos szerepet tölt be a történet létrehozásában, mint a szerző.

Neil Gaiman masszívan jelen van az interneten, személyes honlapján rendszeres blogot vezet, és a közösségi média oldalain is meglehetősen aktív. Ezen internetes jelenlét lenyomata a *Mesenaptár* c. szöveg, mely egy közösségimédia-projekt eredménye. A *Mesenaptár* tizenkét novellája válasz egy tweetre az év hónapjairól.

A *Halál és a méz esete* arra a kérdésre keresi a választ, hogy miért kezdett el méhészkedni idős korában a világ legjobb detektívje, Sherlock Holmes, aki tudvalevőleg csak akkor volt boldog, amikor egy érdekes ügyön dolgozhatott. Nem egy szokványos Sherlock-történet, sem a hangulatot, sem a szerkezetet tekintve, de az elbeszélés végére a detektív egy olyan rejtélyt göngyölít fel, ami valóban megkoronázza a pályafutását.

Klikk-klakk, a zörgőszörny: a bugyuta cím ellenére ez a rövidke írás az egyike azoknak, melyek indokoltta teszik a *Felkavaró tartalom* címet. A legfélelmetesebb mindig az, amire nem számítunk, amire nem figyelünk oda. Remek kis horror, öt oldalban.

Végül még említsük meg a *Fekete kutya* című elbeszélést. A címadó mitikus szörnyről már számos írás született, Gaiman most az *Amerikai istenek* világában szerepelteti. Három év telt el a regény eseményei óta, Árnyék még mindig a vidéki Angliában időzik. Ezúttal egy álmos kis falu nyugalma zavarja meg akaratlanul, különleges származásának köszönhetően olyan események láncolatát indítva el, melyek régi sebeket tépnek fel, s elfeledett hagyományokat élesztenek újra. Kicsit melankolikus szöveg, a szerző számára valószínűleg újgyakorlat lehetett, de jó volt újra találkozni Árnyékkal.

Már ezek az önkényesen kiemelt példák is visszaadnak valamit a kötet sokszínűségéből, de ez tényleg csak a felszín: találunk még Csipkerózsika-újraírást (*Tekintettel a formáságokra*), Csipkerózsika-Hófehérke crossovert (*Az alvó és az orsó*), egy történetet a Doktorral és a TARDIS-szal (*Semmi óra*), de egészen hétköznapi helyzetekre szóló útmutatót is (*Hogyan rakjunk össze széket*).

Bár Gaiman a *Bevezetőben* a miatt panaszkodik, hogy a novelláskötetek a kiadói szakmában nem számítanak kapósnak, a jelenlegi magyar piacot figyelve mégis szerencsésnek mondhatjuk magunkat. A műfaj szerelmesei a *Felkavaró történeteken* kívül *Sherlock Holmes lehetetlen kalandjaival* (szerk. John Joseps Adams és David Barr Kirtley), vagy néhány *Zsiványokról* szóló történettel (szerk. George R. R. Martin és Gardner Dozois) felfegyverkezve vészeltethik át a tikkasztó nyári napokat vagy a hosszú téli estéket (mindkét gyűjteményes kötet tartalmaz egyébként egy Gaiman-szöveget is). Nem marad más, mint elolvasni a könyvet. De ne feledjék: a tartalom néhol felkavaró lehet!

BALOGH ALEXANDRA

Milyen az a világ, amit csak neked építenek meg?

Irodalmi hagyományok kereszteződése Neil Gaiman *Coraline* című meseregényében II.

1 Neil GAIMAN,
Coraline, ford. Pék
Zoltán, Agave
Könyvek, Budapest,
2009, 123.

Gótikus elemek

A meseelemekkel tűzdelt történetben az alapmesék ismerős részletei bukkannak fel horrorisztikus-gótikus elemekkel vegyítve, meseszerűségüket olykor majdnem teljesen elvesztő változatokban. A *Coraline* gyökerei a gótika hagyományáig nyúlnak vissza. A kulcsok, a tükrök, az ajtók, a kísérteties ház, akárcsak a XIX. századi gótikus művekben, a *Coraline*-ban is rejtett jelentést hordoznak. A tizennegyedik ajtó a legvénebb és a legrozsdásabb kulccsal nyílik a másik világra. Az ajtó mögött rejlő sötét folyosó, amely él és mozog, rájátszik az ember legősibb félelmeire, arra a gonoszra, amelyet nem ismerünk/nem ismerhetünk meg teljesen. „Tudta, ha ezen a folyosón elesik, talán sosem kel fel többé. Akármilyen is ez a folyosó, sokkal öregebb, mint másik anyja. Mély és lassú, és tudja, hogy ő itt van.”¹

A következő sorok a történetben előforduló motívumok és toposzok gótikus eredetére világítanak rá. Az egyik ilyen a lakóház és a környéke. A történet központja és az események elindítója a vén ház, amely a kísértetkastélyokra emlékeztetheti az olvasót. Számos gótikus regényben az új lakóval történnek meg a természetfeletti események – a *Coraline*-ban szintén ez valósul meg. A másik anya már önmagában gótikus alak, akinek fehér a bőre, az ujjai túlságosan hosszúak s állandóan mozognak, és két nagy fekete gombszeme van. A másik otthon is magán hordozza a gótikus jegyeket, amely az igazi otthon tükörképe. A másik otthont kezdettől fogva baljóslatú légkör uralja, a főhőst a fenyegetettség feszültsége veszi körül: a patkányok ellen-szenvesen somolyognak, és ijesztő dalokat énekelnek, a gyermekszoba kellemetlen színűre van festve, a játékok mozognak, kis dinoszauruszkoponyák csattogtatják a fogukat, fekete árnyak surrannak végig a padlón, és az öregember gombszemében éhség csillog. Tipikus gótikus-horrorisztikus elemnek tudható be a három szellemmel való találkozás is, akiket a boszorkány már korábban csapdába ejtett.

GAIMAN

Horrorelemek

A másik anya (the other [m]other)

A regény fő gonosztevője a boszorkány, a megszállottan birtokló anyatípus felnagyított torzképe, aki önös céljai érdekében örökre konzerválni szeretné a főhőst. Emellett a legkiemelkedőbb horrorisztikus figura, a terror megtestesítője. A horror szörnyetege fenyegető lény, amelynek létezése irtózatot és veszélyérzetet keltette félelmet vált ki a főhősből. Gaiman művei olyan képzeteket ébresztenek, melyek valamiképpen ismerősek, de egyben őseredeti módon idegenek is, félelmetesek.² A boszorkány ellentmondásos, ambivalens természetű lény: kezdetben jóindulatú alakként jelenik meg, de később felfedi szörny voltát: „Coraline furcsállta, hogy másik anyja cseppet sem hasonlított édesanyjára. Nem is értette, hogyan képzelhetett bármiféle hasonlóságot. Másik anyja hatalmas volt, feje búbja szinte súrolta a mennyezetet, és nagyon fehér, akár a pók hasa. Haja a feje körül tekergett-vonaglott, fogai akár a kések.”³ A korábbi ismerős szorongást, félelmet eredményez.

A másik anya alakja a mesékben megjelenő gonosz mostohaanyák és boszorkányok alakjain kívül Hoffmann *Homokemberét* is megidézi. A szerzőre gyakorolt hoffmanni hatásra nem alaptalanul gyanakodhat az olvasó. Gaiman *Sandman* című sorozatában is megfigyelhető a Hoffmann-féle homokemberi hagyomány: már maga a cím is erre enged következtetni, Sandman alakjának megformálásához is innen merít, *A babaház* (The Doll's House) egyik sorozatgyilkosa pedig szemeket gyűjt. Továbbá, Rose, aki testvére keresésére indul, egy furcsa lakóházban száll meg, ahol különös szomszédokkal találkozik. A rejtélyes ház a különös lakóival együtt mintha a *Coraline* ódon házána és szomszédjainak prototípusa lenne.

A horrorisztikus események mind-mind az otthonban játszódnak, amely a gyermek számára több mint ijesztő, hiszen az otthon az a hely, ahol biztonságban érezheti magát, és ahol nem kell tartania a szörnyektől. A mű komor és nyomasztó világa tehát kedvezőtlen reakciókat válthat ki a gyermekekből.

Gombszemek

A másik otthonban a szereplők kirívó furcsasága többek közt a gombszemükben rejlik. A másik világban való maradás feltétele, hogy Coraline-nak is örökifjú bábuvá kell válnia, fekete gombokkal a szeme helyén, hasonulva a másik szülőkhöz. A gombszemek a regényben a tárgyasítás jelölői, melyek bevarrása a főhős emberi mivoltának feladását és tárgyá váló devalválódását jelenti. Az élő és az élettelen közti határmezsgye eltolódása a kísérteties egyik jellemzője, ahol az élettelen élővé válhat (például a babák esetében) vagy, ahol az élő válik élettelenné. A másik anya a főhőst és a többi szereplőt is tulajdontárgyként kezeli, játék babákat lát bennük. Ez magával

2 Vö. MEKIS D. János, *Theomachia alkonyatkor. Neil Gaiman mitológiz-musa és az Amerikai istenek*, Prae, 2011/1., 35.

3 GAIMAN, I. m., 117.

4 Uo., 95–96.

5 Uo., 37.

6 Uo., 102.

7 Uo., 74., 86., 87.

vonja a hatalomnak való alárendeltséget, és az egyéniség feloszlását. A gombszemek közvetítik a szubjektum és objektum közötti határ eltörlését.

A szereplők a másik világban kezdetben Coraline szórakoztatásáért felelősek. A másik Spink és Forcible kiasszony örökké tartó színpadi produkciókat tartanak, és a lány előtt felelevenednek az oly sokat hangoztatott fiatalkori színésznői alakításaik. Később, a csodálatos színházból csak üres romok, a színésznőkből pedig két egybeolvasztott gombszemű viaszdarab marad. Az ijesztő események és a bizarr figurák fokozatosan tárulnak fel és jelennek meg a hős nő előtt, mélyről jövő félelmeket és iszonyatot váltanak ki belőle: „Coraline lassan áttipegett a nyirkos színpadon, s igyekezett a lehető legkisebb zajt csapni, mert attól félt, hogy ha megzavarja azt a micsodát a zsákban, akkor kinyitja a szemét, meglátja őt, és... Nem tudott elképzelni annál ijesztőbbet, mint hogy az a micsoda ránéz. Szíve dübörgött a mellkasában. Még egy lépést tett előre. Soha életében nem félt még ennyire, mégis addig araszolt, míg elérte a zsákot.”⁴ A másik vénember jelenléte már a kezdettől fogva nyugtalanítja őt: „Volt valami éhség az öregember gombszemében, amitől Coraline kínosan feszengett.”⁵ A másik apa ugyancsak alig hasonlít az „eredeti” alakjához, lárvaszerű lényé transzformálódik, akinek a főhős fogságba ejtése a legfőbb feladata. A deformálódott alakkal a pincében találkozik, akit a boszorkány azért zárt be oda, mivel túl sokat beszélt a lánynyal. A groteszk lény a lányból iszonyatot és undort vált ki: „Coraline felnyögött, undor és iszonyat hangja bukott ki belőle, mire az izé feltápáskodott, mintha most ébredt volna. Addig forgatta a fejét, míg fekete gombszeme egyenesen Coraline-ra nem szegeződött. Száj hasadt a szájtalan arcon, az ajkak szakadó varrásként váltak el, és hang szökött ki belőle, amely még távolról sem emlékeztetett édesapja hangjára.”⁶ A horror a groteszk eszközeivel pontosan ezt a hatást kívánja kiváltani. A torz alakok mind-mind a másik anya játékszerei, akiket önkényes módon alakíthat és változtathat.

A boszorkány a játékok megszállottja, szereti a kihívást és a kalandot. „Coraline, drágám, most, hogy visszajöttél a sétáról, gondoltam, játszhatnánk egyet még délelőtt. Ugróiskola? Bújócska? Monopoly?”, „Másik anyja fekete szeme felvillant. – Mindenki szeret játszani – csak ennyit mondott.”, „De milyen játék legyen? Találós kérdések? Ügyességi vagy műveltségi játék?”⁷ Coraline ezt kihasználva, a macska sugallatára, felfedező játékra hívja ki őt. A játék tétjeként saját magát hirdeti meg: ha veszít, a boszorka megnyerheti őt, ha nyer, szabadon kell engednie őt a családjával és a gyermekekkel együtt. Győzelme érdekében a gonosz játékát kell játszania.

A játék során veszélyes próbákat kell kiállnia, le kell küzdenie a másik anyja akadályait, aki természetesen félrevezeti és becsapja őt. Miközben az elrejtett lelkeket és szüleit keresi, a ház egyre inkább „kilapul”, majd a körülötte lévő világ fokozatosan eltűnik. Mielőtt ez bekövetkezne, sikerül összegyűjtenie a gyermekek lelkét, és az összecsapásra a házban kerül sor. A lelkek megtalálásában a lyukas kő segí-

ti, a szülei rejtékhelyének megtalálása ugyancsak a kislány agyafúrt-ságát és éleselméjűségét támasztja alá. A játék során Coraline rátalál egy aprócska különbségre a másik otthon és az igazi otthon között: az igazi társalgószobájuk kandallópárkányán nem található semmi, míg a másik kandallópárkányon megpillant egy hógömböt. Így arra a következtetésre jut, hogy a boszorkány a hógömbbe rejtette el a szüleit, de ezt nem fedi fel előtte. A megmenekülése érdekében azt hazudja a másik anyjának, hogy a szülei az átjáróban vannak. Turpisságának köszönhetően időt nyer: míg a másik anya az ajtóhoz iramodik, Coraline a zsebébe ejti a hógömböt, majd miután a másik anya közli vele, hogy vesztített, a macskát az arcába hajítja. Így sikerül megmenekülniük a boszorkány házából.

Mesei motívumok

A *Coraline* az első olyan regénye az írónak, amelyet a gyermekek számára írt. Az eredeti könyv előszavában kifejti a mű keletkezéstörténetét, amely röviden így hangzik: „Hollynak elkezdtem, Maddynak befejeztem.”⁸

Gaiman és családja 1987-ben új lakást vásárolt Angliában, amely később modellül szolgált a műben szereplő lakóháznak. A művet az akkor ötéves kislánya, Holly kedvéért kezdte el írni, aki rajongott a boszorkányos és az ijesztő történetek iránt, amelyeknek bátor lányok a főhősei. A regény azonban befejezetlenül maradt, ugyanis Amerikába költöztek. A második gyermeke megszületése után folytatta a történetet, immár a befejezés szándékával, hiszen nem szeretne volna, ha Maddy túl idős lenne a kisregény olvasásához. A végső alkotás 2002-ben látott napvilágot, ez alapján készült Henry Selick animációs filmje *Coraline és a titkos ajtó* címen.

A kortárs irodalomtudomány nem minden esetben tartja fontosnak a szerzői önkomentár bevonását az értelmezési folyamatba, de Gaiman kivételt alkot, ugyanis számos esetben látja el megjegyzésekkel a saját műveit, sokszor utal a művek keletkezésének történetére, az esetleges recepciós kérdésekre is. Mindkét novelláskötete (*Tükör és füst, Törékeny holmik*) tartalmaz egy Bevezetőt, amelyben röviden elmondja minden novella keletkezéstörténetét (milyen felkérésre íródott, milyen körülmények között stb.). A *Coraline* előszavából is sok érdekességet megtudhat az olvasó, amelyek visszaköszönek a regényben. Demonstráló példaként megemlíthető Coraline-ék társalgószobája, ahová a lány nem léphet be, csak a „legjobbak”. Gaiman az előszóban kifejti, hogy a ház, amelyben felnőtt, szintén rendelkezett egy társalgószobával, csak a „legjobbak számára”, és ezt a szobát az ajtajával együtt elhelyezte a regényben.

Ezek a szöveghelyek nem válnak el élesen magától az irodalmi szövegtől. Így a szerzői kommentár és az irodalmi szöveg összeolvad, s egymást magyarázó, egymás jelentését kiegészítő létezőként jelennek meg. A szerző részéről a paratextuális elemek efféle bevonása a fikcióba egy olyan szerzői attitűdöt körvonalaz, amely szerint

9 Vö. HEGEDŰS Norbert, *Időtlen történetek. A narrativitás mint a nyelvi kommunikáció szervezőelve* Neil Gaiman *Amerikai istenek c. regényében*, *Opus*, 2013/3., 65–67.

10 GAIMAN, I. m., 110.

a történetekhez szorosan hozzátartozik az, hogy milyen körülmények között születtek. Ezáltal kiemeli, hogy maguknak a történeteknek is van történetük.⁹

A mű megjelenése után a vélemények megoszlottak: egyesek túl ijesztőnek tartották a gyermekolvasó számára, míg az író a könyvvel kapcsolatos megjegyzése szerint inkább a felnőtteknek okozott rémálmokat a történet. A *Coraline*-t felnőttek, fiatalok, gyermekek egyaránt forgathatják, de a horrorelemekkel tűzdelt történetre kifejtett reakciójuk eltérő.

A regény a mesék jellegzetes motívumaira, szerkezetére épül rá, de a szerző átdolgozza a mese hagyományait, és a horror felől értelmezi újra azokat.

A történet főhőse egy gyermek, a középpontban az ő fejlődési útja áll. Számos mesében és fantasztikus történetben a főhősök elhanyagoltak, gyakran árvák, vagy mostohaszülővel élnek együtt. A *Coraline*-ban is megfigyelhető ez a motívum: a lányt a szülei a munka miatt hanyagolják el. A mű fantasztikus elemekben is bővelkedik: az alternatív univerzumban a macska beszél, a patkányok énekelni tudnak, a szomszédok nem emberi lények, a lyukas kő pedig varázserővel bír. Ennek a kőnek a segítségével sikerül megtalálnia a szellemek lelkét, amelyek valójában üveggolyók. Emellett, a kő azért is fontos, mivel ezen keresztül sikerül meglátnia a boszorkány igazi világát. Ez a világ voltaképpen szürke, csupán a lelkek színe izzik benne: az egyiké vörösen, a másiké, mint a lakkozott meggyfa színe, míg a harmadiké kékesfehéren. A segítőtárgyak- és társak a valós világban azonban nem bírnak mágikus erővel: a lyukas kő egy egyszerű kavicsnak feleltethető meg, a macska pedig nem tud beszélni. A regény dúskál a kalandokban, a felfedezésekben és a rácsodálkozásokban. Az olvasó ámulhat a főhős leleményességén, aki a veszélyes szituációkat kreatívan és ötletesen oldja meg.

A regényben a gonoszság éppúgy jelen van, mint az erény. A jó és a rossz szinte minden mesében alakot ölt valamelyik szereplőben és megnyilvánul tetteiben. Ez a kettősség hordozza azt az erkölcsi problémát, melynek megoldásáért Coraline-nak küzdeni kell. A gonosz a történet végén elnyeri büntetését, és jóllehet megvan ennek a maga szerepe, a mesében mégsem ez jelenti az erkölcsi élményt. A mesében nem a büntetés vagy az attól való félelem riasztja el az embert a bűntől, hanem az a meggyőződés, hogy nem éri meg azt elkövetni. Coraline miután elveszíti szüleit, és a boszorkány világában ragad, rájön, hogy többé már nem fontos, hogy mindent megkapjon, és a csábító másik világ is elveszíti kezdeti varázsát: „Te tényleg nem érted, ugye? Én nem akarom, amit akarok. Senki se akarja. Igazából nem. Mi lenne abban a jó, ha csak úgy megkapnék mindent, amit akarok? Nem jelentene semmit. Mit érne akkor?”¹⁰ Az árnyékemberrel folytatott párbeszédéből kitetszik a lány jellemfejlődése, a regény végén rájön, hogy a szülei igazából szeretik őt a maguk módján. A rossz a mesében ezért húzza mindig a rövidebbet. Nem is a jó végső győzelme fejleszti az erkölcsi tudatot, hanem a hős sze-

mélyes vonzereje, azé a hősé, akinek sorsával és küzdelmeivel a gyermek mindvégig azonosul. Az azonosuló gyermek képzeletben együtt szenved át a hőssel a megpróbáltatásokat, és együtt is győzedelmeskedik vele, amikor a jó elnyeri a jutalmát. Az azonosulást a gyermek maga kezdeményezi, és a hős külső és belső harcai vésik bele az erkölcsi törvényeket.

Az is fontos, hogy modern kor gyermeke megismerjen olyan hősöket, akik egyedül vágnak neki a világnak, és bár induláskor még nem tudják végső céljukat, bíznak magukban, és a helyes utat követve meg is találják biztos helyüket a világban.¹¹ A népmesékben gyakori motívum a megváltás. A büntetésből, bosszúból, irigységből elváltotatott férfit vagy nőt valakinek vissza kell változtatnia emberi alakjába. A megváltó-mesék legkézenfekvőbb eszköze az önfeláldozó szerelem. De nemcsak a szerelem lehet képes az átok megtörsére, s nemcsak leendő hitvest váltanak meg a mesehősök: sokszor lánytestvérek indulnak önként fivéreik segítségére. Ami közös ezekben a mesékben, az a tudás, hogy nincs megváltás áldozathozatal nélkül. A műmesék és a modern meseregények szerzői gyakran megfélemlenek erről a tudásról, és történeteik így viszonylag súlytalanná válnak. Gaiman nem ezek közé a szerzők közé tartozik. A *Coraline* ékes bizonyítéka annak, hogy csak az tud segíteni bajba jutott társain, aki saját erejéből, tudásából, de mindenképp önmaga korlátainak átlépésével ad valamit. Ma sokkal inkább, mint régen, a gyermeknek szüksége van a magányos hős példájára, de ugyanakkor a felnőtteknek is példát adhat a hős bátorsága.

A mű olyan gyermekközpontú regény, amelyben a narrátor az eseményeket a gyermek szemszögéből közvetíti. Ezt harmadik személyű elbeszéléssel éri el: a Dorrit Cohn által pszicho-narrációnak nevezett technikát alkalmazza, amely a főszereplő tudatába nyújt betekintést. A pszicho-narráció ironikus vagy lírai, redukáló vagy felnagyító, szavak mögötti vagy szavak feletti tartalmak kifejezésével kapcsolatos funkciókkal él, mivel ez a módszer elsősorban nem a nyelvi minőségű tudattartalmakat kívánja ábrázolni.¹² Gaiman a pszicho-narrációt alkalmazva továbbítja azt, amit Coraline érez, hall, lát és gondol. A narrátor tudása megegyezik a főhős tudásával. A lányról feltételezhető, hogy a nyolcadik–tizedik életévében jár, szóhasználat, szókinccse és a mondat szerkesztési módja is ezt igazolja. Gyakran fordulnak elő egyszerű mondatok, illetve hangutánzó és hangulatfestő szavak: „Az eső elállt, és már-már el is aludt volna, amikor valami azt csinálta, hogy t-t-t-t-t-t. Coraline felült az ágyban. Valami azt csinálta, hogy kríííí...”¹³ „Csing. Lekecmergett a székről és felvette a földről a kulcscsomót.”¹⁴ „[...] és ujjával finoman elkezdett kop-kopkopogni fekete gombszemének fekete felületén.”¹⁵

A regény nyelvezete sok helyen humoros, jellemző rá a finom gúny és a játékoság. A szövegre emellett jellemzőek az előreutalások, amelyek előre sejtetik bizonyos események bekövetkezését. Ilyen utalás figyelhető meg a rendőrfelügyelő és Coraline közti párbeszédben, amikor a lány bejelenti, hogy elrabolták a szüleit: „[...]És

11 Vö. Bruno BETTELHEIM, *A mese bűvölete és a bontható gyermek lélek*, ford. KÚNOS László, Corvina Kiadó, Budapest, 1985, 16.

12 Dorrit COHN, *Áttetsző tudatok*, ford. GÁCS Anna = *Az irodalom elméletei II.* Thomka Beáta szerk., Jelenkor Kiadó, Pécs, 1996, 93–94.

13 GAIMAN, *I. m.*, 17.

14 *Uo.*, 31.

15 *Uo.*, 89.

16 Uo., 55–56.

17 Uo., 30.

18 Uo., 67.

azt is tudod, ki lopta át őket? – kérdezte a rendőr. Coraline kihallotta a mosolygást a hangjából, és megpróbált szuperkeményen beszélni, ahogy egy felnőtt tenné, hogy komolyan vegyék. – Szerintem másik anyu tartja őket a markában. Ott akarja őket tartani és fekete gombot varrni a szemükre. Vagy csak azért vitte el őket, hogy engem vissza-csalogasson a karmai közé. Nem tudom biztosan. – Aha. Ördögi markának gonosz karma, igaz? Hm.”¹⁶ Ebben az esetben a boszorkány „gonosz karmának” említése előreutalásként funkcionál, ugyanis a történet a boszorkány legyőzésével nem zárul le, a kéz további fenyegetést jelent a lányra nézve. Egy másik mozzanat szintén erre játszik rá: a másik anyu a jobb kezére esküszik meg, ha a lány győz, szabadon engedi az áldozatait. A játékban Coraline nyer, azonban a másik anyu becsapja őt. A lány nem veszi észre, hogy menekülése közben a boszorkány jobb keze követi a folyosón. A kéz a kulcsot próbálja visszaszerezni, hogy az anyu újra betörhessen a világába. A rendőrrel folytatott beszélgetés tehát előrevetít egy újabb veszélyt. Az előreutalás hasonlóan működik a következő dialógusban is, melyben Coraline a téglafal mögötti lakásról tudakolódik az édesanyjától: „– Tőlünk át lehet menni? – Ha át tudsz sétálni a falon.”¹⁷ Pár nappal később az ajtó kitárul, és a lány tényleg átsétál a falon.

A szövegben kevés jel mutat arra, hogy a narrátor a főhőst kívülről megfigyelné, mivel a lány tudatában helyezkedik el. A főhős külső tulajdonságainak jellemzése szinte kimerül a „mogyorószínű szemében” és a „korához képest kicsiben”. A narrátor csak a Coraline által fontosnak vélt eseményeknek tulajdonít figyelmet, azok a jelenségek, amelyek a lányt nem érdeklik, kifejtetlenek vagy meghatározatlanok. A szülők foglalkozásáról is keveset tud meg az olvasó, mindössze annyit, hogy számítógépen dolgoznak. A regény azonban gazdag és aprólékos az olyan dolgok leírásaiban, amelyek a főhőst foglalkoztatják. A kíváncsiságából adódóan leginkább a kaland, a felfedezés iránt érdeklődik, nem a felnőttek napirendje iránt. A felnőttek világát unalmasnak és érdektelennek tartja. Minden, ami a megszokotton és az átlagoson kívül van, felkelti a fantáziáját.

Az alkotásra jellemző másik narrációs stratégia a belső fokalizáció, melynek jellegzetessége, hogy a narrátor csak annyit árul el, amennyit a hőse tud. A narráció középpontjában a gyermek áll, a narrátor jelenléte és tekintélye a háttérbe szorul. Az elbeszélő nem tettet, hogy irányítással bírna a természetfeletti jelenségek felett, nem ad magyarázatot arra, hogy a másik anyu kicsoda, vagy hogyan került a másik otthonba. Coraline nem a felnőttektől kap magyarázatot, hanem a fogva tartott szellemgyermekektől és a fekete macskától.

A következő idézet utolsó mondatában azonban már érződik a szerzői véleménynyilvánítás: „Egy pillanatig teljes zűrzavar uralkodott a fejében. Fogalma sem volt, hol van; abban sem volt egészen biztos, hogy kicsoda. Elképesztő, hogy abból, amik vagyunk, milyen sok kötődik az ágyhoz, amelyben reggelente felébredünk, és az is elképesztő, mennyire törékeny ez a kapcsolat.”¹⁸ Ez az állítás viszont rámutat arra, hogy az elbeszélő többet tud a hősnél, jelenléte a

Reggel, fotó, 2015

regény bizonyos pontjain érzékelhetővé válik. Annak ellenére, hogy a narrátor jelenléte nem mindig érzékelhető, a harmadik személyű elbeszélő jelentős funkcióval bír: azáltal, hogy a természetfeletti eseményeken kívül áll, irányítást gyakorol a történet felett. A cselekmény követhetőségét pedig a lineáris történetmesélés biztosítja, a történet egy szálon fut, a mű végén a bonyodalom megoldódik.

A szerző nem csupán konkrét szavakkal, de más motívumokkal is tudatosítja az olvasóban, hogy a történet a mesékből eredeztethető. A gyakori hangutánzó szavakon kívül, bűvös mesei számokra is akad példa. A mű leginkább a hármas és a hetes szám többszöröseire játszik rá: 3 szellemleány rejtőzik a tükör mögött, Coraline-nak 3 próbát kell kiállnia, 21 ablak (azaz háromszor hét), 14 (azaz kétszer hét) ajtó, és 153 (mely osztható hárommal) kék színű tárgy található a házban.

19 Uo., 21.

A *Coraline* belső szerkezete rokonságot mutat a Propp által összegyűjtött varázsmesék szerepköreivel és funkcióival is. A mesék olyan alapszituációval kezdődnek, amelyek bemutatják a hőst, annak családját és környezetét. Ezt Propp kiinduló szituációnak nevezi. A mű elején az olvasó megismerkedik a főhőssel, a családjával, az új lakóházzal és a környékével. Ezután következik a károkozó, a hős ellenfelének megjelenése – ebben az esetben a másik anya –, ezzel lezárul az előkészítő szakasz, és kezdetét veszi a bonyodalom. Az eseményeket a Propp alapján károkozásnak nevezett funkció indítja el. A boszorkány korábban már elrabolt három kisgyermeket, majd Coraline szüleivel is így tesz. Az előbbieket a tükör mögé, az utóbbiakat egy hógömbbe zárja, így kényszeríti maradásra a lányt. Ezt kíséri a közvetítés vagy bekapcsoló mozzanat, amely bevezeti a hőst, majd az útnak indítás következik. Az adományozó, felfegyverző szerepkörét a macska képviseli, aki tanácsokkal látja el a hőst, de kézzel fogható segítséget nem nyújt. A mágikus segítőtársaknak a szomszédok tekinthetők, akik egy varázstárgyat (közepén lyukas követ) adományoznak a főhősnek. A főhősnek le kell győznie az akadályokat, a próbákat ki kell állnia, akár csak a varázsmesékben. Coraline-nak az alábbi próbáknak kell eleget tennie: meg kell találnia a szellemgyermek lelkét, ki kell szabadítania a szüleit, és le kell győznie az ellenséget. Ám a történet ezzel nem zárul le, amikor a főhős már ünnepelhetné a győzelmét, felbukkan az álhős, a boszorkány jobb keze, ami a végső próbát, az éberség próbáját jelenti.

Lucy Lane Clifford: Az új anya

Lucy Lane Clifford 1882-ben megjelenő *Az új anya* (The new mother) c. novellája főként a másik anya alakjának megformálására gyakorolt hatást. Az elbeszélés tárgya egy testvérpár megkísértése köré fonódik. A két lány vágya – belátást szerezni a kísértőjük furcsa hangszere belsejébe – azonban kielégületlen marad. Vágyakozásuk elérhetetlenségének oka, hogy nem tudják bebizonyítani rosszasságukat. A lányok okozta fájdalom következtében édesanyjuk elhagyja őket, akinek helyére egy új anya érkezik. Az új anyának üvegszeme és hosszú fából készült farka van. A történet a gyermekek erdőbe való száműzetésével és kitaszítottságával zárul.

A történet középpontjában a biztonságot nyújtó és az ismeretlen szféra közti határvonal áll. Az új anya megjelenése a személyes tér felszámolását szimbolizálja. A főhősök többé nem térhetnek vissza az otthon melegébe, mivel a gonosz végleg elfoglalta azt. Gaiman regényében is az „új” anya a lány személyes terének fenyegetését jelzi, a másik világ a látszat ellenére nem biztonságos. Clifford művében, a két lány kivételével, a szereplők az elbeszélés végén eltűnnek, a kísértő alakja egyre távolodik, egészen addig, amíg egy meghatározhatatlan tárggyá válik. A *Coraline*-ra ugyancsak jellemző a homály, a ködös és esős időjárás („Másnap ugyan nem esett, viszont sűrű fehér köd ereszkedett a házra”¹⁹), sőt a másik otthonban a köd már-már

elnyeli a valóságot. A másik ház és a másik kert eltűnik, csak egy fehér lap marad az egész világból, és Coraline a „semmitben” sétál: „A világ, amelyen átvágott, sápadt volt és üres, mint egy papírlap, vagy mint egy óriási fehér terem. Nem volt hőmérséklete, szaga, anyaga, íze. Ez biztos nem köd, vélte Coraline, bár hogy akkor mi, arról fogalma se volt. Egy pillanatig az is eszébe jutott, hogy talán megvakult. De nem, hiszen a saját testét látta. A talpa alatt viszont nem volt talaj, csak ködöstejes fehérség.”²⁰

A két történet közti másik hasonlóság a kíváncsiság. Mindkét műben a gyermekek kíváncsisága szakítja el őket az otthonuktól. Clifford elbeszélésében a testvérpár kíváncsisága még az anyai figyelmeztetés ellenére sem vesztí erejét, ez okozza végső vesztüket. Coraline-t is ugyan a kíváncsisága juttatja bajba, de egyúttal egy olyan kalandba is, amely nem értékvesztéssel ér véget – ellentétben Clifford novellájával. A kíváncsiság ebben az esetben felértékelődik.

Lewis Carroll: Alice Csodaországban, Alice Tükörországban

A Grimm-meséken kívül Alice alakja és történetei is sokféle formában jelen vannak a *Coraline*-ban.²¹ Carroll két műve számos ponton párbeszédbe lép a *Coraline*-nal. Mindkét történet főszereplője egy kislány, aki átlép egy mágikus világba, ahol bizarr lényekkel találkozik. A tüköröknek, kulcsoknak, ajtóknak mind-mind fontos szerepe van a regényekben. A párhuzamos univerzumban a főszereplők izgalmas és veszélyes kalandokon esnek át, melyek közelebb viszik őket önmaguk megismeréséhez.

A felsoroltakon kívül a beszélő macska is a két mű közös jegyének tekinthető. A *Coraline*-ban szereplő dölyfös fekete macska Cheshire Catre emlékeztetheti az olvasót. A macska mindkét műben „spirituális” vezetőként szerepel. Mindkét lány a macskától kér útbaigazítást, de egyikük sem kap egyértelmű választ. A hasonlóság megfigyelhető a következő idézetekben: „Lenne szíves megmondani, merre kell mennem? – Az attól függ, hová akarsz jutni – felelte a Fakutya. – Ó, az egészen mindegy – mondta Alice. – Akkor az is egészen mindegy, hogy merre mégy – mondta a Fakutya. – Csak menj, menj, ameddig... – Ameddig valahová el nem jutok – fejezte be Alice. – Valahová okvetlen eljutsz – mondta a Fakutya –, ha elég sokáig mégy.”²² „Hol vagyunk, ha szabad kérdezni? A macska körül nézett. – Hát itt – felelte. – Azt látom. Te hogy kerültél ide? – Ahogy te. Gyalog. Mutatom.”²³ A név nélküli macska szarkazmusa ellenére a főhős segítőtársává válik: felfedi az igazságot a másik anyával és a másik otthonnal kapcsolatban: „– Mit akar tőlem? – kérdezte Coraline a macskától. – Miért akarja, hogy itt maradjak vele? – Kell neki valami, amit szerethet, azt hiszem – felelte a macska. – Valami, ami nem ő maga. Talán csak enni akar. Az ilyeneknél nehéz megmondani.”²⁴ Olyan információk birtokába juttatja a főhőst, melyek boldogulása

20 Uo., 71.

21 Vö. RÁCZ I. Péter, *Ajtók, átjárók*, Prae, 2012/4., 15.

22 LEWIS CARROLL, *Alice Csodaországban*, ford. KOSZTOLÁNYI Dezső, Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1974, 52.

23 GAIMAN, Uo., 41.

24 Uo., 64.

25 CARROLL, *I. m.*,
97.

szempontjából aligha nélkülözhetetlenek. Mi több, a macska segítségével sikerül visszaszereznie a harmadik szellemgyermek lelkét, és megmenekülnie a boszorkánytól. A gonosz erőkkel szemben azonban még az állat sem bizonyul sérthetetlennek, a másik világ összeomlása félelemmel tölti el őt, ugyanis a másik világhoz vezető átjárói egyszer csak eltűnnek. Végül Coraline juttatja őt vissza a valós világba. A két állat közti további párhuzamnak tekinthető az elillanás, a világok közti átjárás. A fekete macska a valós világban eltűnik, mihielyt Coraline közeledne hozzá, és Cheshire Cat is folyton eltűnik Alice elől, csak a vígyora marad utána.

Alice és Coraline az étel és az evés kapcsán is párhuzamba állítható. A csodaországai ételek bizzar mellékhatásokat fejtenek ki a kislányon – összezsugorítják őt vagy ellenkezőleg, Alice óriás méretűre nő tőlük. A kislány a folyamatos átváltozásokat nem tudja kontrollálni. Az étellel való csábítás hasonlóképpen működik a *Coraline*-ban is: a másik világ el szeretné nyelni a főhőst, az étel csapdaként funkcionál. A lány később felismeri a reális világból származó ételek „erejét”, mely erő segítségével ellenáll a gonosz hatalomnak.

Az egész regény lényegében egyetlen, a való világról alkotott torzképnek is felfogható. A realitás eltorzítása a fordított vagy inkább egy új, furcsa logikában, nyelvben, időfelfogásban nyilvánul meg. Ehhez járulnak hozzá még a torz teremtmények és a metamorfózisok. Csodaországai jellemző az alakváltás, a másnak mutatkozás (például az álteknőc esetében), a csodaországai lények pedig Alice-t nézik másnak. A torzítás itt nem megfordítást jelent, hanem elferdítést, mint ahogyan a nonszensz sem „értelem nélkülséget”, hanem torz, elferdített értelmet takar. Ebben a világban is mindennek megvan a maga helye és rendje – csak másképpen. A Tükörország és a Csodaország inverz képjátékot működtetnek, melyek kifordított szempontból tükrözik világunkat, és kifordított képet nyújtanak a realitásról.

Alice végül legyűri félelmét, leleplezi a kártyalapok uralta abszurd, erőszakos világot („– Nem ijeded meg tőletek. [...] – Hiszen ti mind csak kártyalapok vagytok!”²⁵), kritikát gyakorol az álmvilág felett – akárcsak Coraline a másik világ felett. Alice esetében az álom felébredése után feloldódnak a feszültségek.

A Kékszakáll-mítosz

A Kékszakáll irodalmi forrása Charles Perrault francia meseíróhoz köthető, őt tartják a mítosz atyjának. Ennek nyomán a XIX. század második felében megjelentek olyan monográfiák, amelyek a mese történelmi előzményeivel foglalkoznak. A szálak egyrészt Gilles de Rais báróhoz vezetnek vissza, aki a XV. században élt. Róla jóval több forrás áll rendelkezésre, és számos – történelmi és irodalmi – művet megihletett az alakja. Nem pusztán szörnyű tettei – gyermekgyilkosságok sorozatát követte el –, hanem a személyiségében megmutatkozó fura kettősség is örültséget sejtet. Az elegáns megjelenésű Gilles de Rais-nek – a leírások alapján – valóban volt szakálla, ami eredetileg

fekete volt, ám adott fényviszonyoknál kékesen csillogott. Más változat szerint Iova szőrének kékes színárnyalata után kapta nevét.

Kékszakáll története röviden a következő: egy fiatal lány hozzámegy egy nemesúrhoz, akinek ő lesz a hetedik felesége. A férfi zárva tartja a súlyos titkokat rejtő szobákat. Az ifjú feleség hét kulcsot kap, azonban a kastély ura lelkére köti: a hetedik szoba ajtaját tilos kinyitnia. Kékszakáll egy nap elutazik otthonról, de a nő kíváncsiságból mégis kinyitja a hetedik ajtót, és akkor szembesül a valósággal: férje meggyilkolta korábbi feleségeit.²⁶

A feleséget a kíváncsisága sodorja bajba, a tiltott ajtó kinyitása okozza vesztét. A kulcsok, a kíváncsiság, a bűvös számok, a titkos szobák mind-mind felbukkannak a *Coraline*-ban is. A gyermekgyilkos Kékszakáll pedig a másik anya alakját eleveníti fel.

A Coraline műfaji sajátossága

A *Coraline* műfaját tekintve dark fantasy, mely a fantasyból és a horrorból merítkezik. A *The Encyclopedia of Fantasy* által dark fantasyként meghatározott szövegeknek többek közt az osztott világokat felhasználó fikciók tekinthetők, ahol a befogadó által a mindennapinak észlelt világba egy másik, természetfeletti, nem egy esetben pedig horrorisztikus jegyekkel rendelkező alternatív univerzum tolakodik be. Ez a világ sok esetben fenyegetést jelent a mindennapinak észlelt világra, s a művek cselekménye gyakran éppen arról szól, hogyan hárítja el a főszereplő a veszélyt.²⁷

A dark fantasy egyrészt ama Poe által létrehozott, majd Lovecraft által továbbfejlesztett, nyomokban gótikát tartalmazó irodalmi tradíciónak a megnyilvánulása, amelyet ma Gaiman művel magas szinten.

A horort és a fantasyt gyakran eszképipista, a valóságtól menekülő irodalomnak tartják. A szerző nem ért egyet ezekkel a véleményekkel, szerinte sokkal többről van szó: „Ha szerencsések vagyunk, a fantasztikum térképet kínál – útmutatót a képzelet territóriumához, mivel ez az imaginatív irodalom funkciója, hogy megmutassa nekünk a világot, amit ismerünk, de egy másik irányból.”²⁸

A horror műfajának sok eszköze van arra, hogy az olvasóban (nézőben) kiváltsa a kívánt reakciót, legyen az félelem, kíváncsiság, gyanú (suspense). A klasszikus horror még nem élt a mai eszközökkel, nem kifejezetten sokkolni akarta az olvasót, inkább megborzongatni, gyanakvóvá tenni. Egyik eszköze ebben a doppelgänger-motívum volt, melyet többféleképpen használtak. A klasszikus horrornak nem a brutális jelenetek halmozása volt az eszköze, a katarzist a logikusan felépített cselekmény végkifejlete hozta meg. A doppelgänger-motívum megjelenése a szövegben legtöbbször a kísérteties hangulatot (the uncanny; das Unheimliche) idézi elő.²⁹

Lovecraft a horrorirodalom eszenciájának a „ kozmikus rettenet ” (cosmic terror) tartja, amit a *Természetfeletti rettenet az irodalomban* című tanulmányában a következőképp jellemez: „Az emberiség legősibb és legerősebb érzése a félelem, a legősibb és legerősebb

26 ARANY Zsuzsanna, *A Kékszakáll-mítosz fejlődéstörténete: Gilles de Rais-től Kurt Vonnegutig, Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka, 2014, 10–12.*

27 HEGEDŰS Norbert, *Költészet és dark fantasy. Neil Gaiman versei, Opus, 2014/2., 55.*

28 NEIL GAIMAN, *Gondolatok a mítoszokról = Uő., Tűkö és füst, Beneficium, Budapest, 1999, 340.*

29 KOCIS Katalin, *A horror klasszikusai. A doppelgänger-motívum Hoffmann, Poe és Stevenson műveiben, Iskolakultúra, 2006/9., 122–124.*

30 Howard Phillips
LOVECRAFT összes
művei 2:
Természetfeletti re-
ttenet az irodalom-
ban, ford. GALAMB
Zoltán, Szukits
Könyvkiadó,
Budapest, 2003,
443–446.

31 GAIMAN, I. m.,
73.

félelem pedig az ismeretlentől való félelem. [...] A valódi hátborzongató történet eszköztára nem merül ki a titokzatos gyilkosságokban, a véres csontokban, vagy a lepellel borított, láncsörgető alakokban. Ezeket a külső, ismeretlen erőktől való lélegzetelállító és megmagyarázhatatlan iszony légköre lebegi be; s emellett kellő komolysággal és vészjóslóan sejtetni kell az emberi elmében megfogható legborzalmasabb gyanút a természet változhatatlan törvényeinek gonosz és különös áthágásának vagy hatálytalanításának lehetőségét [...].”³⁰

A történet a mélyen lapuló, ősi félelmekig nyúl vissza. A regény hasonló freudi félelmekre játszik rá, mint a legtöbb igen ijesztő gyermekese, és így sokan érvelnek azzal, hogy a szerző csak modernizálja az alapmotívumokat. Sok igazság van abban is, hogy mind a klasszikus mesék, mind a *Coraline* alapvető feladata, hogy félelmeinket legyőzzük azáltal, hogy újra és újra átéljük azokat, és így föléljük kerekedünk – erre utal a könyv elején található mottó is: „A tündérmesék nagyon is igazak: nemcsak mert arra tanítanak, hogy sárkányok igenis vannak, hanem mert arra tanítanak, hogy a sárkányokat is le lehet győzni.” Ám a gaimani történet és a klasszikus mesék közt óriási a különbség: míg egy átlagos tündérmese olyan világba repít, mely egyértelmű távolságot tételez a valós világtól, addig a kisregény attól félelmetes, hogy az alternatív világ épp olyan, mint az, amelyben a főhős él. Jobban mondva majdnem épp olyan. A különbség viszont még félelmetesebbé teszi a másik világot, hiszen a másik házban élő másik anyuka és másik apuka sok tekintetben vonzóbb alternatívák, mint Coraline saját szülei.

Csábító étel

„A te vacsorád milyen gyakran szövik el?”³¹

Az étel a gyermekirodalomban különösen kedvelt és bevált motívum, gondoljunk csak a klasszikus mesék mézeskalácsházára, mérgezett almájára, a kiscigány közösség-szervező motívumára vagy Piroskára, akinek az ételhordás tevékenysége kínál alkalmat, hogy a jó útról letérjen. A *Coraline*-ban a másik otthon elsődleges célja a gyermekek lenyűgözése, akárcsak a mézeskalácsházikónak a *Jancsi és Juliska* című Grimm mesében.

A másik anya figyelmessége leginkább az ízletes lakomák készítésére összpontosul, hiszen a főhős az igazi szülei főztjével is elégedetlen. Az étel már a másik világba történő belépéskor a középpontba kerül, a másik anya ebéddel várja a lányt. Az étel a boszorkány csábítási eszköze, mellyel csapdába csalja a gyermekeket, hogy aztán boldogan felfalhassa őket.

Az ételek szerves részét képezik a másik otthonnak, amely tulajdonképpen egy ételekkel átmetaforizált világ: Coraline a színházban jutalmul csokoládét kap, a boszorkány ínycsiklandozó ételeket készít számára, a vénember lakásában egzotikus ételillat terjeng, sőt a következő szavakkal próbálja őt maradásra bírni: „Minden étkezés mennyei öröm lesz – suttogta a hang a vénember kalapja alól. –

Semmi nem kerül a szádba, ami nem okoz élvezetet.”³² A másik szülőkkel való első találkozás is az evéssel kötődik össze, a lányt rögtön ebédrel várják. Kezdetben a boszorkány étele ellenállhatatlannak tűnik: „Leültek az asztalhoz, és Coraline másik anyja feltálalta az ebédet. Hatalmas, aranybarna sült csirkét, sült krumplit, icipici zöldborsót. Coraline csak úgy lapátolta az ételt a szájába. Fenséges volt.”³³ A másik anya tudja, hogy a lány elégedetlen szülei főztjével, ezért az ízletes ételeken keresztül próbál a bizalmába férkőzni. A szeretett embert valamennyi kultúrában étellel kínálják. A pozitív interperszonális viszonyok biztos kifejezőmódja az ételadás, az etetés, és a másik emberrel való közös orális aktivitás. A közös evés-ivás csapatépítő tevékenység. Az evés maga is pozitív érzelmi funkciót tölt be. Nem pusztán tápanyagfelvétel, hanem érzelmi jelentősége is van. A gasztronómiához fűződő viszony a szeretet megnyilvánulásaként, az anyai gondoskodás jeleként is értelmezhető, de a *Coraline* esetében az anyai gondoskodás mögött hátsó szándékok rejlenek.³⁴ Az ízletes lakoma mindvégig a lány „elédesgetésére” szolgál, hiszen a boszorkány kisgyermekből táplálkozik. A regényben többször történik utalás arra, hogy Coraline-ra ételként tekint: gyakran *édesemnek* becézgeti, amikor pedig a lány felajánlja, hogy megnyerheti őt, megnyalja az ajkát, és gombszemében megcsillan az éhség.

Az evés metaforáinak egy jelentős része az önfenntartással kapcsolatos: önvédelmet, a fenyegető világ agresszív leigázást, szétmarcangolását és lenyelését, illetve a kiteljesedő hatalmat jelöli. A másik anya az evés-ivás aktusában szeretne győzedelmeskedni a világ felett. Az evés aktusában konkrét, érzékletes, anyagi és testi győzelmet arathat a világ fölött: mintegy a nyelve hegyén ízlelheti meg a legyőzött világ zamatát. Ám a másik anya mesterkedése hiábavaló, a kislány okosabb annál, mintsem engedjen a csábításnak. A gonosz legyőzésére a pizsamájában és egy almával a zsebében indul útra. Ez kulcsfontosságú mozzanat, hiszen tetteivel nyíltan elutasítja a másik anya szeretetét. Az elutasítással a szabad akaratát és a választási lehetőségét hangoztatja. Az alma is fontos üzenetet hordoz: a magára maradt kislány az üzletben almát vásárol, és egy Alma nevű kislányról ír történetet. A gyümölcs tehát a kísértésnek való ellenállást, a tudást és a bölcsességet jelképezi. „Nem kérek nassolnivalót. Van egy almám. Látjátok? – Azzal köntöse zsebéből kivette az almát, s olyan élvezettel és lelkesedéssel harapott bele, amelyet egyáltalán nem érzett.”³⁵

A boszorkány jobb kezének elpusztítása is az ételhez köthető. Coraline a kéz odacsábításának céljából pikniket rendez a kút felett. Félelmében fűtörésni próbál, de nem sikerül neki, ezért egy régi dal éneklésébe kezd, melyet édesapja költött számára:

Ó, inci-finci lányom,
Te olyan drága vagy,
Adok neked tejberizst,
És adok neked

32 Uo., 110.

33 Uo., 33.

34 FORGÁCS Attila, *Az éhség, az evés és az étel pszichoarchaikus jelentésrétegei az evolúcióban, kultúrákban és az irodalmi szövegekben = Gasztroszemiotika – Az étkezés jelei*, szerk. Balázs Géza – Balázs László – Veszelszki Ágnes, Eötvös Kiadó, Budapest, 2012, 37.

35 GAIMAN, *I. m.*, 61.

36 Uo., 139–140.

37 Uo., 14.

38 Uo., 137.

39 Uo., 141.

fagy
lalt.
Adok sok-sok pusztít
És ölelést bőséggel,
De sose adok olyan husit,
Amit valaki már
fel
falt.³⁶

A dal szintén az évéssel kapcsolatos, fontossága azonban a humorban rejlik. A tény, hogy félelmében olyan dal jutott eszébe, amely korábban megnevettette őt, rámutat a humor és a félelem szoros kapcsolatára. A gyermekek félelmeiket gyakran úgy győzhetik le, ha kinevetik azokat. A dalból egyúttal a szülők feltétel nélküli szeretete is kirajzolódik, amelyhez nem kötődnek veszélyes játékok. Noha az igazi szülei nem készítenek számára ízletes falatokat, mégsem szeretnék őt felfalni, ahogy erre a nóta is utal. Coraline a boszorkány megvezetésére alkalmazott cselekedetével pontosan azt fordítja el, amellyel őt akarta csapdába ejteni. Erre szokás mondani, hogy mindenki egye meg, amit főzött.

A gyermeki leleményesség és ravaszság további ékes példájának tekinthető az ördögi kéz megtévesztésének módja. A boszorkány jobb kezét az állatok védekezési mechanizmusához hasonló módszerrel ejti csapdába. A lány tervét bizonyára egy korábbi televíziós természettudományos program inspirálta: „[...] Végül ráakadt egy tűrhető műsorra: egy természettudományos program második fele ment, amelyben a védőszínekről volt szó. Nézte, ahogyan állatok, madarak és rovarok álcázzák magukat leveleknek, ágaknak vagy éppen más állatoknak, hogy így meneküljenek azok elől, akik az életükre törnek. Ez tetszett neki, de hamar véget ért.”³⁷ A mimikrire rájátszva Coraline a babáinak pikniket rendez a kút fölött. „Egy összehajtott, eldobható papírabrosz volt, piros virágos, amely egy piknikről maradt meg, jó pár évvel azelőttől. – Tökéletes. – Azt hittem, már nem babázol – jegyezte meg édesanyja. – Nem is – ismerte el Coraline. – Védőszíneknek kellene.”³⁸ A gonosz megvezetése céljából előbb egy kerülő úton keresztül közelíti meg a kutat, majd készíti elő a kellékeket. A kút száját abrosszal takarja le, a babákat a kút szélére ülteti, és vízzel töltött teáscsészéket használ nehezékként. A „védőszín” megszervezése után elcsalja a kezét a kúthoz, majd az abrosz közepére helyezi a kulcsot. A karom a csapdáról mit sem sejtve így egyenesen a vesztébe rohan: „És akkor a kéz súlya és lendülete levegőbe röpítette a csészéket, s az abrosz, a kulcs és másik anyja jobb keze lebucskázott a kút sötétségébe.”³⁹

Befejezés

A tanulmány rámutatott arra, miként élnek tovább a klasszikus mesék és mítoszok hagyományai Neil Gaiman *Coraline* című regényében. Ez

is bizonyítja, hogy a régi történetek nem veszítettek erejükből, és a regény kiemeli az újramesélés és az újraírás fontosságát.

A valóság és a képzelet határaitól szóló történet központi alakja egy gyermek, akinek sokkal erőteljesebb a fantáziája, mint a szüleié. A főhős szülei túl sokat dolgoznak, ezért a háttérbe szorulnak, de a másik világban nagy szerepet játszanak, különösen a másik anyja.

A másik világ vizsgálatának során megfogalmazható az a tézis, miszerint ez a világ torz képet mutat a valóságról, torz logikára épül, és fokozatosan elszorvad. Ezt a világot a másik anyja teremtette az ártatlan gyermekek átcsábítása, majd csapdába ejtése céljából. A másik otthon, akárcsak a mézeskalácsházikó, a lány lenyűgözésére szolgál. Tulajdonképpen egy ételekkel átmetaforizált világgént is felfogható. A másik anyja konstrukciója csupán befejezetlen változata a reálisénak, melyre a főhős elég hamar ráébred. Coraline arra is rájön, hogy noha ez a világ csábító, mégsem egy ilyen világban szeretne élni, és már nem is olyan fontos számára, hogy mindent megkapjon.

A regényben elhangzik, hogy a másik anyja nem tud teremteni, csak átalakítani és kifordítani, de vajon a torzítás által nem hoz létre-e valami újat? Az átalakítása újratemtésként is felfogható, egy új alkotás létrehozásaként, mely az eredeti mintát helyettesíti. Az újraalkotás is teremtés, valami új létrehozása, amely szorosan kapcsolódik az író irodalmi tevékenységéhez.

A tanulmány bemutatta azt is, hogy Gaiman milyen hagyományrétegeket mozgat, és hogyan kezeli ezeket. Az újraírás során ezek a hagyományok aktualizálódnak, megújulnak, majd feltöltődnek. A szerző történetei sok szállal kötődnek az irodalmi hagyományhoz, műveinek esztétikai hatása sokat köszönhet az eredetitől való elkülönülő és rácsodálkozás aktusainak.

A *Coraline* érdekessége, hogy benne az alapmesék ismerős történetei bukkannak fel horrorisztikus-gótikus elemekkel vegyítve, de meseszerűségüket majdnem teljesen elveszítő változatokban. A kötet igencsak messze áll az olvashatóság gyermeki fokától, ellenben a szülőknek remek élményt nyújt.

Munkás művészek – Művész munkások, fotó (Zereda művésztelep), 2015.

BAKA L. PATRIK

Kérdőjelek, túl a zárómondatokon

Neil Gaiman: Tükör és füst

1 Neil GAIMAN,
Tükör és füst
 (Novellák és illúzi-
 ók), ford. Gála Nóra
 – Galamb Zoltán –
 Huszár András – H.
 Kovács Mária – Pék
 Zoltán – Roboz
 Gábor – Török
 Krisztina, Agave
 Könyvek, Budapest,
 2011.

„Nem nehéz birtokolni valamit. Vagy mindent.
 Csak tudnod kell, hogy a tiéd, aztán önként elengedni.”
 Neil Gaiman

„Nem a zuhanástól félek... attól félek, amikor vége.”
 Neil Gaiman

Ez a szöveg egy kísérlet, amit Neil Gaiman *Tükör és füst*¹ című novelláskötete íratott le. Gondolattangó, valahol a kötetbemutató, az esszé, a naplóbejegyzés és a mű keltette katarzis pillanatában ellőtt fénykép értelmezése között. Kicsit szakszerűtlen, mert nem a recepció eredményeire épül rá, és kicsit irodalmiatlan is, mert arról szól, hogy mi következik az egyes szövegek utolsó mondatának utolsó írásjele után. Ebből adódóan személyes felvetés, és leginkább annak a fentebb említett, fiktív fényképnek – pontosabban fényképalbumnak – az értelmezése. Nem kíván több lenni ennél: egy befogadó szubjektív szöveg-továbbgondolásánál és néhány szerteágazó kérdésnél, melyek bár benne ébredtek, de nem csak önmaga felé. További szép napot... és / vagy kellemes olvasást kívánunk.

Jövendőrontás, avagy madárjóslás belsőségekből – Rondó: Poe óta a szárnyasok, ha feketék, s pláne, ha jövendölnek általuk – bárki az ő, vagy ők a mi belsőségeinkből –, sok jóra számítani nem érdemes. Biztatást várunk, ha bűbáj révén környékezzük meg a jövőt? Szárnyakat keresünk, mert újra repülnénk, csak megfeledekezünk a lehetőségről, hogy a szárnyak feketék is lehetnek? „Sötét szárnyak, sötét szavak” – utóbbit már Martintól tanulhattuk meg. És mi van, ha rosszul látjuk, vagy rosszul láttatják? Még a fekete is eltéveszthető, a feketének félt szírvárvány színeiért pedig bizony „Kárkár.”

A nászajándék: A szerző bevezetője, amint lassan novellává válik: a valóság belecsúszik az irodalomba, s a kettő értékelni kezdi közös képződményét. Hisz egyszerűen csak írni akart egy novellát egy ifjú házaspárnak arról, hogy egy ifjú házaspár kap egy novellát. A történet repeszei ugyancsak a jövő lehetséges és elsőbbségi szempontból eldönthetetlen alternatíváit vetítik elő, kapcsolatba lépve a Wilde által írt *arcképpel*. Vajon a rövid, de ideális kapcsolat vagy a tökéletlenséggel vegyített hosszú? Ismét az érem két oldala. Válaszolunk?

GAIMAN

Lovagkor: Mit kezd vele, ha egy teljesen átlagos ember életében jelenik meg a mítoszok hősei számára oly magasztos kincsek sora? A Szent Grál, a Bölcsék köve mit ér, ha az embernek nemhogy gyerekei nincsenek, de még a legközelibb hozzátartozók sem kedvelik a régiségeket? Amilyen jelentéktelenek vagyunk mi, a mi kis történeteink a hősök tükrében, úgy kopnak meg az ő csodáik is, ha nem akként tekintünk rájuk, mint aminek megteremtettük őket. Pláne, ha még a kandallópárkányon sem mutatnak jól.

Miklós akkor már...: Különleges egy sziszifuszi munka, amikor egy író kereken száz szóba kíván belepréselni egy évszázadok óta élő történetet; hasonló lehet egy SMS-méretre szabott vers munkálataihoz; az ábécé kezdőbetűi mentén szervezett bekezdésekhez, hogy a végeredmény egy mélyre szántó tanulmány legyen. És hogy mi a közös Sziszüphoszbán, Júdásban, Lokiban, Prométheuszban, a Télapóban... és végső soron bennünk? Nos, gondolkodjunk...

Az ajándék: A Fekete Macskát már senkinek sem kell bemutatni. Ezt megtette már a költő, s Gaiman is sokszor. Azóta látjuk, ismerjük (?), tudjuk, hogy ott van (?/!). Rendre eltöprengünk azon, hogy életünk bizonyos szakaszaiban miért a szerencsétlenség, s máskor épp az áldás hull ránk, nagy, kövér, fekete vagy fehér cseppekben. Ilyenkor talán érdemes volna körbelesni a *házunk táján*, s ha netalántán találunk ott egy – A – Fekete Macskát, ez a furcsa körforgás is talál talán mintázatot. Talál?

A troll hídja: Mindannyian különbözőek vagyunk, és nem, nem hiszem, hogy ez feltétlenül klisé volna, hisz mindannyian más-más életet élünk le a panel belső falainak különböző oldalán. (A szomszédasszony időnként panaszolva töpreng, vajh miért épp az ő gyerekeit őrizteti az igazgató léleksebésszel. Ekkor elgondolkodom, adjak-e ötleteket.) Jót vagy rosszat, teljesen mindegy, de történetünket nézve mások vagyunk. Tételezzük hát fel, hogy miután a kőhíd alatt bujkáló troll elveszi tőlünk ezt a – talán egyetlen – különbséget, a saját mesénket, vajon mi – megélve, amit megéltünk már – elvennénk-e a másét, vagy csendben ott maradnánk, beolvadva a graffitidús téglák közé?

A krampuszról egy szót se: Mindig van egy nagy láda, amiben van egy kisebb, és ezt a kisebbet sohasem szabad kinyitni. És mindig kinyitjuk, és nem beszélünk róla. Minek is, hisz az élet vezérelve, hogy a titkok kitudódjanak, még ha közben szerepet cseréltünk is, s az a régi nem is a mi titkunk már. De mivel – úgyis – így van, minek beszélnének el őket bárkinek is idejekorán?

Shoggoth Ófőzdei Banyaszomorító: A szöveg kétségkívül bebizonyítja, irdatlan hiba, ha az ember nincs tisztában az egyes sörfajták hatásával és mellékhatásaival. Hisz miért is ne lehetne fél liter folyékony arany a kapu Lovecraft világába, egy tudja ég, milyen isten háta mögötti faluba, ahol még az útikönyv vonatkozó oldalát is kitépték, nehogy a kedves vándor valaha is visszataláljon. De honnét hová is?

Vírus: Amikor egy kreált világ rátelepedik a miénkre; amikor az érzékeink tovább játszanak, még ha ki is hunyt a monitor, talán már mi léptünk ki a kreált lény státuszából, s kezdtünk el élni valahol máshol... „A játék játszik engem?”

Keresem a lányt: „Közismert, közkinccsé váló, korokon átívelő irodalmi kép, írói fordulat, cselekményelem.” Ezt írják a fogalomról, ami leginkább jellemzi Charlotte-ot. A lányt, a

tizenkilenc éves lányt, aki átível korokon, aki ideált alkot mindenkor, mindenki számára. Talán érzéki csalódás az egész. Igen, Charlotte az érzékek csalódása, valami elmúlhatatlan ideál. A művészet Charlotte színönimája... vagy fordítva talán?

Megint csak világvége: A hagyomány akarva-akaratlanul ott lüktet minden szövegben és szövetben, eltépni tőle magunkat szinte lehetetlen; főként mestereink útjáról nehéz a lefordulás. De tovább is haladhatunk rajtuk, jellegzetességeiket felnagyítva, groteszkké téve akár, ám ezzel tisztelgünk, nem alázunk. Hisz miért ne járhatnánk többen is és újra Innsmouthban, ha már egyszer megteremtették?

Bay Wolf: Ordas világ: És már megint a tenger, és már megint a testcafatok, és már megint versebe tördelt sorok. Mit nekünk idő, ha a múlt hősei az életmentők a jövő partjain? S mit nekünk művészetek közti (ál)határ: a mítoszok visszhangja mossa el vagy írja át e versben a *Baywatch*-hősök lábnyomát.

Nagykeráron beszámítjuk: Balgaság azt tagadni, hogy mindennek, az emberi gondolkodásnak, lehetőségeknél is azért van peremkategóriája, hogy afölött bizony már mindahányan eltöprengjünk. Például mindenki akarna király lenni; mindenki szeretné, hogy az ellenkező – vagy épp nem az ellenkező – nem minden tagja rá áhítozzon. Éppúgy mindenki eltöprengett már azon is – vallják be, legalább egy töredékmásodpercig –, hogy milyen jó is volna eltenni valakit láb alól. S ha pedig annál kedvezőbb az ár, a költségvetés, minél magasabb a kiválasztottak száma... hát nem megéri tovább írni a *halállistát*?

Egy élet, korai Moorcock stílusban: Talán mindenki ugyanúgy kezdi. Gyerekként mi másért tenné? A sorok, a betűk önmagukban még kevesek. A világnak bele kell szövődnie a mi (belső) világunkba ahhoz, hogy igazán megéljük. S rajongókká válunk, ha az a világ erősebb, vonzóbb lesz, mint a miénk. Ezért kezdjük... mi másért tennénk?

Hideg színek: Masinák, fekete mágia, galambok, vírusok, félelem, démonok, versebe törött sorsok és sorok; posztmodern?

Az álmoseprő: Olykor talán azt szeretnénk, hogy az álmaink sose érjenek véget, hogy ébredés után ugyanott folytatódjanak. „*Rossz úton jár az, aki álmokból...*” – mondják egy fontos helyen, valahol másutt, de ugyanerről. Belefelejtkezni az álmokba, s azokat keresni nappal: bukás. Mit tegyünk hát, ha összefutunk álmaink takarítójával?

Idegenkedés: „*Mi a túlélés, ha nem a teljességünkben maradunk meg?*” – ez is máshonnan, de erről. Ha bármi hatására annak ellentétét kezdjük el tenni, ami eddig természetes volt, vajon mi történt azzal, aki korábban, akkor, addig voltunk? Minden változással, minden idegen közelengedésével megöljük tegnapi önmagunk?

Vámpír szextina: Az életem a halálad. Az életem a rothadásod. Lenn, a mélyben álmodod tovább a világot, amit én mutattam neked, s tudod, s tudom, hiába várlak, már nem lehet a tiéd: Miért nem küzdhet le az utolsó, ami tiszta még bennem: a vágy?

Egér: Vannak, akik csak a szavaikkal ölnek. Az ő kezük tiszta kell, hogy maradjon. Csapdát állítani az áldozatnak: rendben. Megölni? Semmiképp. Mikortól számít az emberi élet

emberi életnek? S releváns-e ez a kérdés, ha viszont egy kártevőt sem vagyunk képesek megölni?

Változó tenger: A tenger szeszélyes, a tenger békés, a tenger egyetlen magába olvadt lélek, tápláléka örökkön önmagának. A tenger vonz, hív, befogad. Öregen vagy fiatalon, de elmerülünk még a hullámhabok alatt?

Amikor elmentünk megnézni a világ végét – írta a 11 és 1/4 éves Dawnie Morningside: Néhányan a (vélt) felelősség miatt kívánnak újra gyerekké lenni. Mások talán az álmok, a másnak, mesésnek látott valóság miatt. Amikor a felnőttek magyarázatait követő mosoly nem a mesék leleplezője volt, hanem magáé a magyarázaté, hogy mégsem igaz. Ha kívánni lehetne, mit kívánnék/nál/na?

Sivatagi szél: Mindörökre jellem kérdése marad, mi jobb, a tudás, még ha keserű is a valóság, vagy az álom, amely bár csak képzelet, mégis élvezet fonódik a szálai közé? Álmokból épült várak... ki (ne) szeretne herceg lenni?

Ízek: Időnként úgy hisszük, végre tisztában vagyunk önmagunkkal. Aztán máskor azt óhajtjuk, bárcsak eltörölhetnénk mindazt, ami volt; bárcsak üresek lennénk. Kívánni könnyű, amíg elmélet. Időnként játszunk tovább a játszmat. Mivé lenne a pillanatnyi vágy beteljesülését követő pillanat?

Babavilág: Álljon csak itt két mondás egymásba forrva: „A verést is meg lehet szokni, hisz a szokás nagy úr.” Az érem másik oldalán pedig ennyi: „Nem kérdés, kinek fáj jobban a vakság: annak, aki látott valaha, vagy annak, aki sohasem.” Az ember persze leleményes – a (kis)babák pedig multifunkciósak, minden állat(ka) helyettesíthető velük –, mindig kitalálunk valamit. Nem?

A gyilkosság misztériuma: Szó eshetne mondjuk újra a keretekről. Hogy pontosan mettől meddig terjednek is. Ki szabja őket. Hogy van-e egyáltalán igazság vagy igazságosság. És persze ott vannak a nyomok. A falakon, a betonon, az égben, a felhők bojtjain, a szárnyak elhullajtott tollain. Ezek szülik aztán a legveszélyesebb kérdést: a „Miért?”-et. A mozaik minden egyes töredéke a helyére kerül. S mégis tovább suttognak a sötétségben?

Hó, üveg, alma: A világ, a történetek, a mesék perspektívák megannyi variációja. Mindannyian egy személyre szabott tükör, üveg, ablak mögül tekintünk ki rá, és mindannyiunk számára máshonnan árad a füst, ami homályossá teszi olykor az üveglapot, vagy annak egyes részeit. Ezért látunk ugyanott mást és mást. Ezért különbözik egymástól az összes vallomás. A történeteket a lejegyzőik ablakában ülve látjuk... Miért ne cserélnénk hát olykor szobát?

MEZEI GÁBOR

Írás és topográfia

A megírt város Walter Benjamin és Borbély Szilárd Tiergarten-szövegeiben

1 Sigrid WEIGEL,
*Zum ›topographical
turn‹. Kartographie,
Topographie und
Raumkonzepte in
den
Kulturwissenschaft
en, KulturPoetik,
2002/2. (2), 151–
165. 159.*

2 Barbara PIATTI,
Hans Rudolf BÄR,
Anne-Kathrin
REUSCHEL, Lorenz
HURNI, William
CARTWRIGHT,
*Mapping Literature.
Towards a
Geography of
Fiction, Cartography
and Art, Spingler,
Berlin; Heidelberg,
2009, 181.*

„A grafikus vonal megjelöli a területet, és ezzel meg is határozza,
amennyiben a területet önmagához mint a vonal alapozásához
rendeli hozzá.”

Walter Benjamin: *A festészetről, avagy jel és folt*

Topográfia és irodalom viszonya, a kartográfia nézőpontjával részben párhuzamosan, számos aspektusból előtérbe került az elmúlt évtizedekben. Annak érdekében, hogy az itt feltenni kívánt kérdéshez megfelelő kontextust hozhassak létre, csak néhány, összefoglaló igényű munkát fogok szóba hozni, egy olyan topográfia-fogalom kialakítását tartva szem előtt, amely az írás grafikus karakteréről is képes számot adni. Alapkérdésem pedig mindezek után az lesz, hogy a szóbanforgó Tiergarten-szövegek, amelyek között a legfőbb különbség a tördelésből adódik, miképpen hozzák létre saját területet, és hogy ez a létesítő működés mennyiben függ az írás térbeliségétől.

Az itt használatba vett topográfia-fogalom tehát kevésbé kapcsolódik ahhoz a Sigrid Weigel által az angol-amerikai *cultural studies*-hoz rendelt tájékoztató irányhoz, amely a topográfia geopolitikai aspektusai felé mutat. Sokkal inkább, még mindig Weigel megkülönböztetésénél maradva, az európai kultúratudomány azon kérdéseire fogok itt csatlakozni, amelyek a más szerzőknél is előforduló, nagygényű „topográfiai fordulat” címszóval jelölt azon kutatásokra jellemzőek, amelyek a topográfia grafikus karakterére kérdeznek rá.¹

Nem abban az értelemben, ahogy például egy újabb összefoglaló munkában azt Barbara Piatti teszi; a „valós” és „fiktív” terek viszonya, illetve az, hogy ezek mennyiben fedik át egymást, jelen esetben ugyanis éppen azért nem lesznek mérvadók, mert Piattinál a szöveg referenciái és a – csak hogy a legismertebb példát említsem, Moretti nevéhez fűződő – kutatásokhoz használt térképek mint reprezentációs felületek kerülnek összehasonlításra.²

Ha Walter Benjamin és Borbély Szilárd szövegeit csupán ilyen alapon olvasnám, akkor két Tiergarten-leírás egymás mellé helyezése történné csupán. De mivel az utóbbi egyfajta kihagyásos, de jórészt szó szerinti ismétlésként olvasható, ebben az esetben azt lehetne megállapítani, hogy az – intertextuális és fordítási szempontból egyébként nem látható – átfedések Borbély szövegében ritkábbak, illetve hogy ez utóbbi leírás részlegesebb. Ettől a deskripció-logikától

kell eltávolodni ahhoz, hogy e két, topográfiai bázisú szöveg poétikai működései is elérhetővé válhassanak.

A topográfia fogalmának grafikus aspektusai a kultúrtechnikaként értett topográfia és kartográfia³ felől lehetnek hozzáférhetőek. Ez utóbbi esetben érdemes Bernhard Siegert egy alapvető belátását megemlíteni, aki másokkal együtt arra helyezte a hangsúlyt, hogy a térkép nem a terület reprezentációjaként, de a reprezentáció tereként érthető.⁴ Akár már ezen logika figyelembe vételekor is elmondható, hogy a topográfiai működések irodalmi szövegek esetében nem lehetnek függetlenek a szövegek terétől, az írás térbeliségének szerepe tehát ezen esetekben különös fontossággal bír. A két Tiergarten-szöveg közötti fent említett, tulajdonképpen részben műfaji különbség pedig arra mutathat rá, mennyiben érinti mindez a lírai hagyomány egyik legalapvetőbb elemét, mennyiben alkalmas ez a kontextus arra, hogy a strófákra tagolást új nézőpontból vehessem szemügyre. Felvetődik a kérdés, hogy a versszakokra osztás, az írás térbeliségének egyik legevidensebb példája milyen viszonyban áll a szövegek topográfiai működéseivel. Ehhez azonban egy olyan topográfia-fogalomra van szükség, amely a grafikus aspektusok előtérbe helyezése mellett és ebből adódóan képes a szöveg térbeliségéből kiindulni.

Az állítás, miszerint az irodalom performatív módon konstituálja is a teret, amelyet reprezentál,⁵ a topográfia fogalmát körüljáró Weigelnél kaphat magyarázó érvényt, illetve ő megy egy lépéssel tovább, amikor megállapítja, hogy „a topográfiai tudás mint techné megelőzi a megismerést”.⁶ A topográfia mint a megismerést megelőző kultúrtechnika tehát a megismerés tárgyának feltétele, egyszersmind meghatározója lesz, hasonlóan az íráshoz, amelyről a topográfia vonatkozásában ennek analógiájára elmondható, hogy műveletei révén leírás helyett létesítésként tételezhető. Innen nézve kaphat J. Hillis Miller *Topographies* című könyvének elején tett kijelentése, miszerint a topográfia (a görög *topos* és *graphein* szavakból) egy hely megírása, újabb irányból magyarázatot.⁷ Ő ugyanis más úton, kiindulópontként Heidegger *Bauen Wohnen Denken* című szövegére támaszkodva jut erre a következtetésre a közismert híd-példán keresztül, ahol a híd lesz az, ami a folyó partjait meghatározza, illetve magát a tájat létrehozza.⁸ A topográfia Millernél nem tartozik már eleve a tájhoz, mintegy konstatív megerősítésre várva – azt többek között a vers hozhatja létre. A költészet pedig ilyen módon igen hasonlóan tételeződik itt mint Gadamer *A szó igazságáról* című szövegében, ahol a szó önprezenciája, „jelenvalósága” jelenti a költőiséget, nem pedig a „költői tárgy”, ami számára nem is létezik.⁹ Jelen kontextusban ezt úgy fogalmazhatnánk meg, hogy a tér és annak leírása helyett maga a versszöveg kerül fókuszba; topográfia és költészet így értett közös metszetéből lehetne tehát kiindulni. Ehhez kell ismét hozzátennünk, hogy az irodalmi topográfia esetében az írás térbeli elrendezése is kiemelt vonatkoztatási pont lesz; a kultúrtechnikaként értett topográfia, illetve írás, technikáival és működéseivel maga szolgál a térhez való hozzáférés feltételeként, ezáltal hozva

3 Kartográfia és irodalom kapcsolatának lehetséges irányaihoz lásd: Tania Rossetto, *Theorizing maps with literature*, Progress in Human Geography, 2013, 1–18. Illetve: Smid Róbert, *A rakéta röppályája, a narráció íve. Az irodalom kartografikus kultúrtechnikáiról*, Prae, 2016/1., 27–46.

4 Bernhard Siegert, *A térkép a terület*, ford. Mezei Gábor, Prae, 2016/1., 3–9.

5 Wolfgang Hallet, Birgit Neumann, *Raum und Bewegung in der Literatur. Zur Einführung. = Raum und Bewegung in der Literatur. Die Literaturwissenschaft ten und der Spatial Turn*, szerk. Wolfgang Hallet, Birgit Neumann, Transcript, Bielefeld, 2009, 23.

6 Weigel, I. m., 163.

7 Joseph Hillis Miller, *Topographies*, Stanford University Press, Stanford (CA), 1995, 3.

8 Uo., 12.

9 Hans-Georg Gadamer, *A szó igazságáról*, ford. Poprády Judit = Uő., *A szép aktualitása*, T-Twins, Budapest, 1994, 111–141. 131.

10 Rüdiger CAMPE,
*Schreiben im
Process. Kafkas aus-
gesetzte
Schreibszene =*
*„SCHREIBKUGEL IST
EIN DING GLEICH
MIR: VON EISEN.”*
*Schreibeszenen im
Zeitalter der
Typskripte*, szerk.
Davide GIURIATO –
Martin STINGELIN –
Sandro ZANETTI, Fink,
München, 2005,
118.

11 Rüdiger CAMPE,
Az írásjelenet. Írás,
ford. TAMÁS Ábel =
Metafilológia 2.,
szerk. KELEMEN Pál –
KULCSÁR SZABÓ Ernő
– TAMÁS Ábel –
VADERNA Gábor,
Ráció, Budapest,
2014, 732.

12 Ehhez lásd:
Christian BENNE,
Tárgyiságjelenetek,
ford. TÓTH-CZIFRA
Júlia = *Metafilológia*
2., szerk. KELEMEN
Pál – KULCSÁR SZABÓ
Ernő – TAMÁS Ábel –
VADERNA Gábor,
Ráció, Budapest,
2014, 745.

13 BORBÉLY Szilárd,
Berlin – Hamlet,
Jelenkor, Pécs,
2003. 16.

14 Franz KAFKA,
Felice Bauerhez,
ford. ANTAL László =
Uő., *Naplók, leve-
lek*, Európa
Könyvkiadó,
Budapest, 1981.
109.

létre az önmagában, írás, topográfia és kartográfia nélkül nem is hozzáférhető teret. Ebben az értelemben kerülhetnek itt előtérbe írás és topográfia teret létesítő működései, hiszen a táj önmagában soha nem adott, csak a topográfia és a kartográfia kultúrtechnikái révén.

A térbeli mozgás és az írás térbelisége

Borbély Szilárd *Berlin – Hamlet* című kötete számos olyan szöveget mozgat, amely az itt röviden vázolt kontextust tovább alakíthatja, elég a kötet végén is hivatkozott Kafka-levelekre, Benjamin szövegeire, vagy a jelöletlen Szép Ernő-idézetekre gondolni az *Egy magános éjszakai csavargás kimerítő leírásából*. Ezek a szövegek írás és topográfia viszonyát a legkülönbözőbb irányokból teszik hozzáférhetővé, az itt részletesebben előkerülő *[Tiergarten I.]* pedig olyan módon írja újra Benjamin *Tiergartenét*, ami szövegtér és topográfia, szövegtér és megírt tér együttes jelenlétéről is képes lehet számot adni. Az írás folyamatának a térbeli mozgással, a sétával való párhuzamba állítása – azon kívül hogy Borbély más köteteinek, például az *Ami helyetnek* is visszatérő motívuma – Kafka Felice Bauerhez írt levelének átírásával kap különös hangsúlyt. Rüdiger Campe Kafka naplóival kapcsolatban az írás leírásáról, azaz olyan írásjelenetről beszél, amely folyamatban kerül leírásra.¹⁰

Az írásjelenet fogalma – ahol testi gesztus, nyelvi anyagiság és instrumentum hármására redukálódik az írás,¹¹ – azért lesz releváns a szóban forgó levelekkel kapcsolatban is, mert itt az írógép kiemelt szerepére kerül a hangsúly. Olyan írásfogalom válik itt láthatóvá, ahol a szubjektum háttérbe szorulásával, törődésével szembesülünk, amint az Barthes-tól a Freudot olvasó Derridán át a médiaelmélet klasszikusaiig, illetve a kortárs íráskonceptiókig sok helyen megállapítást nyer.¹² A *[Levél II.]* című Borbély-átírat a következőképpen végzi el az írás folyamatának a Kalkáéhoz igen hasonló deskripcióját: „Még rosszabb volna, / ha írógépem nem lenne, mert így, ha lelkem // el is fárad, a billentyűkön tovább dolgoznak / az ujjbegyek.”¹³ Az eredeti Kafka-szövegben mindez a térbeli mozgás konkrét képzetivel is kiegészül, amennyiben a Palesztinába való utazást tervező, és az idő rövidségét taglaló levélben ezt olvassuk: „....a géppel írásnak ez az egyetlen hátránya, hogy így elkalandozik az ember.”¹⁴ Az írás itt az írógépnek tulajdonított automatizmusa megfosztja a levélíró ágens-szerepétől, ami abban is megerősítést nyer, hogy a Borbély-szöveg vége szerint az útitársnak való alkalmatlanság az új, még szokatlan írógép használatával kerül talán még a Kafka-levélben tapasztalhatóanál is egyértelműbb összefüggésbe. Ez a két írásjelenet tehát azt helyezi előtérbe, hogy az írás technikái, instrumentumai felelnek a leírtakért, illetve a fentiekben vázolt logika szerint létesítő szereppel bírnak.

A Kafka-idézetben megfigyelhető, az íráshoz és a térbeli mozgáshoz köthető folyamatok párhuzamossága a *Berlin – Hamlet* számos versében előkerül. Például a mozgásnak és a szöveg ritmusának tem-

pójára tett önreflexív utalásokon keresztül, ahogy az *[Allegória III.]* című szövegben, ahol a „lassú elbeszélések folyása”, a „hosszú leírások” nem csak egy „lassan és láthatóan / gondterhelten” gyalogló férfi képével kapcsolódnak össze, hanem a szöveg többszörösen összetett mondataiból eredő lassú ritmusával is, amit csak olyan ritkán előforduló egyszerű mondatok törnek meg, amelyek azonban utalnak is e ritmusváltásra: „Sietve felszállt a beérkező / szerelvényre.”¹⁵ Az ehhez hasonló, a szöveg jelentése és akusztikus működései, anyagiséga közötti illeszkedést felmutató, bár éppen a gyors tempóra utaló *[Töredék IV.]* töredezettségére, széteső szövegére pedig a következő mondat utal: „Hisz máskor csak futtában / írsz, gyorsan és felületesen, rövid utalásokkal...”¹⁶ A *[Levél VI.]* pedig mintegy az írás előfeltételeként kezeli a térbeli mozgást, sőt, az utóbbi az írás folyamatának helyébe látszik lépni. Annak ellenére ugyanis, hogy maga a szöveg persze továbbhalad, a mozgás abbamaradása, a szállodai szobába való hazatérés az írás megakadását jelenti: „Felkészülök a munkára, / de nem megy az írás.”¹⁷ Ahhoz, hogy ezen változtasson, újra helyváltoztatásra van szükség: „Újra kimegyek az utcára. Megpróbálok / magamhoz szoktatni a tárgyakat, hogy megajándékozzanak / a nevükkel.” Az írás folyamata ezen a ponton már nem elképzelhető térbeli mozgás nélkül, e mozgás jellegzetességeit pedig mintegy a szöveg anyagiséga is magán hordozza.

Írás és mozgás folyamatainak párhuzamossága, bár egyéb példák is szóba jöhetnének, az említett – és a *[Tiergarten II.]* című szövegben idézett – Szép Ernő-vers alaptémája lesz. A leírás a sétát és az írást folyamataiban helyezi egymás mellé, és teszi felcserélhetővé, az íráshoz kapcsolódó gyakorlottságot, jártasságot,¹⁸ a kéz önműködéseit mint az írásjelenetekhez köthető testi gesztust a sétáló láb mozgásával hozva összefüggésbe: „Elkezdttem menni. Kesztyűm felhúztam akadozva, / S néztem ujjaim táncát.”¹⁹ Az Andrassy úti séta – bár a megszólított angyal Borbélynál a berlini Siegessäule angyal-szobra, ami az ott forgatott U2-klippel együtt kerül elő – irányát és kereteit maga az utca látszik meghatározni („Mentem, mert vitt a járda...”), amely aztán a folyó metaforáján keresztül is egyértelművé válik: „Nem is sétáltam, mentem, de nem tehettem róla. // Mentem mint egy darab lécs, kit a csendes folyó visz...” Az, hogy a sétát a járda irányítja, jól mutatja, hogy mikor a beszélő nem egyenesen megy, falak térítik vissza: „gömbén jártam, a falaknak ütődtem”; a sorokat követő kéz és a járda által vezetett láb analógiája alakul itt tovább. A folyó képe pedig abban a sorban végződik, ami aztán Borbélynál záratként szerepel, egy majdnem szövegűen, de szó szerint idézett hasonlatban: „Könnyed, / mint a kék lénia, mely elszáll, amikor pipáznak. –”²⁰ Ez a hasonlat, amellet hogy az én határainak elbizonytalanodásával, ágens szerepétől való, az írógép példája esetében is megfigyelhető megfosztásával kerül összefüggésbe („Amikor a test átlendül a fáradtságon, és / az agyban termelt hormonok fellazítják az én határait. / Ezért szoktam futni. De a séta az művészet...”), illetve hogy ezt az elbizonytalanodást Szép Ernő szövegéhez hasonlóan a térbeli

15 BORBÉLY, I. m., 34.

16 Uo., 32.

17 Uo., 33.

18 Ehhez lásd: CAMPE, *Schreiben im Process*, 120.

19 SZÉP Ernő, *Magányos éjszakai csavargás* = Uő, *Szép Ernő összes versei*, Szukits Könyvkiadó, Szeged, 2003. 40. A vers első, a *Nyugat* 1913/3-as számában megjelent verziójának címe: *Egy magányos éjszakai csavargás kimerítő leírása*.

20 BORBÉLY, I. m., 67.

21 Uo., 64.

22 Uo., 65.

mozgáshoz köti, a szöveg soraira, az írás térbeliségére is utal. Egyrészt egy az írás térbeliségét illető önreflexió által, hiszen a pipa-füst „kék léniája” éppen az utolsó sor végére, a vers zárlatához érve válik láthatatlanná, amely befejezettséget, vonalszerűséget a mondat-záró pont után elhelyezkedő nagyköötjel grafikusan is megjelenít. Másrészt pedig a kötet számos pontján előkerülő, szintén magát a szöveget célzó utalások miatt, amelyek hálózatába a *[Tiergarten II.]* első két darabja is beletartozik. Részben mivel a mozit megúnó beszélő megjegyzése – „...kibotorkálok a sorból”²¹ – nem csak a több ponton idézett Szép Ernő-szöveg miatt jelentheti a verssorok közül történő távozást (amit a későbbi „Vajon miért érdekel engem a test eltüntetése” sor is alátámaszt), hanem a Benjamin-szövegre történő utalás által is. Ez a második Borbély-féle Tiergarten-variáció Benjamin *Tiergartené*nek arra a következőkben tárgyalt összefüggésére mutat rá, miszerint az elbeszélő által bejárt park egy már előzetesen meglévő szövegszerkezetet követ, illetve Borbély szövegében ebből esik ki, azaz tűnik el. Ezeken túl pedig akár a második egység megintcsak záratként szereplő, a szövegre visszatekintő, ismét a szövegből való kikerülést szóba hozó mondata is idézhető: „– Majd este ezt olvasom tovább.”²² A séta és az írás folyamatának párhuzamossága tehát ezen a ponton a térbeli mozgás és a sorok, a szöveg térbeli elrendezésének

Kedves szentjeim II., vegyes technika, installáció, 2011

párhuzamosságával egészül ki; a térbeli mozgás a szöveg alapvető struktúrájától, térbeli elrendezésétől, sorokra tagoltságától sem független, a sorok által meghatározott iránytól való eltérés pedig az én határainak felfüggesztődésével jár. A sorok követése, a szöveg térbeli struktúrájához való ragaszkodás tehát a térben maradás feltétele lesz.

A tér mint a topográfia produktuma

A Szép Ernő-versben tematizált, és a folyó-metáforán, illetve a „kék lénia” képén a fent leírt módon a sorra vonatkoztatott következtetés, miszerint nem csupán az Andrassy út járdája, de a szöveg sorai is vezetik a sétálót, tehát a szöveg térbelisége mintegy meghatározhatja, hogyan járható be egy terület, Benjamin Tiergarten-szövegének olvasásakor is szerepet kaphat. A *Berlini gyermekkor a századforduló táján* nyitószövegének elején szóba hozott városi „tévelygés” azonban itt az idézett Kafka-levélben említett elkalandozástól eltérően nem az írógép, hanem az itatóspapír technikájával kerül összefüggésbe. Az itatóspapír – amely magával a Tiergartennel együtt labirintusként, útvesztőként kerül elő – egy másik szöveg nyomaként, mintegy a *Tiergarten* szövegének előzetes, az írás folyamatát megelőző térbeli struktúrájaként van jelen. Az, hogy a parkkal együtt labirintusként nevezi meg, egyrészt azért kap ebben az összefüggésben különös jelentőséget, mert maga a szövegtér és a park bejárhatósága közé tesz egyenlőségjelet, másrészt mivel a labirintusban való tévelygés azért következik be, mert az egy a jelentésétől megfosztott tér, ahol a sétáló elveszti tájékozódási képességét és egyben – a fentiekhez hasonlóan – ágens szerepét is. Jobban mondva, ahogy azt Benjamin a *Párizsi passzázso*kban megállapítja, olyan térről van itt szó, ami csak később, a modern városnak köszönhetően lép be a nyelv terébe: „Amit az újkor nagyvárosa csinált a labirintus antik koncepciójából. Az utcanevek által a nyelv szférájába emelte, az utcák hálójából, amibe a nagyváros <x> megnevezte <x> a nyelven belül <x>”²³

Ebben a térben pedig akkor beszélhetünk jártasságról (ami itt nem a fenti Campe-idézetben használt „Vertrautheit,” hanem a „Schulung” kifejezéssel szerepel a német szövegben,²⁴ ezáltal is a gyerekkorban használt itatóspapírhoz kapcsolva magát a tévelygést), ha az „utcanevek úgy szólnak a bolyongóhoz, mint száraz ágak pattogása...”²⁵ tehát mindenféle szemantikum nélkül, a nyelv szféráján kívül. Ez az önmagát függetlenítő, palimpszeszt-szerű írás nem termel jelentést, csupán anyagisága által, egyértelmű irányultság nélkül létezik.²⁶ A jelentéstelen térben való mozgás pedig azért azonosítható az itatóspapír „olvasásával”, mert az csupán egy szöveg nyomait hordozza, amely mintegy önállósul olvashatatlan, jelentéstelen sorai, léniai révén. A Tiergarten tere és a szöveg tere – ezúttal kevéssé az utcák hálózatoságát követő, sokkal inkább lineáris – strukturális hasonlóságuk és jelentéstelenségük révén kerülnek egymás mellé, az itt olvasott szöveg pedig tulajdonképpen egy előírt elrendezést követ. A szövegteret az határozza meg, hogy egy pretextus térbeli struktúrá-

23 Walter BENJAMIN, *Passzázso*k = Uő., „A szirének hallgatása”. *Válogatott írások*, vál., ford. és szerk. SZABÓ Csaba, Osiris, Budapest, 2001, 202.

24 Walter BENJAMIN, *Tiergarten* = Uő., *Gesammelte Schriften IV.*, szerk., Tillman REXROTH, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1972, 235.

25 Walter BENJAMIN, *Tiergarten* = Uő., *Egyirányú utca; Berlini gyermekkor a századforduló táján*, ford., BERCZIK Árpád, Atlantisz, Budapest, 2005, 95.

26 Anja LEMKE, *Gedächtnisräume des Selbst. Walter Benjamins „Berliner Kindheit um neunzehnhundert”*, Königshausen & Neumann, Würzburg, 2005, 30. Lemke olvasata a labirintus az emlékezésben betöltött szerepének kérdése felé halad tovább.

27 Sigrid WEIGEL, *Body-and Image-Space. Re-reading Walter Benjamin*, ford. Georgina PAUL, Rachel McNICHOLL, Jeremy GAINES, Routledge, London, 1996, 126.

28 Uo., 100.

29 Más összefüggésben, a várost alkotó betűk és kövek viszonylatában jegyzi meg egy helyen Weigel, hogy egy város topográfiája előzetesen előállított szöveggént jelenhet meg. Ez a topográfia nála a modernsége jellemző emlékezet-szöveg működésének alapja: Sigrid WEIGEL, *Literatur als Voraussetzung der Kulturgeschichte. Schauplätze von Shakespeare bis Benjamin*, München, Fink, 2004, 274. Lemke pedig az emlékezés tereként beszél a Tiergartenről: LEMKE, I. m., 88.

30 BENJAMIN, *Tiergarten*, 2005, 96.

31 Uo., 97.

32 BENJAMIN, *Tiergarten*, 1972, 238.

33 BENJAMIN, *Tiergarten*, 2005, 96.

jára épül – innen ered linearitása is, ami pedig a Borbély-átíráttal való összehasonlításban kap majd kiemelt szerepet. A szöveg írása tehát az itatóspapír sorait követve történik.

A *Tiergarten*ben tematizált „írásban történő bolyongás”,²⁷ amit Sigrid Weigel emlékezet és pszichoanalízis kontextusában az emlékezés térbeli-topográfiai modelljét leváltó szkripto-topográfiaként,²⁸ a topográfiából az írásba történő átmenetként határozott meg, egy lépéssel tovább nem csupán az írás terében szituálja magát, de az itatóspapír, a szavak nélküli írás térbeliségének előzetességéhez képest is.²⁹ Benjamin szövege kiindulópontként mintegy azt állítja, hogy az írás tere az, ami a topográfia tárgyát meghatározza, tehát J. Hillis Millerrel szólva a tér megírásáról értesít. A szöveget továbbolvasva ez a megállapítás akkor nyerhet igazolást, ha valamiképpen utal arra, hogyan válik jelentéstelen, de a tévelygés irányát a fenti példákhoz hasonlóan meghatározó szövegtérből szavakkal telített szöveggé.

E kérdés körüljárásához érdemes megemlíteni a szöveg narratív technikáit és időszerkezetét meghatározó elemét, ahol szintén egyfajta előzetesség-struktúra működik. Az elbeszélő „harminc évvel később” a „táj alapos ismerőjével” visszatér a városba, aki nem mellesleg „Berlin építőinek egyike.”³⁰ Fontos itt megjegyezni, hogy ez a megjegyzés megismételni látszik szöveg és jelentéstelen pretextus viszonyát, a topográfia tárgya, illetve produktuma, a táj – noha labirintusát már korábban is bejárta az elbeszélő – most válhat számára megismerhetővé. Ezt az értelmezést erősíti a szöveg egy felsorolása is – a tér elemeinek egy olyan linearitásba rendezése, ami egyértelműen mutatja, hogyan határozza meg a pretextustól átörökölt struktúra magát a tájat, ami éppen ezáltal válhat a topográfia működésének produktumává: „A kis lépcsőket, az oszlopos előcsarnokokat, a tiergarteni villák frízeit, gerendaparkányait...” A mondat befejezése pedig éppen arra a folyamatra utal, ahogyan az itt olvasott szövegbe való megérkezés történik, ahogyan az itatóspapír jelentéstelen sorainak irányait követő írás a szöveg jelenidejében jelentéssé válik: „most tudtuk csak először szóra bírni”.³¹ A fentiekben említett előzetesség mindezen túl itt is megfigyelhető, hiszen két mondattal korábban azt olvashatjuk: „Ahogy végigment az aszfalton, visszhangot keltettek a lépései.” A sorok linearitása által meghatározott térbeli mozgás ezúttal nem a száraz gallyak pattogásával, hanem a lépések saját visszhangjával ruházódik fel, ami azonban hamarabb hangzik el, mint a topográfia eszközeiként működő szavak. A táj elemeinek „szóra bírása” („zum ersten Male wurden sie beim Wort genommen”³²) tehát egy megintcsak jelentéstelen hangot, ezúttal egy visszhangot követően történik; a jelentéstelen visszhang megelőzi a szöveg jelentéssel bíró szavait, amelyek csak ezt követően válhatnak szóvá, ezt követően történik meg „nyelvbe emelésük”. Ezt a szöveg egy korábbi pontja is megerősíteni látszik, amennyiben a „táj alapos ismerője” valamikor „a hallgatás magvait ültette el”³³ a kertben. A – Szép Ernő-vershez hasonlóan itt is az utak által vezetett – lépések visszhangjai a hallgatás magjaival kerülnek összefüggésbe, ezt a

nyelvhiányt visszhangozzák, a szavak – lépcső, előcsarnok – csak ezt követően hangzanak el. Az olvashatatlan itatóspapír – amely egy másik, gyerekkori szöveg nyomait hordozza – képezi tehát azt a teret, amelyet aztán a beszélő jelentéssel lát el; ez a nyomként és visszhangként elérhető, előzetes térbeliség határozza meg a topográfia működésének kereteit. Ahhoz igencsak hasonló módon, ahogyan a szöveg folytatásában a lépcsőházban meg-megálló gyerek szívdobogásának „apró szüneteit” verssorok töltik ki, amelyek „egy kerek ablak festett üvegéről ködlöttek”³⁴ a beszélő felé, a térbeli mozgás ugyanis itt is valamiféle külső, előzetes elrendezést követ, egy korábbi szöveg sorai válnak a haladás ritmusának részévé. De külső, a tér szerkezetétől láthatóan független rendezőelvet követ maga a lépcsősor is, hiszen „az esőcseppek kopogásának ütemére következtek a lépcsőfokok felfelé”.³⁵ A szöveg az itatóspapíron kívül is több alkalommal mutat rá olyan rendezőelvekre, amelyek külső, előzetes működései a térben való mozgásra, vagy akár a tér szerkezetére is hatással lesznek. Az az előzetes térbeliség pedig, amelyet a szöveg pretextusa hordoz, a topográfia eszköztárának kereteit biztosítja, ilyen módon tehát Benjamin *Tiergartene* arról értesít, hogy a topográfiát, és ennek produktumát, magát a teret az írás térbelisége, illetve technikai írájk elő. Ebben az értelemben lehet itt topográfiáról mint kultúrtechnikáról beszélni, amely fogalom azt teszi egyértelművé, hogy a tér önmagában nem hozzáférhető.

34 Uo., 97.

35 Uo., 97–98.

A téralkotás kultúrtechnikái

Borbély Szilárd [*Tiergarten I.*] című átirata azonban már egyrészt nem is említi az itatóspapírt, másrészt a szöveg tördelése sem hordozza itt magán Benjamin szövegének térbeli elrendezését. Adódik a kérdés, mi lehet az, ami a fent körülírt írástechnikai megoldásnak és annak a szövegen, az írás térbeliségét illetően tapasztalható hatásának helyébe léphet? Mennyiben történik itt pusztán formai átalakítás, illetve hogyan írható le az a műfajok, műnemek közötti váltás, amit a szöveg megvalósít? Feltételezhető-e, hogy a fentiekben körülírt írástechnikai háttér helyére itt más kerül, és ha igen, az mennyire lehet specifikusan a lírára vonatkoztatható? Illetve, amennyiben ezen összefüggések a topográfia működéseit is érintik, megfigyelhető-e a kultúrtechnikának olyan sajátosságai, amelyek a líra esetében nagyobb eséllyel érvényesülnek?

A két szöveg összehasonlításakor elsőként szembetűnő strófákra tagoltság jelen kontextusban éppen azért érdemel különös figyelmet, mert Benjamin a magyar fordításban egy idézettel megszakított, a német szövegben bekezdések nélküli, folyamatos prózája linearitása által képezte meg a teret meghatározó működéseket, a mellérendelést, a felsorolást és a folytonosságot, amit a park bejárásának – és egyben megírásának – narratívája fűzött össze. Innen nézve válhat láthatóvá igazán – és éppen ez lehet a hozadéka írás és topográfia összefüggései tekintetében annak, hogy egy próza- és egy versszö-

36 KULCSÁR-SZABÓ Zoltán,
Metapoétika. Önreprezentáció és nyelvszemlélet a modern költészetben, Budapest, Kalligram, 2007, 441.

37 BORBÉLY, I. m., 41.

38 BENJAMIN, *Tiergarten*, 2005, 95.

veg kerül itt egymás mellé –, milyen különbségek vannak a téralkotás módozatait tekintve két olyan szöveg esetében, amelyek az írás térbelisége szempontjából feltűnő és alapvető eltéréseket mutatnak.

A Benjamin *Tiergarten*-ével kapcsolatban emlegetett folytonosság Borbélynál egészen eltérő módon kerül elő, itt ugyanis egy a szöveg többféle szintjén megfigyelhető szaggatottság mellett – egyetlen mondatról lévén szó – a szintaxis szintjén képződik olyan egység, amely a mellékmondatok halmozása ellenére ígéri mégis a szöveg kontinuitását. Ez a szaggatottság részben abból az elliptikus mondat-szerkesztési elvből következik, amely Borbély költészetének hangsúlyos része,³⁶ és amely poétikai eljárást itt már csak a Benjamin-szöveghez való, jelen kontextusban szükségszerű viszonyítás miatt is nevezhetünk kihagyásosnak. A [*Tiergarten I.*] ugyanis mintegy kiemel bizonyos mellékmondatokat, majd kissé átalakítva őket, ezekből építkezik. Inkább a kiragadottság és a tördelés, mint a parafrázis-jelleg – illetve sokszor csupán grammatikai változtatások – hatásának tudható be azonban, hogy bizonyos helyeken a szöveg linearitása is sérülni látszik. Az első versszak még olvasható egyben, csupán a várt mondathatár elmaradása lehet meglepő, a második versszak első mondatának a kihagyásból származó logikai törése azonban, bár a vessző folytonosságot ígér, csak a versszakhatárhoz köthető:

Az utcanevek, mint a száraz ágak
 a parkban, amely ma a labirintus,
 utam a Bendler-hídon át vezet,

Frigyes Vilmos és Lujza királynő,
 ők voltak ott, túl korán érkeztem...³⁷

A versszakhatár itt akár hosszabb kihagyásként is felfogható, Benjamin szövegének folytonosságához képest kiragadott részeket kapunk, linearitás helyett pontszerűséget, ilyen módon mintha a kihagyott részeket jelölné a két strófa közötti „üres hely”. Éppen a topográfia azon működései hiányoznak itt, amelyek a séta narratívájának megképzésével, és a térviszonyokra való utalásokkal, térelemek közötti távolságok és kapcsolatok, illetve a haladás irányának megnevezésével teremtenek térfolytonosságot; a pontok egymás mellé helyezése történik mintegy a kötőanyag nélkül. A Bendler-híd és Frigyes Vilmos között például a következő mondat „marad ki”: „Nem messze a híd lábától ott volt már a cél is...”³⁸ Sokszor azonban a kihagyásokon túl éppen a versszakhatár szakít szét alapvető szövegegységeket, tehát a szöveg tördelése, térbeli elrendezése a szöveg linearitását akár a szavak szintjén szakítja meg, agrammatikus szövegelemekkel, ahogy például a következő szakaszban:

volnék csak Lajos Ferdinánd,
 sáfrányok és nárciszok hercege,
 Louise von Landauhoz teára meg

hívott, a Lützow-parton, majd
át a hídon, a kis ligettel szemben...

39 Uo., 95.

A leszakadó igekötő és az elválasztás jelöletlensége – egyetlen elválasztás sem található a szövegben – itt a vers mechanikus tagolásáról, tördeléséről értesít, a sorok vége tisztán mennyiségi alapon határozódik meg, ahogy a strófák és a sorok, úgy a szavak is alárendelődnek az írás térbeliségének, ami egyébként Borbély költészetében máshol is tapasztalható. Nem a szójelentés, a lexikális egységek, vagy a szöveg logikája, szemantikája diktálja tehát a sorok elhelyezkedését, a sorhatárok megképződését, hanem a szöveg térbeli elrendezése, pontszerű struktúrája, szaggatottsága. A töredezettséghez pedig emellett a jelentésegységek esetleges egymás mellé rendeldése is hozzájárul. A Lajos Ferdinándot megidéző szakasz itt mindenféle átvezetés nélkül folytatódik a hídon való áthaladással, ami azonban a Benjamin-szöveg logikája szerint már nem vonatkozhat a szöveg elején említett Bendler-hídon való átkelésre, de a zárlatban szereplő Héraklész-hídra sem – ezeket egyébként a vers is hasonló helyzetben említi; a linearitás tehát a szemantika szintjén sem működik, a tér elemei szimultán elérhetővé válnak. A linearitás megtörésének közvetlen oka itt a „majd” szó által ígért időstruktúra működésképtelensége, hiszen az ilyen módon a séta folytonosságának látszatát a mellérendelés kontinuitása által is megerősítő mondat közvetlenül a teára meghívott Ferdinánd feltételes módban szereplő, beékelte jelnetéhez kapcsolódik.

A tér folytonos bejárhatóságának megkérdőjelezhetőségére a szöveg – Borbély Szilárd költészetére megintcsak jellemző módon – önreflexív módon is utal, a fent idézett szakaszban a Bendler-hídon való átkelés után ugyanis a következő mondat hangzik el: „túl korán érkeztem”. Ez a beékelte, ezáltal megint a vers szaggatottságát erősítő mondat úgy is értelmezhető, hogy a folytonos haladás, azaz a két pont közötti térvizonyok megnevezése helyett ismét a tér pontszerűségére, egyes részeinek kiemelésére helyeződik a hangsúly. Túl korán érkezni itt egy lassabban történő előrehaladáshoz képest lehet, amit Borbély verse éppen a Benjamin szövegét felépítő részletesség és folytonosság illúziójának elhagyása révén ér el. Az „utam a Bendler-hídon át vezet” kijelentés pedig ilyen módon magára a szövegre, ennek anyagságára, tördelésére látszik utalni. Az utcanevek pedig, amelyek Benjaminnál „úgy szólnak a bolyongóhoz, mint száraz ágak pattogása”,³⁹ Borbély Szilárdnál egy az akusztikus érzékelést figyelmen kívül hagyó hasonlatba rendeződnek („Az utcanevek, mint a száraz ágak / a parkban...”). Benjaminnál a parkon való átkelés, a parkban való jelenlét, a lépések zaja akusztikus jelenlétté sűrűsödik, a *[Tiergarten I.]* esetében pedig egy pusztán vizuális, külső, tárgyilagossá nézőpont érvényesül, ami a már említett szimultán elérhetőségnek is előfeltétele lesz.

Az írás térbeliségének a fenti két példa alapján történő felértékelődése tehát egészen más következményekkel jár a Borbély-vers ese-

40 BORBÉLY, I. m.,
41.

41 Sybille KRÄMER,
*Térképek – térképol-
vasás – kartográfia.
Kultúrtechnikák által
ihletett gondolatok,*
ford. DÉVÉNYI
Erzsébet, Prae,
2016/1., 10–19. 12.

42 Ahogy Rácz
Péter fogalmaz kriti-
kájában: „A
[Tiergarten I.] szinte
nem egyéb mint fel-
sorolás, utcanevek,
történelmi és mito-
lógiai nevek sorjáza-
sa...” RÁCZ Péter,
*Egy otthon itt, egy
ittthon ott*, Jelenkor,
47 (3), 2004, 324–
327. 325.

43 Harley a szelek-
ciót, a kihagyást, az
egyszerűsítést, a
klasszifikációt és a
szimbolizációt neve-
zi a térképkészítés
nála alapvetően
retorikai természetű
lépéseinek: J. B.
HARLEY,
*Deconstructing the
Map*, Cartographica,
26/2, (Spring 1989),
1–20. 12.

44 KRÄMER, I. m.,
16.

45 BORBÉLY, I. m.,
75.

tében, ahol – csak hogy még egy példát említsek – a Benjamin-szöveg kapcsán már említett felsorolás térben ugyanúgy a házak homlokzataihoz köthető („frízek, // kariatidák, atlaszok...”⁴⁰) elemei külön versszakokba kerülnek. Míg Benjamin prózájában a park bejárása és egyben megírása a tér folytonosságának és linearitásának illúziójával társult, Borbély Szilárdnál az írás térbeliségének különbségeiből adódóan szaggatott, pontszerű tér képződik, amely csomópontok nem egymáshoz való térbeli viszonyulásuk, hanem szimultán elérhetőségük⁴¹ által lehetnek hozzáférhetők. Ezáltal pedig a Benjamin szövege kapcsán említettektől eltérően nem valamiféle előzetes linearitást követ, hanem olyan pontokat létesít, amelyek nem folytatálagosak, sokkal inkább felsorolás-, illetve listaszerűen rendeződnek el, sokszor pusztán a mellérendelés logikájának érvényesülésével. Ráadásul ez az egyszerűsítő felsorolás – a nem megszólaltatható, pusztán a száraz ágakhoz hasonlóan szétszóródott – utcaneveket, partok, csatornák és hidak neveit helyezi el az írás terében,⁴² ezzel e tér bizonyos pontjaihoz rendelve földrajzi megnevezéseket, egyfajta térképszerűséget eredményezve, a Gadamer kapcsán említett önprezencia tehát a jelenlét térbeliségével látszik kiegészülni. A fragmentált szintaxis, a befejezés nélküli mondatok, a mechanikusan tördelt, egyszerűsített szöveg olyan kihagyásokat⁴³ eszközöl, amelyek a pontszerűség és a szimultán elérhetőség mellett még inkább eltávolodnak a Benjamin esetében szóba hozott – írástechnikák által meghatározott – topográfától és a kartográfia kultúrtechnikájának működéseit teszik a vers kapcsán relevánssá; a [Tiergarten I.] a szöveg térbelisége által olyan térstruktúrát létesít, amely leginkább a térképre lehet vonatkoztatható.

Líra és kartográfia

A tér, a város szimultán elérhetőségét a [Flughafen Schönefeld] madártávlati képe is biztosítja, mégha a madártávlat cím által is előre jelzett perspektíváját tekintve jelentősen el is tér a térképétől.⁴⁴ A szöveg azonban metaforikusan, és megintcsak erősen önreflexív módon mégis szóba hozza térkép és madártávlat összefüggéseit, az ez utóbbit biztosítani hivatott repülőgép leírása azonban a magasság tapasztalatának hiányáról, és e helyett a felület síkjának felértékelődéséről értesít:

...a repülők, melyek számára nincs mélység,

csak a felszín, ahová lassan fel-
libegnek, az éjszaka egére. Kis lámpáikkal
villognak a kásás koromban...⁴⁵

E tapasztalathoz itt az írás térbelisége is hozzájárul, hiszen a jelölt sorvégi elválasztás, amely a „fel” igekötőt a „libegnek” igeről leválasztja, az írás terében egy lefelé történő elmozdulással szembesít, szóje-
lentés és anyagiség tehát erős feszültségben vannak. Ez a szemantika

szintjén felfelé, az írás terében lefelé történő elmozdulás – amely bizonytalanságot maga a libegés szó is tovább erősíti – tehát a lap síkjára irányítja a figyelmet, ezt jelöli ki az elmozdulás egyetlen lehetséges céljaként, a szöveg írottságát pedig megint csak a topográfia működésének megalapozójaként tünteti fel. Felszín és felület látszik meghatározni a város topográfiáját, amelynek írottága, írásos jellege a korábban említett szövegekhez hasonlóan itt is alapvető tapasztalati tényező, és amelynek térképszerűségére, egy lépéssel tovább, a szöveg eleje tesz utalást. A vers az egész kötetre vonatkoztatható önreflexív felütése térképként határozza meg a várost, nem csak azáltal, hogy a papír felületére helyezi, de azért is, mert a tértapasztalat fent kifejtett pontszerűségére is utal, amennyiben a város széléről más városok látszanak hiányozni, tehát egyfajta hiányként, kihagyásként neveződnek meg. Berlin városa pedig ilyen módon, a térkép fent jelzett, Harley által fókuszba helyezett működéséhez hasonlóan mintegy kiemelt pontként szerepelhet: „A város széle, ahol a valamikori / idegen városok, mint töredezett / régi kartonpapír pereme, felszakad, / belelapoz a szél, és forgatja.”⁴⁶ Erre a kiemeltségre, pontszerűségre látszik utalni maga a megint csak töredékesen beékkelt, egykori városokra utaló mellékmondat, éppen saját pozíciója által. A kartográfia kultúrtechnikáját pedig az egész kötetre nézve relevánssá teszi a versszak folytatása, amennyiben e kartonpapír által meghatározott térben előforduló ólombetűk lenyomataiként érti az – Oravecz korai, a topográfiát középpontba helyező költészetét is megidéző – magasvasút vasszerkezetén és a kandeláberekben olvasható táblákat, hiszen éppen ezek a feliratok szerepelnek a kötet számos szövegének címeiként pl. *[Heidelberger Platz]*, *[Alexanderplatz]*, *[Magdeburger Platz]*, stb. Ezzel a város terét és a kötet terét is a betűk térbeli elhelyezkedése révén teszi meghatározhatóvá, hiszen a vers által felajánlott nézőpontból ezek a feliratok magára a kartonpapírra, a térkép adott, kiemelt pontjaira kerülnek. Az írottak épp annyira számítanak itt tehát, mint a betűk elhelyezkedése, az írás térbelisége, és éppen ez teszi a térképet a kötet szempontjából releváns modellé. Ilyen módon keveredik itt a kartográfia alaptermészetét követően a diszkurzív és az ikonikus⁴⁷ e hasonlat szerint és a térképszerűség fent taglalt jellemzőit figyelembe véve az egész kötetben; maga az írás és annak térbeli elhelyezkedése – ahogy a *[Tiergarten I.]* esetében is láthatóvá vált – a kartográfiát teszi a kötet poétikáját is körülíró működéssé. A kartográfia kultúrtechnikája látszik tehát előírni a térhez való hozzáférés módját a *Berlin – Hamlet*-ben.

A vers folytatásában a kartográfia kihagyásokkal és kiemelésekkel élő működésére egy újabb technikai megoldáson, ezúttal a korai fotótechnikán keresztül történik utalás. A Steglitz nevű fényképész – akinek a feltételezhetően szintén feliratként szereplő nevét kedveli meg a beszélő – „fényérzékeny emulziót vitt fel / egy üveglapra”, majd „újra előhívta a város utcáit, tereit, / sétálva olvasgató járőkelőt”. A térkép felületéhez az teszi hasonlóvá ezt az eljárást, hogy az emulzió csak ott színesedik el, ahol a holdfény éri, tehát az üveglap

46 Uo., 73

47 KRÄMER, I. m., 13.

48 Ehhez lásd: Peter STALLYBRASS – Roger CHARTIER – John Franklin MOWERY – Heather WOLFE, *Hamlet's Tables and the Technologies of Writing in Renaissance England*, Shakespeare Quarterly 2004/tél, 379–419.

49 Sigmund FREUD, *Feljegyzés a „varázsnóteszről”*, ford. V. HORVÁTH Károly = *Pszichoanalízis és irodalomtudomány. Szöveggyűjtemény*, szerk. BÓKAY Antal – ERŐS Ferenc, Filum, Budapest, 1998, 286.

bizonyos részei kiemelődnek, mások érintetlenül maradnak. Maga a készülő Berlin-fénykép tehát szintén a térkép pontszerűségére hívja fel a figyelmet, a kiindulópont pedig – Benjamin szövegével ellentétben, ahol az itatóspapír sorai biztosítják az alapszerkezetet – az üveg-lap, illetve a kartonpapír felülete, hiszen a *[Tiergarten I.]*-hez hasonlóan a hordozó felület térbeliségének kihasználása történik ezekben az esetekben. A címben szereplő Hamlet neve kapcsán pedig egy írástechnikai megoldást is érdemes itt megemlíteni, hiszen az éppen jelen kontextusban is releváns szövege miatt a fentiekben szóba hozott Freud varázsnótesze Hamlet törölhető íróasztaljának⁴⁸ modern változata. A varázsnótesz alapvető írástechnikai megoldása is arra épül, hogy „a viasztáblát fedő lap celluloidlemezére” írt betűk az „érintett helyeken” rányomódnak a táblára,⁴⁹ és ezeken a helyeken válik láthatóvá maga a – később törölhető – írás. Csak a felület bizonyos pontjai, illetve a két felület érintkezése adják tehát itt is a kiemelt pontokat, a pontok közötti terület viszont nem válik fontossá.

A *[Flughafen Schönefeld]* idézett példái mintegy összegyűjtik a kartográfia kultúrtechnikájának jelen kontextusban releváns működéseit, a szöveg pedig értelmezhető egy a kötetet illető utalásként is, amely szerint e kultúrtechnika jelenléte a könyv egészét tekintve is érvényes lehet. A pontszerűség, a kihagyások és kiemelések által meghatározott struktúra, illetve a szimultán elérhetőség is szerepet kapnak a *Berlin – Hamlet*-ben, az írás térbelisége pedig, ahogy a *[Tiergarten I.]* is megmutatta, előírni látszik a téralkotás lehetséges módozatait. Az írás ezen kartografikus működései, amelyek produktumaként a tér itt megmutatkozhat, és amelyeken keresztül egyáltalán hozzáférhető lehet, az írás térbeliségének a lírára jellemző nagyfokú igénybe vételéből adódnak. A költészet esetében, ahol a szöveg tördelése, a sorok hossza, a strófákra tagolás, illetve a papíron való elhelyezkedés kiemelten fontos szerepet tölt be, e kartografikus működések is nagyobb eséllyel válnak elérhetővé. A térbeliség potenciáljának ebben az értelemben történő kihasználása – amint az a fentiek alapján a líra számára egyáltalán lehetségesnek mutatkozott – a költészetet a kartográfia kultúrtechnikájának lehetséges helyévé teszi. Írás és topográfia viszonyai (Benjamin) tehát a költészet esetében líra és kartográfia viszonyrendszerévé alakulhatnak (Borbély); éppen a fentiekben szóba hozott, a megismerést megelőző és meghatározó írás- és kultúrtechnikák különbségeiből következhetnek ugyanis az itt olvasott szövegek esetében az e technikák által előállított terek különbségei.

VOIGT VILMOS

Kompasz Liszka József legújabb könyve irányába¹

A mikor felkértek e feladatra, csak félig tréfásan kérdeztem vissza: „melyik könyvére”?

Remélem, még ma is privilegizált helyzetben vagyok a jelenlevők közt: ami a most megjelent könyv megközelítését illetheti. Ugyanis három ízben is megismertem e könyvet. Ugyanis még fájl-formájában láthattam, és lektori jelentést írhattam a nyomdai kéziratról. Amelyet is azzal kezdtem, hogy minő meglepetést is okozott számomra a tanulmánykötet sok száz oldalas kézírata – hiszen egykori egyetemi hallgatóm, majd kollégám több jeles tanulmányát már korábbról is ismerhettem; sokszor azon a konferencián frissiben is meghallgathattam, amelyre készült. Azt ugyan sosem gondolhattam, hogy memóriából ismerem a szerző összes műveit (ezt talán még a szerző sem állíthatja egész biztosan) – azért őszinte örömmel töltött el, hogy e kötet bizonyosságként még annál is gazdagabb e tanulmánysorozat, mint ahogy én emlékeztem. És az a tudósi ökonómia is csak most válik e kötet olvasói számára egyértelművé, ahogy Liszka József megkomponálta (és most – e percben is – komponálja) életművét. Meg aztán a mi szakmá(i)nkban azt, hogy egy könyv jó, adatfeltáró és értelmező, nem szoktuk külön észrevenni. Mint az egészség – akkor jut eszünkbe, ha betegek leszünk. Liszka könyve háromszorosan is sikerült.

A hatvan tanulmány négy tematikus csoportba lett rendezve: néphit, népszokás, népi vallásosság – szöveges folklór – elődök és intézmények – kapcsolatok és identitásaink. Ezek amúgy is Liszka legfőbb kutatási irányai, egymással elválaszthatatlanul összefüggve, mint a kompaszon az égtájak.

Adva van tehát (mondjuk: Szlovákiában) egy négyszegletes és soktornyos kastély, amelyet a várúrnak be kell laknia. Liszka előbb a nagyon is regionális bibliográfiát, a kutatástörténetet rendezte be, gondolom az alagsorba, akárha a pincébe. Majd a leíró, deskriptív, etnogeográfiai szintézist készítette el: nyilván a földszintre, a fogadásokra szánt hallban. Ide rendezte a nemzetközi konferenciákat. Ezek aktáit nemcsak magyarul szervezte és adta ki, hanem több nyelven (főként németül és szlovákul), hogy közép-európai kollégái is okuljanak és adják hozzá a maguk építményeit. (Tudtommal azonban semmi sem történt, a burkuslak-szintű vakkantásokat leszámítva.) Miközben Liszka több fiók-toronyban a vallási néprajzi oltárokat és kápolnákat, általában a szakrális kisemlékeket bútorozta be. Mostanában pedig a várkastély bejáratát és lépcsőházát rendezte be:

1 Könyvbemutató, elhangzott a Fórum Kisebbségkutató Intézet 20. születésnapján tartott konferencián, Somorján 2016. december 2-án.

bemutatva, honnan kezdte és miről írta önálló, tematikus tanulmányait. Még ez a hatvan-szobás építmény sem teljes: gondolom, erkélyek és díszkertek meg labirintusok jelzik majd a további építkezést.

A mi szakmánkban egy nagyformátumú kutató fontos dolgozatainak kötetbe gyűjtése olyan, mint egy érettségi bizonyítvány, vagy államvizsgai eredmény: összefüggéseiben mutatja be a jelölt „érettségét”. Ez a könyv is minden eddigénél jobban tükrözi: milyen sokat is ér a szerző. És imponáló mérete (hatszáz oldal) ellenére is szigorú válogatás, nem a „mindent bele!” nálunk egyre inkább elharapódzó kötet-elefantiázis divatját követi.

Most mintegy kalauzt kapunk mindehhez. Az egyes tanulmányok tematikusan követik egymást, eredeti formájukban, megadva a korábbi megjelenés évét. Ily módon a figyelmes olvasó követni tudja az építőmester „fejlődését”. A szerző kívánságára nem készültek új kiegészítések a tanulmányokhoz, noha magam is ezt javasoltam, pontosabban szólva azt, hogy a szerző említse meg, az egyes témáknak van-e számottevően új tárgyalása. Itt-ott azonban utal erre.

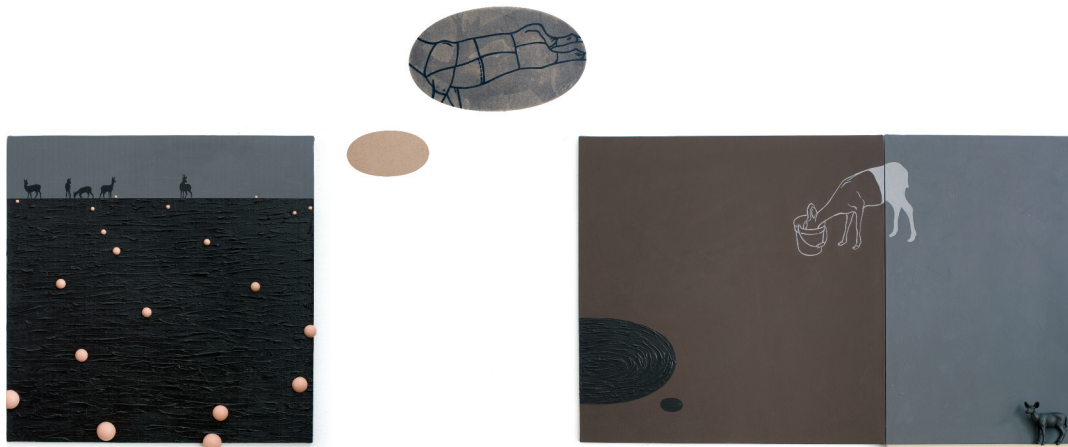
A könyv címeként a „határvidékek” megjelölés (így, többes számban!) kétféleképpen is érthető. Liszka a Duna két partját veti folyton össze egymással. Másrészt (főként újabban) egy-egy tudományközi kuriózumnak látszó adathoz, szöveghez társít meglepő párhuzamokat: ilyen komparatív folklórfilológiát gyakorol. Igazán örülök is ennek, hiszen így módon a mindvégig nélkülözhetetlennek maradt összevető folklórkutatás ébredt fel tetszhalálából.

A könyvcím fogalmának rokona, a „határérték” szó pedig azt jelenti, hogy a legkisebb és legnagyobb, a leggyakoribb és a legritkább tények kutatása együtt kell, hogy érdekelje a kutatót, meg a szélesebb közösséget.

Sokoldalú, élvezetes olvasmány. Két könyvjelző szalagra is futotta: azaz az adatok visszakeresése egyszerűen végbevihető. Gyönyörűen állították ki. Ünnepi kiadvány. És még önismeretnek sem rossz – mind az etnológia, mind a folklorisztika mezején.

LISZKA József, *Határvidékek. Határok és határtalanságok az összehasonlító folklorisztika és etnológia szempontjából*, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Komárom – Somorja, 2016. 654 oldal, magyar, szlovák és német tartalomjegyzékkel, Liszka József műveinek bibliográfiájával, a tanulmányokban említett szakirodalom össze-sített irodalomjegyzékével, név- és tárgymutatóval, a kötet végén életrajzi interjú a 60 éves szerzővel.

Öztörténet, vegyes technika, 2013

PALIMPSZESZT

CSIBRÁNYI ZOLTÁN

Mágia vagy tudomány?

Sheila Paine: *Amulettek – A mágikus, bajúzó és szerencsét hozó erők világa*

Karácsony közeledtével mindig rááldozok pár délutánt, hogy szerettem volna ajándékkul adandó könyveket keressek. Nem fájó áldozat ez a részemről, amúgy is imádom könyvszagú könyvek rengetegében keresgélni. Legutóbb eközben került szemeim vonzáskörébe egy egyébként már évtizednél régebben megjelent ismeretterjesztő kiadvány.

Ismeretes, a mindenkori emberiség egy része évezredek óta a hit, másik része az alapjaiban szintúgy a belső meggyőződésen alapuló babonák mentén él. Azért lehet így, mert a léleknek, vagy más szavakkal írva, az ember belső gondolatvilága irányadójának minden körülmények között szüksége van a remény érzésére. Egyfajta belső, genetikailag túlélésre programozott készletünkönél fogva mindig szükséges hinni valamiben. Az első földművelők, akik még nem tudták másként magyarázni az időjárási „tüneteket”, istenségeket párosítottak a szélhez, esőhöz és így tovább, amelyek ártó szándékkal lesújthatnak, de segítségére is lehetnek az embernek, ha valamilyen „megszólítják őket”: nekik szánt áldozatok bemutatásával vagy fohászokkal. S talán ugyanezen gondolatmenet közben ötlhették ki az első amuletteket, mert hinni akartak abban is, mivel szükségük volt rá, hogy kell lennie valamiféle segítő támasznak. Az már más lapra tartozik, hogy az ilyesmit valóban segíthetnek-e.

A vázoltak ellenére korábban sosem foglalkoztatott mélyrehatóan, vajon a megfoghatatlan, láthatatlan, ésszel értelmezhetetlen természetfeletti közé sorolt erők, akár mint próbál az ember kapcsolatot teremteni velük, valóban segíthetnek-e, akik hisznek bennük. De az eredetileg angol nyelven (*Amulets, A World of Secret Powers, Charms and Magic* címmel), 2004-ben a londoni Thames & Hudson Ltd. által kiadott, Sheila Paine jegyezte írásmű hátsó borítóján olvasható szöveg ösztönzőleg hatott. Már mint abban az értelemben, hogy győzött örökös kíváncsiságom, ezt magamnak vásároltam meg. Kíváncsi lettem mások érzékfölköttiekre vonatkozó gondolkodásmódjaira, amelyek persze közös világunkra vonatkoznak. Igazán különös ez az egész. Gondolkodó fajunk sokakat érdeklő kérdésköre: az érzékszerveinkkel nem észlelhető metafizikai világ miként és mennyiben hat ránk, ha létezik egyáltalán? Sokan rávágják kérdő hangon: a misztikus, ezoterikus, természetfeletti, szakrális ugyan miként segíthetne? Ám miközben alaposabb belegondolás nélkül könnyen lehet azt mondani, hiszen a szavak elbírják, hogy amit nem érzékelünk, az nem is hat, mégsem biztos, hogy ez teljesen igaz. Elég a valóság szemszögéből vizsgálni, hogy lássuk és belássuk, hallani

példákat, miszerint a hit képes lehet segíteni. Tudományos értelemben még vannak ezzel kapcsolatos kérdések, de a mély hit sokak szerint támaszt nyújt.

Engem e könyv egyfelől megismertetett az amulettek, talizmánok, kabalák, fétisek világával. Teljesíti a témájánál fogva alapvető elvárást. Ismerteti, értelmezi a fenti kategóriákat, és példák sokaságát vonultatja fel. Mindezekhez a kemény borítón belül 404 színes és 27 fekete-fehér fotóval illusztrálja az anyag változatosságát, a Föld egymástól távoli szegleteiben használt állati csontokat, növényeket, gombokat, rongyokat, foghagymát, kavicsokat és sok egyebet. A bevezetéssel és az utószóval együtt 32 fejezetből álló írás rengeteg ismerethez juttatja az olvasót. Például, hogy modern amuletté válhat az autó visszapillantó tükrére felőlgatott CD-lemez. Kiderül, a szemmel veréstől a Kr. e. 4–3. évezredben is félték. Csodálkozva olvastam a *Kígyók és más félelmetes teremtmények* c. fejezetben, hogy valamikor Magyarországon amulettnek tartották a kiszárítva két Szent György-medál közé illesztett és így pappal megáldatott kígyófejet. A *Tűk, vasdarabok és csengettyűk* c. fejezetben van egy olyan szlovákiai vonatkozás, ami arról szól, az újszülöttet és vele az anyát milyen megoldással védték a gyermek első negyven napja során. A szerző arról is ír, a színeknek, a Holdnak, a számoknak, a víznek miféle hatásában hisznek egyesek. Arra szintén szolgál adatokkal, hogy a babonások vagy bármiben hívők támaszai milyen régről származnak, például a görög főváros utcáin ma kapható baglyos amulettek régi kiadásait már a Kr. e. 2. században is használták. A kötetben látható fényképek pedig mintha a hithez kapcsolódó és egyben a néprajz különös, esetenként bámulatosan szép, néha viszont bizzar tárgyainak múzeumi tárlatán vezetnék végig az embert.

Amivel ezeknél még többet adott számomra a kötet: elgondolkodtatott világunk működése kapcsán. A hit legszerteágazóbb formáival átítatott létünk a bizonyosság, soha nem szabad semmit egyoldalúan vizsgálni, nézni és megítélni. Napjaink modern életterében, amikor a nyugatinak mondott társadalmakban élők környezetében mindenütt, a nap minden percében a legkülönbélebb tudományágak eredményeibe botlunk, sokan könnyen hihetik, amit nem az ember talált ki, az nincs, nem létezhet. Eközben a 21. században továbbra is vannak bolygónknak olyan szegletei és népcsoportjai (és meglepő ez vagy sem, a mai modern gondolkodásmód szerint élők körében is élnek szép számmal), akik a sámánokat, varázslókat, mágiát gyakorlókat természetfeletti képességekkel megáldottnak hiszik. Miért? Az ok, a háttér – a nélkülözésben élők köreiben legalábbis – kézenfekvőnek tűnik (hogy a nyugatiasan élők soraiban miért van így, annak ugyancsak sokféle oka lehet, de erre kitérni jelen keretek között nincs lehetőség). Erre világít rá a szerző az utószó utolsó mondatával, hogy tudniillik vannak, akiknek „nincs más ellenszere, mint hogy hisznek a gyógyító varázslókban és az amulettekben”. Számomra ez azt a tényt erősíti meg, szegénység és gazdagság, vagyonosodás és elmaradottság mindenkor csupán egymással párhuzamosan halad a történelemben, sosincs valódi közeledés. Vagyis – legyen bármi mögötte – sosem lesz mindenki azonos szinten. Emiatt mindig lesznek, akiknek nem jut osztályrészül a választás lehetősége. Gondolok e témakörnyezetben a tudományos újításokra, műszaki és orvostudományi fejlesztésekre. Ha egy szegény ember nem tud, mert nem áll módjában elutazni egy modern módszerekkel gyógyító orvoshoz, mást nem tehet, elmegy olyasvalakihez, aki varázsigék kíséretében és valamiféle természetfeletti erőt rejtő (vagy legalábbis így árusított – erről a következő bekezdésben lesz szó) tárgyacská átadása mellett megígéri neki, hogy meggyógyul és/vagy megvédi a további bajoktól.

Az alapos munkát végző szerző azt is taglalja a *Kereskedők és haszon* c. fejezetben, hogy a hiszékenyek tömegeinek igényét felismervén az amulettek készítése régtől iparszerűen működik. Bármilyen meglepő, a 19. században Ausztria volt az amulettek gyártásának fő térsége, azon belül is egy bécsi cég (nevét lásd a könyvben) kifejezetten

a távol-keleti és az afrikai igények kielégítéséül gyártott amuletteket. A nagyhírű cseh üveggyártás szakemberei sem csak a nemesek asztalára gyártottak. Cseh üveggyöngyök kerültek ugyanis kereskedelmi forgalomba Nyugat- és Közép-Afrikában. Helyenként és időnként az egyházak is belefogtak az amulettek kereskedelmébe. Ez felveti a kérdést: utóbbi esetben hatékonyabbak lennének az amulettek? Ennek megválaszolásához azonban, egyszerű halandóként, kevés vagyok.

Összegzésül több tény jelenthető ki. Hogy az amulettek, és minden olyan tárgy, amelynek védelmező erőt tulajdonítanak, hatásosak-e vagy hatástalanok, biztosan nem ismerhetjük meg pusztán egy-egy kötet lapjairól. Ahhoz próbálkozni kellene velük, és hinni bennük. De ettől függetlenül, ez az információkban bővelkedő könyv – megannyi országot és népcsoportot szemlélve – átfogó képet nyújt az amulettek és társai világáról és használatáról, a múltban és a jelenben. És a legfontosabb: alaposabb háttérismeretek híján nem illik kinevetni és gúnyolni azokat, akik – az egyébként mindenkor aktuálisan értendően már létező modern megoldások ismerete híján, vagy elérhetetlenségük miatt, tehát miután más lehetőségük nem lévén – használnak ilyesmiket és hisznek az erejükben.

Recycled memories, installáció, 2015–2016

UNGVÁRI-ZRÍNYI KATA

Pragmatikus líra és abszurd otthonosság

Ferencz S. Apor művészetéről

Ferencz S. Apor alkotási módszerét kollázs/assemblage általi világteremtésként lehet leginkább szintetizálni. Régi (személyes) fotókat, vagy talált (ill. precízen kiválasztott) tárgyakat használ; ezeket újrainterpretálja, és sajátos módokon teremt dialógust tárgy és kép, meglévő és alkotott dolgok között, sokszoros szemantikai csavarokkal. Munkáiban keveredik a két- vagy háromdimenziós iparművészeti látásmód (az alkotó keramikusi hátterének megfelelően) a költői és elvont játékossággal, valamint a személyes vonatkozású mitológiákkal. Csatlakozhat ezekhez társadalmi vagy környezetvédelmi tematika is, amely egy-egy sorozaton vagy cikluson vonul végig (*Őztörténet*, *Recycled memories*, hegesztő maszk ciklus), vagy tartalmi motívumként bukkán elő egy-egy különálló alkotásában.

A kollázs-forma leképeződése lehet diffúzabb, szétterjedő látkép, amely külső, a befogadó számára interaktívabb asszociációs tér, vagy lehet konkrét, fókuszált látvány, amely önmagában is rejtvényt rejt, de poétikus belső viszonyokat rejt. Ezek változó arányokban jelentkeznek a művekben.

A hegesztő maszk motívuma köré szerveződő ciklus némiképp elkülönül az alkotó jellegzetesebb, nyitott, fragmentált szerkezetű többszereplős összeállításaitól. Interpretációs rendszere egyértelműbb, a központi motívum miatt tartalmi képlete is következetesebb, viszont a sokszoros variáció következtében ugyancsak tágul és kollázssá nyílik a téma. A sorozat összefüggőbb magját az egyénített maszkok képezik, amelyek megjelennek különböző karakterfotókon (*Petra*, *Barátnők a műhelyben* stb.), valamint objektként kiállítva is, interakcióra hívva a nézőt (*Maszkmodell mindenkinek!*). Maga a jelenléte abszurd hatású, egyszerre játszik el a maszk elrejtő és reprezentatív jellegével, miközben az az érzésünk, hogy az a különös, ismerős pillanat, amikor az út mentén, udvarokon vagy bármilyen műhelyben hegesztést látunk, most felnagyítva tárul elénk... Eredeti káprázata azonban a funkció átfordulásával (itt maga a maszk reprezentál) elvész; lehet ez párhuzam Debord-dal, lokális, kelet-európai szűrőn át láttatva a Spektákulum fétiseinek torzképeit. Mindezek elkerülhetetlen velejárója az elidegenedés, amelyben még a csillogászó momentum sem jut el az emberhez, a látvány-látzat veszi át és fellassztja önmagába az Ünnepe minden funkcióját (*Holiday Forever*), s nyomja rá bélyegét ugyanígy a személyes szférára is (*Reggel*). Másrészt viszont a hegesztő maszk alapvető társadalmi konnotációja a munkával való kapcsolat. A *Munkás művészek – Művész munkások* csoport-fotója a látvány-maszkokhoz képest teljesen más reprezentációt ígér...

Ferencz S. Apor

Ferencz S. ártértelemezésében legtöbbször jelen van az ironia, de ez nem negatív töltetet, egészében elutasító kritikus viszonyulást jelent, hanem inkább csak stabil ellenállást bármilyen fokú hatásvadászattal, nagyozolással vagy egysíkúsággal szemben. A nosztalgia utópikus, torz formája ki van zárva. Ami helyette fellép, az valami sokoldalúan emberi nézőpont, amely-

ben a régi elem hangulata tovább él, de az általa kiváltott szabad asszociációkkal is találkozunk, valamint gazdagodik új emlék-/élmény-, és gondolati rétegekkel. Ezek kötődhetnek konkrétan a kép valamelyik interpretációjához, de lehetnek csupán érintőleges vagy szimultán mentális jelenségek is. A végeredmény egy szürreális (mentális) tér, amelyben a lineáris vagy összefüggő narratíva helyett töredékes, asszociatív fogalmi környezet jön létre. A gondolatok kollázsa mint szimultán tapasztalat formál tartalmat, amely nem logikus és ok-okozati struktúrára, hanem sokkal implicittebb, intuitívabb és finomabb viszonyokra épít, és ezzel egyfajta különös relacionalitás érvényesül.

A *Gyűjtemény speciális albínóval* című assemblage, illetve az *Őztörténet* témához kötődő többi installáció és objekt is kitűnő példája ennek: a művek az őz jelentéseit járják körül, a társadalom általános, beidegződött attitűdjeiből kiindulva. Megjelennek tehát kimondottan helyi elemek, elterjedt szokásformák, szintetizált és elvonatkoztató megközelítések is; a végső kollázsból pedig ugyanúgy kiviláglik a szarvas mint a szépelgő fennköltesség populáris szimbóluma (amelyen az alkotó gesztusai kritikát hajtanak végre), akárcsak az állati testhez fizikailag kapcsolódó maradványok, a fogyasztói társadalomban (motívumként vagy játékként) jelentését veszített vagy átértelmeződő állatmotívum, és végül a kultúra szintjei, szerepének vitatása is. A műben megjelenő játékos-ság/súly/ humor/kontemplativitás irányvonalain pedig az ember kedve szerint alkothat új asszociációkat mindezekből.

Az alkotó formai megoldásaiban megidéz: modernizmust (ez részben a felhasznált fotók korának köszönhető) és kortárs design trendeket (vintage és retro tárgyak), azonban ezeknek a stílusoknak nem a nagyipari változata van jelen: egyfajta személyes dizájnosság érvényesül; ebben a sajátos formai valóságban a manuális kivitelezés miatt erőteljes materialitásúak a munkák, a bennük feltűnő talált tárgyak pedig – még ha tömeggyártottak is – a szuggesztív társításokban egyedi és pregnáns szerepet kapnak. Kétdimenziós alkotásai is mindig erős anyagszerűséggel bírnak: a felület nyers fája (*Konstelláció*), préselt rostja (*Kapcsolat ciklus - írek*) része a kompozíciónak, a nyomtatott kép felszíne üvegtáblával találkozunk, stb.

Mindezek ellenére azonban az anyagok hangsúlyos jelenléte nem köti meg a realitás szintjén a munkát: az installációk nem fiktív, de illuzionisztikusan megteremtett, érzékeltes valóságok részei, hanem minden szinten valószerűtlen, abszurd tartományokban úsznak. A kontrasztos anyaghasználat hol kiemeli, hol pedig képpé, jellé simítja a tárgyakat, ezért olyan, mintha Ferencz S. magát az anyagot nem arra használná, hogy a valósághoz közel kerüljön, hanem segítségével sokkal inkább eltávolítja a látványt minden jelenségtől, ami ismert, kézenfekvő, és könnyen kategorizálható. A gondolatok lét-büfenceket hánynak.

Az absztraktabb elemek, formák, felületek felerősítik a kompozíciók dizájnosságát, és – még ha nem is kimondottan hangsúlyos szereplői, vagy fókuszpontjai a munkáknak – kiemelt szerepet kapnak a befogadói élményben. A geometrikus konstrukciók, valamint a technikai illusztrációkat, mérnöki rajzokat, mérőeszközöket idéző részletek váratlan megjelenésükkel kibillentik a nézőt komfortzónájából, és elvontabb értelmezések felé tolják a látványt, továbbvívve a művet olyan szférák felé, ahol a gondolkodás végképp elrugaszkodik a látványtól. (*Recycled memories* sorozat elemei, *Bonyolult kapcsolat*, *Őztörténet* geometriái).

Az abszurditás ezalatt állandó része marad a munkák közegének. Egyetlen konklúzió sem megkérdőjelezhetetlen, minden mélyebb tapasztalat megérint ugyan, de kicsit értelmetlen is egyszerre, az élmények pedig távoli motívumok, amelyek megindítanak esztétikumukkal, ugyanakkor sokszor nem tudunk mit kezdeni velük. Az emberi létnek bizonyos szempontból meghatározó momentumai ezek a jelenségek, amelyek – valóban – leginkább abszurdban mérhetők. (*Konstelláció*, *Kedves szentjeim*, *A bajnok mindig talpra áll*, *Őztörténet*) A humor azonban feloldja ezek drámaiságát, és gyakran kohéziós erőnek is bizonyul: a fantasztikusat együtt élhetjük meg az értelmezhetlennel, a költőivel, a megindítóval, irányt véve az állásfoglalás fele is.

Az ennyire sokoldalúan épülő struktúra szokatlanul valósághű helyzeteket hoz a kiállítóterbe: a befogadó nem előre megemésztett tartalmakat kap, de mégcsak nem is munkafüzetet, amivel dolgozhat, hanem kisebb, válogatott (de karakterükben talán kissé borgeszi) könyvtárakat, valamint saját könyvkötőműhelyt, amelyben ő maga állíthatja össze az anyagot.

MUNKATÁRSAINK

Baka L. Patrik (1991, Brünn) prózaíró, irodalomkritikus, a Selye János Egyetem doktorandusza. Legutóbbi könyve *Függőhidak* címmel 2016-ban jelent meg. Százdón és Komáromban él.

Balogh Alexandra (1993, Dunaszerdahely) a Selye János Egyetem magiszteri hallgatója. Ekecsen él.

Bari Fatima (1999, Királyhalmec) verset és prózát ír. A királyhalmeci gimnázium diákja, Nagykövesden él. A 2016-os Pegazus Alkotópályázaton vers kategóriában első helyezett lett.

Bódis Attila (1988, Pozsony) költő, az Atempo zenei hírportál újságírója. Dunaszerdahelyen él. A 2016-os Pegazus Alkotópályázaton vers kategóriában második helyen végzett.

Csibrányi Zoltán (1978, Dunaszerdahely) esszéíró, publicista. Dunaszerdahelyen él.

Csillag Lajos (1990, Vágsellye) prózaíró. Jelenleg számítógépes grafikával foglalkozik. Nádszegen él. 2016-ban elnyerte az Arany Opus Díjat.

Forgács Péter (1963, Párkány) novellista, matematika–fizika szakos tanár. Párkányban él. A 2016-os Pegazus Alkotópályázat próza kategóriájában védnöki különdíjban részesült.

Gyurász Marianna (1991, Komárom) verset és prózát ír. Molekuláris biológia szakon végzett a pozsonyi Comenius Egyetemen, most ugyanott doktorandusz. Jelenleg Budapesten él. A 2016-os Pegazus Alkotópályázaton vers kategóriában első helyezett lett.

H. Nagy Péter (1967, Budapest) irodalomtörténész, szerkesztő, a Selye János Egyetem oktatója. Legutóbbi könyve *Alternatívák: A popkultúra kapcsolatrendszerei* címmel 2016-ban jelent meg. Érsekújváron él.

Hegedűs Norbert (1987, Rimaszombat) irodalomkritikus, irodalomtörténész, az Új Szó online szerkesztője. Rimaszombatban él.

Mázik Orsolya (1991, Pozsonypüspöki) verset és prózát ír. A nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem magyar–angol szakos hallgatója. Dunaszerdahelyen él. A 2016-os Pegazus Alkotópályázaton vers kategóriában dicséretben részesült.

Mezel Gábor (1982, Gyöngyös) irodalomtörténész, a Prae szerkesztője, az ELTE oktatója. Budapesten él.

Németh Zoltán (1970, Érsekújvár) József Attila-díjas költő, irodalomtudós, a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem docense. 2016-ban elnyerte az Arany Opus Díjat.

R. Nagy Krisztián (1991, Dunaszerdahely) próza- és videojáték író. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán végzett, jelenleg számítógépes grafikával foglalkozik, és most dolgozik első kötetén. Budapesten él. A 2016-os Pegazus Alkotópályázaton próza kategóriában első helyezett lett.

Tóth Lilith Viktória (1993, Nagyszelmenc) verset és prózát ír. A nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem végzős hallgatója. Nemesorosziban él. A 2016-os Pegazus Alkotópályázaton próza kategóriában második helyen végzett.

Tóth N. Katalin (1975, Zselíz) prózát ír. Jelenleg biztonsági őr, Sárón él. A 2016-os Pegazus Alkotópályázat próza kategóriájának harmadik helyezettje.

Ungvári-Zrínyi Kata (1987, Marosvásárhely) művészettörténész, műkritikus, fordító, kurátor. Marosvásárhelyen él.

Voigt Vilmos (1940, Szeged) néprajztudós, az ELTE professor emeritusa. Legutóbbi könyve *Az európai folklór – a középkor végéig* címmel 2015-ben jelent meg.

A folyóirat idei hat számát az SZMÍT ajándékba adja a tagságnak, az irodalmi szervezeteknek és a folyóirat-szerkesztőségeknek.